

KÄSIKIRJA

Vanhempien huolenpitoa vailla olevien lasten edunvalvonta

Käsikirja edunvalvontajärjestelmien
vahvistamisesta ihmiskaupan
lapsiuhrien erityistarpeiden
täyttämiseksi

Internetin kautta on saatavilla runsaasti tietoa Euroopan unionin perusoikeusvirastosta (FRA). Tietoihin pääsee tutustumaan FRA:n verkkosivuilta osoitteesta <http://fra.europa.eu>.

Tässä asiakirjassa ei missään tapauksessa esitetä sitovaa tulkintaa lainsäädännöstä. Sen on tarkoitus olla helppokäyttöinen viiteasiakirja. Se ei välttämättä edusta kokonaisuudessaan eikä osiltaan Euroopan komission virallista kantaa.

***Europe Direct -palvelu auttaa sinua löytämään
vastaukset EU:hun liittyviin kysymyksiisi.***

**Yhteinen maksuton palvelunumero (*):
00 800 6 7 8 9 10 11**

(*) Saat pyytämäsi tiedot maksutta. Myös useimmat puhelut ovat maksuttomia, joskin jotkin operaattorit, puhelinkioskit tai hotellit voivat periä puheluista maksun.

Foto (kansi & sisäpuolella): © Shutterstock

Suuri määrä muuta tietoa Euroopan unionista on käytettävissä internetissä Europa-palvelimen kautta (<http://europa.eu>).

Luxemburg: Euroopan unionin julkaisutoimisto, 2015

Paper	TK-01-15-636-FI-C	978-92-9239-984-9	10.2811/674828
PDF	TK-01-15-636-FI-N	978-92-9239-991-7	10.2811/852767

© Euroopan unionin perusoikeusvirasto, 2015

Kopiointi on sallittua muussa kuin kaupallisessa tarkoituksessa, kunhan lähde mainitaan.

Printed in Luxembourg

PAINETTU KLOORITTOMASSA KIERRÄTYSPROSESSISSA VALMISTETULLE UUSIOPAPERILLE (PCF)

Vanhempien huolenpitoa vaille olevien lasten edunvalvonta

Käsikirja edunvalvontajärjestelmien
vahvistamisesta ihmiskaupan lapsiuhrien
erityistarpeiden täyttämiseksi

Esipuhe

Lapset, jotka ovat ilman huoltajaa tai jotka ovat erossa ensisijaisesta huoltajastaan, ovat erityisen alttiita kaltoinkohtelulle ja hyväksikäytölle. He tarvitsevat erityistä suojelua.

Edunvalvojilla on tärkeä asema sellaisten lasten suojelujärjestelmässä, jotka ovat joutuneet eroon perheympäristöstään tai joiden etuja heidän omat vanhempansa eivät voi suojella. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun vanhemmat ovat kohdelleet kaltoin tai laiminlyöneet lapsiaan.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) julkaisi vuonna 2009 vertailevan raportin lapsikaupasta. Siinä tuli esiin, että Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä on huomattavia eroja siinä, miten edunvalvojan käsite ymmärretään ja miten sitä sovelletaan. Lisäksi vanhemmistaan eroon joutuneista turvapaikkaa hakevista lapsista vuonna 2010 julkaistua raporttia varten tehdyissä FRA:n haastatteluisia ilmeni, että olemassa olevissa edunvalvontajärjestelmissä on suurta vaihtelua lapsille tarjottavien palvelujen laadussa ja suojan tasossa jopa saman maan sisällä.

Vaihtelevien kansallisten käytäntöjen vallitessa ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä (2011/36/EU) veloitetaan jäsenvaltiot nimittämään ihmiskaupan lapsiuhriille holhooja tai edustaja siitä hetkestä lähtien, kun viranomaiset ovat tunnistaneet lapsen olevan ilman huoltajaa tai jos henkilöt, joilla on vanhempainvastuu, eivät voi turvata lapsen etua ja/tai edustaa lasta. Myös *ihmiskaupan hävittämiseen tähtäävässä EU:n strategiassa vuosiksi 2012–2016* on todettu, että kokonaisvaltaiset suojelujärjestelmät, joissa huomioidaan lapset ja varmistetaan eri viranomaisten ja eri alojen välinen koordinointi, ovat avainasemassa, kun pyritään huolehtimaan erityyppisten lapsiryhmien, myös ihmiskaupan uhriksi joutuneiden lasten, tarpeista. EU:n strategiassa onkin esitetty yhtenä tuotoksena tämän käsikirjan julkaiseminen.

Tämän käsikirjan tavoitteena on vahvistaa lastensuojelua auttamalla kansallisia viranomaisia ja muita sidosryhmiä eri puolilla EU:ta edunvalvontajärjestelmien kehittämisessä. Käsikirjassa pyritään selvittämään edunvalvojen keskeistä roolia yhdennetyssä lastensuojelujärjestelmässä. Siinä myös korostetaan, kuinka tärkeä asema edunvalvojilla ja oikeudellisilla edustajilla on lasten kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön ehkäisemisessä ja siihen puuttumisessa sekä ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden lasten suojelussa ja auttamisessa. Tämä käsikirja edistää yhteistä näkemystä edunvalvontajärjestelmän pääperiaatteista ja pääpiirteistä. Käsikirjassa esitetään joukko yhteisiä ydinperiaatteita ja -vaatimuksia, joiden avulla voidaan parantaa edunvalvonnassa olevien lasten oloja ja heidän perusoikeuksiensa kunnioitusta.

Haluamme kiittää niitä lukuisia asiantuntijoita, jotka ovat osallistuneet tämän käsikirjan laatimiseen rakentavilla huomioillaan.

Cecilia Malmström

Sisäasioista vastaava komission jäsen

Morten Kjaerum

FRA:n johtaja

Sisällysluettelo

ESIPUHE	3
LYHENNELUETTELO	7
KÄSIKIRJAN KÄYTTÖOHJEITA	9
JOHDANTO	13
1. Kuka on edunvalvoja?.....	13
2. Edunvalvonta olennaisena osana lastensuojelujärjestelmiä	16
3. Mitä käsikirja kattaa?.....	19
4. Valtioiden rajat ylittävä yhteistyö lastensuojelun alalla.....	21
I OSA – EDUNVALVONTAJÄRJESTELMIEN VAHVISTAMINEN.....	23
1. Edunvalvontajärjestelmien peruseriaatteet	23
2. Edunvalvontajärjestelmät: alustavia huomioita	26
2.1. Mitä pitäisi määritellä lainsäädännön ja/tai politiikan tasolla?	26
2.2. Yhtenäinen edunvalvontajärjestelmä kaikille lapsille?.....	27
2.3. Edunvalvojen työsuhteen laatu: ammattilaisia vai vapaaehtoisia?.....	29
2.4. Kuka voi toimia edunvalvojana?.....	30
2.5. Sukulaisten nimeäminen edunvalvojiksi lapsikaupan yhteydessä.....	35
2.6. Edustajat ja/tai oikeudelliset edustajat.....	35
2.7. Lainopillinen neuvonta ja oikeudellinen apu.....	36
3. Edunvalvojen hallinto	37
3.1. Edunvalvontaviranomainen	38
3.2. Ohjeiden laatiminen edunvalvojille	38
3.3. Koordinointi ja yhteistyö muiden virastojen ja viranomaisten kanssa....	40
3.4. Tapausten hallinnointi	41
3.5. Koulutus.....	44
3.6. Tuki edunvalvojille	49
3.7. Arviointi- ja valvontamekanismit.....	50

4.	Edunvalvojan nimeäminen lapselle.....	52
4.1.	Milloin edunvalvoja tulisi nimetä?.....	52
4.2.	Mikä on paras menettely edunvalvojan nimeämiseen lapselle?.....	54
4.3.	Milloin edunvalvonta päättyy?.....	58
4.4.	Milloin edunvalvoja olisi vaihdettava?.....	61

II OSA – EDUNVALVOJAN TEHTÄVÄT 63

5.	Lapsen edun turvaaminen.....	69
6.	Lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen.....	70
6.1.	Riskinarviointi.....	71
6.2.	Yksilöllinen tarvearviointi.....	76
6.3.	Lapsen tukeminen perhesiteiden säilyttämisessä.....	78
6.4.	Riittävä elintaso, mukaan lukien asianmukaiset asuinolot ja aineellinen tuki.....	79
6.5.	Terveystenhoito.....	81
6.6.	Yleissivistävä ja ammatillinen koulutus.....	83
7.	Lapsen osallistumisen helpottaminen.....	84
8.	Toimiminen yhteyshenkilönä lapsen ja muiden välillä.....	86
9.	Auttaminen lapsen edun mukaisen pysyvän ratkaisun löytämisessä.....	88
9.1.	Palauttaminen kotimaahan.....	90
9.2.	Kotouttaminen vastaanottavaan maahan.....	93
10.	Oikeudellinen edustus ja lapsen tukeminen oikeusmenettelyissä.....	95
10.1.	län määrittämisen menettelyt.....	96
10.2.	Oleskelulupia koskevat menettelyt.....	98
10.3.	Kansainvälistä suojelua ko`menettelyt.....	99
10.4.	Korvaukset ja hyvitykset.....	101
10.5.	Siviilioikeudelliset menettelyt.....	102
10.6.	Rikosoikeudelliset menettelyt.....	103
10.7.	Poliisitutkinta.....	106

LIITE 1: OIKEUDELLISET LÄHTEET 107

LIITE 2: AIHEESEEN LIITTYVÄÄ KIRJALLISUUTTA 109

Lyhenneluettelo

- LOS** Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista
- ECHR** Euroopan ihmisoikeussopimus (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi)
- SCEP** Separated Children in Europe Programme (vanhemmistaan eroon joutuneita lapsia koskeva eurooppalainen ohjelma)
- YK** Yhdistyneet kansakunnat
- UNHCR** YK:n pakolaisjärjestö
- UNICEF** YK:n lastenrahasto

Käsikirjan käyttöohjeita

Tämän käsikirjan on tarkoitus olla tukena Euroopan unionin jäsenvaltioiden viranomaisille, jotka vastaavat lasten edunvalvonnasta ja oikeudellisesta edustuksesta kansallisella, alueellisella tai paikallisella tasolla tai jotka osallistuvat siihen. Siinä annetaan ohjeita kansallisten edunvalvontajärjestelmien muodostamiseen ja toimitaan, ja siinä esitetään tärkeimmät edunvalvojille kuuluvat tehtävät. Käsikirjan avulla pyritään näin luomaan samalla yhteistä näkemystä edunvalvojien ja oikeudellisten edustajien tarkoituksesta ja roolista lastensuojelujärjestelmien keskeisinä toimijoina EU:ssa. Tämän toivotaan puolestaan edistävän yhteistä käsitystä edunvalvontajärjestelmän pääperiaatteista ja pääpiirteistä. Yhteisen käsityksen pohjalta voitaisiin yhtenäistää lapsille kaikkialla EU:ssa tarjottavaa suojaa.

Ohjeet on tarkoitettu ensisijaisesti EU:ssa toimiville virkamiehille ja edunvalvojille. Ne pätevät pitkälti myös lasten oikeudelliseen edustukseen tietyissä menettelyissä (kuten turvapaikkamenettelyissä), vaikka oikeudellinen edustaja toimisi niissä vain siksi, ettei lapsi ole oikeustoimikelpoinen kyseisessä menettelyssä, eikä oikeudellinen edustaja olisi siten vastuussa kaikista edunvalvojalle tavallisesti kuuluvista tehtävistä.

Käsikirjassa ei puututa lakimiesten lapsille antamaan ilmaiseen oikeusapuun tietyissä siviili- ja rikosoikeudellisissa tai hallinnollisissa menettelyissä. Siinä ei myöskään käsitellä henkilöitä, jotka vastaavat lasten päivittäisestä huolenpidosta.

Käsikirja on jaettu kolmeen osaan.

- **Johdannossa** annetaan perustietoa käsikirjan aiheesta ja edunvalvojien roolista yleisesti. Siinä viitataan kansallisiin lastensuojelujärjestelmiin, jotka on luotu vastaamaan erilaisten lapsiryhmien tarpeisiin.
- Käsikirjan **I osassa** esitetään edunvalvontajärjestelmän peruseriaatteet ja annetaan ohjeita näiden järjestelmien hallinnointiin ja lujittamiseen. Se on tarkoitettu päättäjille, jotka kehittävät edunvalvontajärjestelmän hallinnonin ja lujittamisen kansallisia puitteita, ja kansallisille viranomaisille, joilla on edunvalvontaan liittyviä vastuita. Lisäksi siinä käsitellään tarkemmin nimeämismenettelyjä ja edunvalvonnan kestoja.
- **II osassa** selitetään edunvalvojan tehtävät. Se on ensisijaisesti tarkoitettu edunvalvojille ja heidän työtään valvoville tahoille.

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (FRA) ja Euroopan komissio ovat yhdessä tuottaneet käsikirjan pyynnöstä, joka on esitetty *ihmiskaupan hävittämiseen tähtäävässä EU:n strategiassa vuosiksi 2012–2016*. Erilaisissa EU:n oikeudellisissa lähteissä, kuten EU:n ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä (2011/36/EU), EU:n turvapaikkasäännöstyössä, EU:n rikoksen uhrien oikeuksia koskevassa direktiivissä (2012/29/EU) ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston torjumisesta annetussa direktiivissä (2011/93/EU), on vanhempien huolenpitoa vailla olevien lasten edunvalvontaan tai oikeudelliseen edustukseen liittyviä säännöksiä. Näiden lähteiden tarkemmat tiedot annetaan liitteessä 1. Taulukoissa 1, 2 ja 3 luodaan yleiskatsaus tällaisiin säännöksiin EU:n lainsäädännössä sekä muissa asioita käsittelevissä eurooppalaisissa tai kansainvälisissä välineissä ja asiakirjoissa. Oikeudellisissa lähteissä ei kuitenkaan anneta ohjeita edunvalvojan roolin ja tehtävien määrittelyyn. Käsikirjan on tarkoitus auttaa siinä.

Käsikirjassa on noudatettu yhtenäistä, lapsikeskeistä lähestymistapaa. Sen ytimessä on Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS), jonka määräykset koskevat erottelematta kaikkia lapsia. Käsikirjassa suositellaan, että tunnistettujen tai oletettujen ihmiskaupan lapsiuhrien erityiset tarpeet ja oikeudet turvattaisiin mukauttamalla tarpeen mukaan kaikkia edunvalvontaa tarvitsevia lapsia varten luotuja edunvalvontajärjestelmiä. Monissa käsikirjan kohdissa on ehdotuksia, joka koskevat kaikkia edunvalvontajärjestelyjä riippumatta siitä, liittyvätkö ne ihmiskaupan lapsiuhreihin vai eivät. Ihmiskaupan lapsiuhrien oikeuksia ja hyvinvointia voidaan parhaiten edistää noudattamalla kaikille edunvalvontajärjestelmille yhteisiä periaatteita ja suoja-toimia – kuten valvomalla, että edunvalvojat ovat riippumattomia eikä heillä ole eturistiriitoja – sekä varmistamalla ihmiskauppaan liittyviä asioita koskeva riittävä osaaminen ja taidot. Tästä syystä käsikirjassa ei suositella erillisten edunvalvontajärjestelmien luomista yksinomaan ihmiskaupan lapsiuhreja varten. [Johdannon 3 luvussa](#) selitetään, mitä edunvalvontatilanteita käsikirjassa käsitellään.

Käsikirjan perustana ovat lapsen oikeuksia ja ihmiskaupan lapsiuhrien suojelua ja auttamista koskevat kansainväliset ja eurooppalaiset vaatimukset. Oikeudellisesti sitovien asiakirjojen, kuten lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja EU:n säännösten, säännöksiä ja määräyksiä on yhdistetty oikeudellisesti sitomattomiin asiakirjoihin, joissa annetaan arvovaltaisia ohjeita ja suosituksia. Käsikirjan laadinnassa käytetyt oikeudelliset lähteet luetellaan liitteessä 1. Liitteessä 2 esitellään lukijoille suositeltavaa kirjallisuutta. Myös FRA:n aiemmat tutkimukset vanhemmistaan eroon joutuneista lapsista ja lapsikaupasta on otettu huomioon käsikirjaa laadittaessa. Voimassa olevat lainsäädännölliset vaatimukset on muunnettu käytännön ohjeiksi keräämällä ja vertaamalla tietoja edunvalvontajärjestelmien hallinnoinnista EU:n eri jäsenvaltioissa. FRA julkaisee erikseen vertailevan katsauksen tähän tutkimukseen, joka kattaa kaikki 28 jäsenvaltiota.

Asiantuntijaryhmä tarkasteli käsikirjan luonnosta FRA:n tiloissa marraskuussa 2013 järjestetyssä kokouksessa. Ryhmään kuului näitä asioita käsittelevien eurooppalaisten ja kansainvälisten organisaatioiden ja kansalaisjärjestöjen edustajia sekä alan toimijoita ja kansallisella tasolla asiasta vastaavien viranomaisten edustajia. Heidät oli valittu siten, että he edustavat erilaisia kansallisia edunvalvontajärjestelmiä ja erilaisia todellisia tilanteita. Lisäksi lapsikaupan torjunnan ja lastensuojelun alalla toimivia sidosryhmiä kuultiin kirjallisesti. Lopuksi lapsen oikeuksia käsittelevä Euroopan komission epävirallinen asiantuntijaryhmä esitti luonnoksen jäsenvaltioiden edustajille kommentoitavaksi.

Käsikirjassa käsiteltäviin eri aiheisiin liittyvät oikeudelliset lähteet esitetään tekstissä sinisellä ja lihavoituna niiden hakemisen helpottamiseksi.

Käsikirjassa annetaan myös esimerkkejä EU:n jäsenvaltioiden erityisen hyödyllisiltä vaikuttavista käytännöistä, joista päättäjät ja alan toimijat voivat saada ideoita tiettyjen haasteiden käsittelyyn. Edunvalvojan tehtäviä käsittelevä osa sisältää tarkistuslistoja mahdollisista toimista, joita edunvalvojat saattavat joutua toteuttamaan lapsen edun turvaamiseksi erilaisilla elämänoilla.

Seuraavassa laatikossa selitetään käsikirjassa käytettävää termistöä. Joillekin termeille, kuten ”edunvalvojalle” ei ole yhteisesti sovittua määritelmää.

KESKEISET TERMIT

Ihmiskaupan uhri: Ihmiskaupan uhri on luonnollinen henkilö, joka on joutunut EU:n ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) 2 artiklassa määritellyn ihmiskaupan kohteeksi.

Ihmiskauppa: EU:n ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä (2011/36/EU) määritellään ihmiskauppa seuraavasti: ”Hyväksikäyttötarkoituksessa tapahtuva henkilöiden värväminen, kuljettaminen, siirtäminen, kätkeminen tai vastaanottaminen, mukaan lukien niihin henkilöihin kohdistuvan määräysvallan vaihtaminen tai siirtäminen, voimankäytöllä uhkaamisen tai voimankäytön tai muun pakottamisen, sieppauksen, petoksen, harhaanjohtamisen, vallan väärinkäytön tai havoittuvan aseman hyödyntämisen avulla taikka toista henkilöä määräysvallassaan pitävän henkilön suostumuksen saamiseksi annetun tai vastaanotetun maksun tai edun avulla.”

Hyväksikäyttö: ”Hyväksikäytöksi katsotaan ainakin hyväksikäyttö prostituutiotarkoituksessa ja muut seksuaalisen hyväksikäytön muodot, pakkotyö tai pakollinen palvelu (mukaan lukien kerjääminen), orjuus ja muut orjuuden kaltaiset käytännöt, orjuuden kaltaiset olot, rikollisen toiminnan hyväksikäyttö ja elinten poistaminen.”

Kun tällainen teko ”kohdistuu lapseen, se katsotaan rangaistavaksi ihmiskaupaksi, vaikka mitään 1 kohdassa mainittua keinoa ei olisi käytetty”.

Ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU), 2 artikla

Lapsi: Lapsella tarkoitetaan ”alle 18-vuotiasta henkilöä”.

Ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU), 2 artiklan 6 kohta; ks. myös LOS, 1 artikla

”[...] henkilö katsotaan lapseksi silloin, kun ihmiskaupan uhrin iästä ei ole varmuutta ja on syytä epäillä, että kyseessä on lapsi, jotta hän saisi välittömästi apua, tukea ja suojelua [...]”

Ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU), 13 artiklan 2 kohta

Ilman huoltajaa oleva lapsi: Ilman huoltajaa olevalla alaikäisellä tarkoitetaan ”alaikäistä, joka saapuu jäsenvaltioiden alueelle ilman hänestä joko lain tai asianomaisen jäsenvaltion käytännön mukaan vastuussa olevaa aikuista, niin kauan kuin hänellä ei tosiasiallisesti ole tällaista aikuista huolehtimassa hänestä, tai alaikäistä, joka on jäänyt ilman huoltajaa jäsenvaltioiden alueelle tultuaan”.

Aseman määrittelyä koskeva direktiivi (2011/95/EU), 2 artiklan 1 alakohta

Vanhemmistaan eroon joutunut lapsi: Vanhemmistaan eroon joutunut lapsi on lapsi, joka on joutunut eroon molemmista vanhemmistaan tai lain tai käytännön mukaisesta ensisijaisesta huoltajastaan muttei välttämättä muista sukulaisistaan. Heihin voivat näin ollen lukeutua lapset, jotka liikkuvat muiden aikuisten sukulaistensa kanssa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6 CRC/GC/2005/6 ja Guidelines for the Alternative Care of Children (lasten sijaishuoltoa koskevat ohjeet) A/HRC/11/L.13, 8 kohta

Vanhemmistaan eroon joutuneita lapsia koskevassa eurooppalaisessa SCEP-ohjelmassa käytetään mieluummin termiä ”vanhemmistaan eroon joutunut” kuin termiä ”ilman huoltajaa oleva”, koska se kuvastaa paremmin tällaisten lasten olennaista ongelmaa, joka on se, että heiltä puuttuu heidän vanhempiensa tai ensisijaisen huoltajansa huolenpito ja suoja ja siksi he kärsivät erosta sosiaalisesti ja psyykkisesti. Tässä käsikirjassa termillä ”ilman huoltajaa oleva” viitataan sekä ilman huoltajaa oleviin että vanhemmistaan eroon joutuneisiin lapsiin ristiriitojen ja sekaannusten välttämiseksi, sillä EU:n lainsäädännössä on käytetty termiä ”ilman huoltajaa oleva”.

Edunvalvoja: Edunvalvoja on riippumaton henkilö, joka suojelee lapsen etua ja hyvinvointia ja sen puitteissa tekee lapsen puolesta oikeustoimia. Edunvalvoja toimii lapsen lakisääteisenä edustajana kaikissa menettelyissä samalla tavalla kuin vanhempi edustaa lastaan.

YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6 CRC/GC/2005/6 ja UN Alternative care guidelines A/HRC/11/L.13

Edustaja (toisinaan käytetään myös termiä oikeudellinen edustaja): Edustajalla tarkoitetaan ”henkilöä tai organisaatiota, jonka toimivaltaiset viranomaiset ovat nimittäneet avustamaan ja edustamaan ilman huoltajaa olevaa [lasta] [kansainvälistä suojelua koskevissa] menettelyissä, jotta lapsen etu voidaan varmistaa ja tehdä tarvittaessa [lapsen] puolesta oikeustoimia”.

Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU), 2 artiklan j alakohta

Edustaja tai oikeudellinen edustaja eroaa pätevästä lakimiehestä tai muusta oikeusalan toimijasta, joka tarjoaa oikeusapua, esiintyy lapsen nimissä ja edustaa lasta laillisesti kirjallisissa lausunnoissa ja henkilökohtaisesti hallinto- ja oikeusviranomaisen edessä rikos-, turvapaikka- tai muissa kansallisen lainsäädännön mukaisissa menettelyissä.

Edunvalvontaviranomainen: Edunvalvontaviranomainen on toimielin tai organisaatio tai muu oikeushenkilö, joka vastaa edunvalvojien rekrytoinnista, nimeämisestä, valvonnasta, ohjauksesta ja koulutuksesta. Edunvalvontaviranomaisen tai -organisaation asemasta tulisi säätää lailla.

UN Alternative care guidelines, A/HRC/11/L.13 ja YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6 CRC/GC/2005/6

JOHDANTO

1. Kuka on edunvalvoja?

EU:n jäsenvaltioissa on monenlaisia edunvalvonnan ja oikeudellisen edustuksen malleja.

Lähde: FRA (2009), Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices, luettavissa osoitteessa: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/529-Pub_Child_Trafficking_09_en.pdf

Edunvalvojalle ei ole yhteisesti sovittua määritelmää. Vaikka EU:n lainsäädännössä tunnustetaan edunvalvonnan ja oikeudellisen edustuksen tärkeys lapsen edun ja hyvinvoinnin turvaamiselle, siinä ei määritellä edunvalvojan käsitettä eikä tehtäviä. Termin ”edunvalvoja” lisäksi EU:n lainsäädännössä käytetään termejä ”oikeudellinen tai muu edustaja” sekä ”erityisedustaja” kuvaamaan henkilöä, joka on nimetty auttamaan ja tukemaan lasta, joka on ilman huoltajaa tai jonka vanhemmilta on otettu pois vanhempainoikeudet. EU:n lainsäädännön turvapaikkasäännöstössä määritellään ainoastaan oikeudelliset edustajat (ks. taulukko 1). Oikeudellisilla edustajilla on paljon kapeampi tehtäväkenttä kuin edunvalvojilla (ks. 2.6 kohta). Myöskään vuonna 2005 tehdyssä Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisessa yleissopimuksessa ei ole määritelty ”edunvalvojaa”. Yhdistyneet kansakunnat on kuvaillut edunvalvojan roolin ja vastuut kattavasti *lasten sijaishuoltoa koskevissa YK:n ohjeissa* ja YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 6.

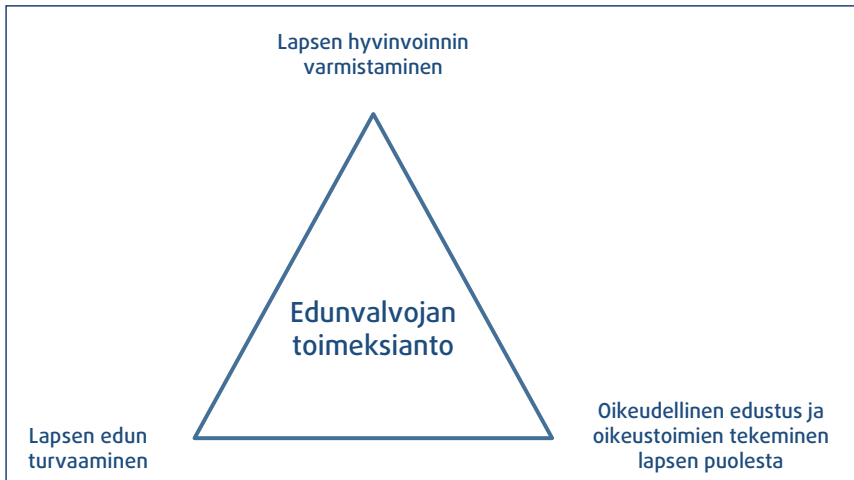
Taulukko 1: Kansainvälisissä ja eurooppalaisissa oikeudellisissa asiakirjoissa käytettävät termit ja määritelmät

Asiakirja	Käytetty termi	Viite
Yhdistyneiden kansakuntien ja Euroopan neuvoston asiakirjat		
YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6 CRC/GC/2005/6	Edunvalvoja Oikeudellinen edustaja	33 kohta
YK:n sijaishuoltoa koskevat ohjeet A/HRC/11/L.13	Laillinen edunvalvoja Virallisesti vastuussa oleva aikuinen	100 kohta
Vuoden 2005 Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta	Laillinen holhooja	10 artiklan 4 kohdan a alakohta
Euroopan unionin asiakirjat		
Ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU)	Holhooja Edustaja	14 artiklan 2 kohta 16 artiklan 3 kohta
Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU)	Edustaja	2 artiklan j alakohta
Turvapaikkamenettelydirektiivi (2013/32/EU)	Edustaja	2 artiklan n alakohta
Aseman määrittelyä koskeva direktiivi (2011/95/EU)	Laillinen edunvalvoja Edustaja	31 artiklan 1 kohta 31 artiklan 2 kohta
Uhridirektiivi (2012/29/EU)	Holhooja Erityisedustaja/oikeudellinen edustaja	24 artiklan 1 kohdan b alakohta Johdanto-osan 60 kappale
Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva direktiivi (2011/93/EU)	Erityisedustaja / oikeudellinen edustaja	20 artikla
Dublin-asetus (604/2013/EU)	Edustaja	2 artiklan k alakohta

Termejä ”edunvalvoja”, ”edustaja” sekä ”oikeudellinen edustaja” käytetään epäjohdonmukaisesti, ja termistöissä on vaihtelua myös maiden sisällä. Siksi olisi tärkeämpää painottaa nimetyin henkilön tehtäviä kuin hänestä käytettävää ammattinimikettä tai termiä.

Tässä käsikirjassa edunvalvojalla tarkoitetaan riippumatonta henkilöä, joka suojelee lapsen etua ja hyvinvointia ja sen puitteissa tekee tarvittaessa lapsen puolesta oikeustoimia samalla tavalla kuin vanhemmat. Edunvalvojalla on kaaviossa 1 esitetyt kolme erillistä tehtävää. EU:n lainsäädäntöön viitattaessa käytetään taulukon 1 mukaista virallista käännöstä.

Kaavio 1: Edunvalvojan toimeksianto

Lähde: FRA

Edunvalvoja eroaa pätevästä lakimiehestä tai muusta oikeusalan toimijasta, joka tarjoaa oikeusapua, esiintyy lapsen nimissä ja edustaa lasta laillisesti kirjallisissa lausunnoissa ja henkilökohtaisesti hallinto- ja oikeusviranomaisten edessä rikos-, maahanmuutto- tai muissa kansallisen lainsäädännön mukaisissa menettelyissä.

Edunvalvoja on erotettava myös sosiaalityöntekijöistä ja muista hoitajista, jotka huolehtivat lapsen aineellisista tarpeista. Sosiaalityöntekijät tai muut hoitajat ja lapsen päivittäisestä huolenpidosta vastaavat henkilöt eivät ole edunvalvoja, ellei heille ole laissa säädetty vastuuta lapsen hyvinvoinnista ja elleivät he tee lapsen puolesta oikeustoimia.

Vastuu lapsen oikeudellisesta edustuksesta tietyssä oikeudellisessa tai hallinnollisessa menettelyssä voidaan erottaa edunvalvojan kahdesta muusta tehtävästä. Siinä tapauksessa vastuu kuuluu vain riippumattomalle henkilölle tai elimelle, josta käytetään yleensä nimitystä ”oikeudellinen edustaja” tai ”edustaja”. Edustajilla, toisin kuin edunvalvojilla, on rajattu toimeksianto, joka usein määritellään tarkasti, kun heidät nimetään: lapsen edustaminen tietyssä menettelyssä.

Lapselle tulisi aina nimetä edunvalvoja, joka hoitaa kaikki kolme kaaviossa 1 esitettyä tehtävää, jos lapsi on vailla vanhempien huolenpitoa. Näin varmistetaan, että lapsen etu ja yleinen hyvinvointi ovat suojatut ja turvatut. Siihen tarvitaan paljon enemmän kuin pelkkä edustaminen tietyssä menettelyssä tai oikeustoimien tekeminen lapsen puolesta tarvittaessa.

2. Edunvalvonta olennaisena osana lastensuojelujärjestelmiä

Ilman huoltajaa olevia alaikäisiä koskevassa EU:n toimintasuunnitelmassa (2010–2014) todettiin, että LOS:ssa vahvistetut vaatimukset ovat etusijalla kaikissa toimissa, jotka koskevat ilman huoltajaa olevia alaikäisiä. LOS:n 19 artiklassa vaaditaan kaikkia sopimusvaltioita ryhtymään asianmukaisiin toimiin kaikenlaisen lapsiin kohdistuvan väkivallan, mukaan lukien pahoinpitelyn ja laiminlyönnin, ehkäisemiseksi sekä lapsiuhrien suojelemiseksi ja tukemiseksi. LOS:n 20 artiklassa määrätään, että sopimusvaltioiden on annettava erityistä suojelua ja tukea kaikille lapsille, jotka ovat tilapäisesti tai pysyvästi vailla perheen turvaa. Yleiskommentissaan nro 13 (2011) *lasten oikeudesta suojeluun kaikilta väkivallan muodoilta* lapsen oikeuksien komitea painotti lapsen oikeuksiin perustuvan ja yhdenmukaisen lastensuojelu- ja tukijärjestelmän tärkeyttä. Edunvalvojan nopea nimeäminen tarvittaessa on näin ollen yksi tärkeimmistä käytännön toimenpiteistä, joilla lasta voidaan suojella (lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6).

Ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) 16 artiklassa säädetään, että jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että ilman huoltajaa oleville ihmiskaupan lapsiuhreille määrätään tarvittaessa holhooja. Lisäksi 14 artiklassa säädetään, että jäsenvaltioiden on nimitettävä ihmiskaupan lapsiuhreille holhooja

tai edustaja siitä hetkestä lähtien, kun viranomaiset ovat tunnistaneet lapsen, ”jos henkilöt, joilla on vanhempainvastuu, eivät kansallisen lainsäädännön perusteella voi turvata lapsen etua ja/ tai edustaa lasta heidän ja lapsiuhrien välisen eturistiriidan vuoksi”. Holhooja valvoo lapsen etua, kunnes tilanteeseen on löydetty pysyvä ratkaisu.

”Lapsiin kohdistuvan väkivallan torjumiseksi tarvitaan yhdenmukaista (systeemistä, kokonaisvaltaista) lähestymistapaa. Sitä varten kaikkien ohjelmien ja toimien, joilla pyritään suojelemaan lasta väkivallalta lapsen oikeuksien edistämisen laajassa yhteydessä, tulisi kattaa useita eri aloja ja alueita.”

Lähde: Euroopan neuvosto (2009), Council of Europe’s policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence, Strasbourg, luettavissa osoitteessa: www.coe.int/t/dg3/children/News/Guidelines/Adoption_guidelines_en.asp

Lastensuojelussa on aiemmin keskitytty erityisiin ongelmiin tai tiettyihin haavoittuvassa asemassa oleviin lapsiryhmiin.

Vaikka tällaisella lähestymistavalla voidaan täyttää tehokkaasti jonkin kohderyhmän tarpeet, siihen liittyy myös merkittäviä rajoituksia. Monilla lapsilla, mukaan lukien ihmiskaupan lapsiuhreilla, voi olla useita lastensuojeluun liittyviä tarpeita. Hajanaisilla lastensuojelutoimilla voidaan korjata yksi ongelma, mutta ne eivät tuo kokonaisvaltaista ratkaisua. Toimien kohdentaminen vain tiettyihin ongelmiin tai lapsiryhmiin ei ole kestävää eikä tehokasta. Ihmiskaupan lapsiuhrien tapauksessa lapsen voidaan todeta olevan ihmiskaupan uhri tai olevan vaarassa joutua ihmiskaupan uhriksi eri

kohdissa yksittäisten suojelutarpeiden jatkumoa. Siksi Euroopassa ja maailmassa yleisestikin ollaan siirtymässä hajanaisesta ongelmakeskeisestä lähestymistavasta kohti järjestelmällistä lastensuojelua.

Tässä käsikirjassa noudatetaan Unicefin yhdenmukaista lastensuojelun lähestymistapaa. Käsikirja on laadittu ihmiskaupan lapsiuhreja ajatellen, mutta siinä ehdotetaan, että heidän erityistarpeensa täytettäisiin ensisijaisesti toimenpiteillä, jotka olisivat kaikille edunvalvontajärjestelyille yhteisiä. Lisäksi käsikirjassa tarkastellaan edunvalvojen vuorovaikutusta muiden lastensuojelujärjestelmän toimijoiden ja osatekijöiden kanssa samalla, kun pyritään varmistamaan, että lapsen etu otetaan huomioon kaikissa lasta koskevissa toiminnoissa.

Yhdenmukaista lastensuojelujärjestelmää rakennetaan lapsen ympärille. Sillä varmistetaan, että kaikki keskeiset toimijat ja järjestelmät – koulutus, terveydenhuolto, sosiaalityö, oikeus, kansalaisyhteiskunta, yhteisö, perhe – toimivat kokonaisuutena lapsen suojelemiseksi. Yhdenmukaista lähestymistapaa toimii monenlaisissa tilanteissa, joita yksittäinen lapsi voi kohdata. Sen on vastattava lasten, myös ihmiskaupan lapsiuhrien, tarpeisiin sekä heidän kotimaassaan että sen ulkopuolella. Lapsen edun on oltava ensisijainen tai tärkein huomioonotettava seikka, kuten LOS:ssa edellytetään.

Yhdenmukaista lastensuojelujärjestelmässä tarvitaan edelleen erityisiin ongelmiin liittyvää asiantuntemusta ja toimintaa, mutta siinä sellainen on osa kokonaisjärjestelmää.

Kansalliset edunvalvontajärjestelmät kuuluvat kiinteästi lastensuojelujärjestelmiin. Niillä tulisi pyrkiä auttamaan kaikkia lapsia, jotka ovat tilapäisesti tai pysyvästi vailla vanhempien huolenpitoa ja jotka tarvitsevat suojelua.

Yhdistyneiden kansakuntien lastenrahasto (UNICEF) määrittelee lastensuojelujärjestelmän seuraavasti:

”Lait, politiikat, määräykset ja palvelut, joita tarvitaan kaikilla yhteiskunnan aloilla – erityisesti sosiaalihuollon, koulutuksen, terveydenhuollon, turvallisuuden ja oikeuden alalla – suojeluun liittyvien riskien ehkäisyyn ja torjuntaan tueksi. Nämä järjestelmät ovat osa sosiaalista suojelua ja ulottuvat pitkälle sen ulkopuolelle. Vastuu on usein jaettu usean viraston kesken ja palveluja toteuttavat paikalliset viranomaiset, valtiosta riippumattomat tahot ja yhteisöryhmät siten, että lastensuojelujärjestelmien tehokas toiminta edellyttää koordinoitua eri alojen ja tasojen välillä, tavanomaiset auttamisjärjestelmät mukaan luettuina.”

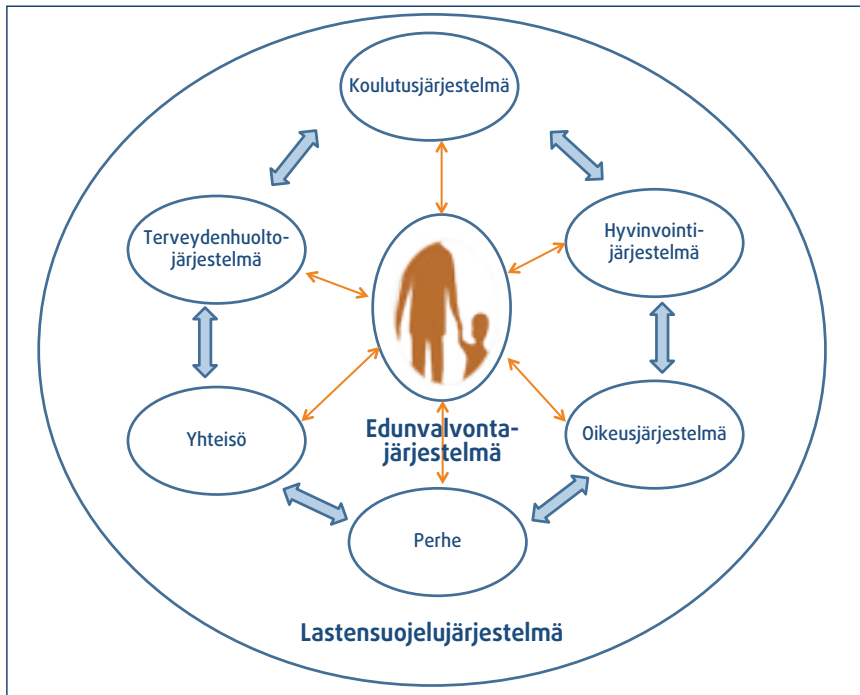
Lähde: UNICEF (2008), UNICEF child protection strategy, E/ICEF/2008/5/Rev.1, 20. toukokuuta 2008, luettavissa osoitteessa: www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf

YK:n yleiskokouksen antamissa lasten sijaishuoltoa koskevissa ohjeissa käsitellään kaikkien sellaisten lasten suojelua ja hyvinvointia, jotka ovat vailla tai vaarassa jäädä vailla vanhempien huolenpitoa. Ohjeiden mukaan tulisi pyrkiä varmistamaan, että jollakin oikeudellisesti tunnustetulla henkilöllä tai elimellä on aina **lakisääteinen vastuu** lapsesta, kun vanhemmat ovat poissa tai eivät pysty tekemään lapsen edun mukaisia jokapäiväisiä päätöksiä.

Lähde: Yleiskokous (2010), päätöslauselma 64/142, Guidelines for the alternative care of children, 24. helmikuuta 2010, A/RES/64/142, luettavissa osoitteessa: www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf

Edunvalvojalla tulisi olla kaikkein kokonaisvaltaisain näkemys lapsen tilanteesta ja yksilöllisistä tarpeista. Edunvalvoja on ainutlaatuisessa asemassa eri viranomaisten ja lapsen välisenä yhteyspisteenä. Hän voi myös varmistaa jatkuvuuden lapsen suojelussa ja lapsen mahdollisuuden osallistua kaikkiin itseään koskeviin päätöksiin LOS:n 12 artiklan mukaisesti. Edunvalvojan asettaminen lapsen rinnalle keskipisteeseen lujittaa hänen asemaansa ongelmien ehkäisemisessä ja lapsen suojelemisessa (kaavio 2).

Kaavio 2: Lastensuojelujärjestelmät ja edunvalvojan rooli

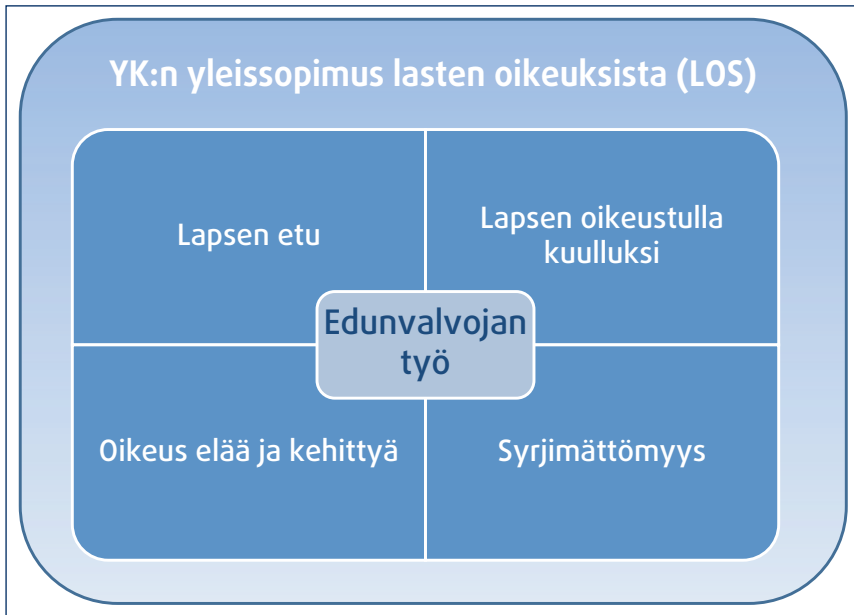
Lähde: Ranska

Edunvalvojan työn perustana tulisi olla neljä LOS:ssa vahvistettua ydinperiaatetta (kaavio 3). Sopimusvaltioiden on kunnioitettava ja edistettävä lapsen oikeutta elää ja kehittyä,

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 14 (2013), joka koskee lapsen oikeutta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (LOS:n 3 artiklan 1 kohta), annetaan kattavat ohjeet edun arviointia ja määrittämistä varten sekä luetellaan keskeiset tekijät.

myös henkisesti, fyysisesti ja psyykkisesti; otettava asianmukaisesti huomioon lapsen näkemykset hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti; turvattava lapsen edun ensisijaisuus kaikissa lasta koskevissa päätöksissä ja toimissa; sekä kunnioitettava ja edistettävä syrjimättömyyttä.

Kaavio 3: LOS:n neljä ydinperiaatetta ohjaavat edunvalvojan työtä

Lähde: FRA

3. Mitä käsikirja kattaa?

Tässä käsikirjassa annetaan ohjeita kansallisen edunvalvontajärjestelmän rakentamiseen ja toimintaan sekä luetellaan edunvalvojan tärkeimmät tehtävät. Useimmat huomiot koskevat kaikkia erilaisia edunvalvontatilanteita. Pääasiassa ne liittyvät ylipäättään vanhempien huolenpitoa vaille olevien lasten edunvalvontajärjestelmiin, mutta osa niistä koskee erityisesti ihmiskaupan lapsiuhreja, kuten kohdat, joissa käsitellään lasten osallistumista ihmiskauppioiden vastaisiin rikosoikeudenkäynteihin.

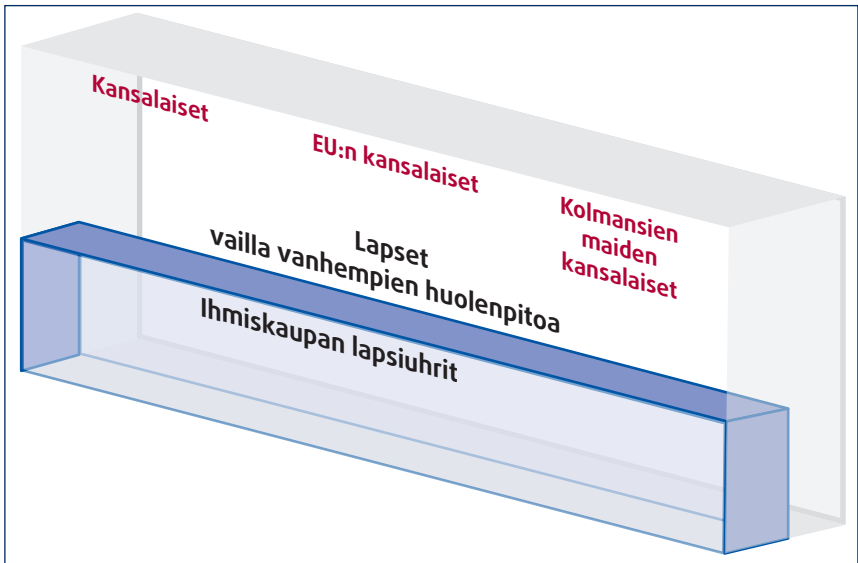
Käsikirjassa käsitellään näkökohtia, jotka liittyvät vanhemmistaan eroon joutuneisiin ihmiskaupan lapsiuhreihin. He voivat olla kolmansien maiden kansalaisia, EU:n kansalaisia tai sen jäsenvaltion asukkaita, jossa ihmiskauppa on tapahtunut.

Käsikirjassa keskitytään edunvalvontaan lapsen oikeuksien keskeisenä suojana silloin, kun vanhemmat eivät pysty hoitamaan vanhempien oikeuksia ja velvollisuuksia tai he eivät halua niitä tai heiltä on otettu ne pois. Näin voi olla ihmiskaupan lapsiuhrien kohdalla; ero vanhemmista voi olla ihmiskaupan tulos tai sille altistava riskitekijä.

Käsikirjan tavoitteena on edunvalvonnan lujittaminen keinona ehkäistä ongelmia ja suojella lasta yhdenmety lastensuojelujärjestelmän osana. Käsikirjassa ei kuitenkaan käsitellä lapsiuhrien suojelua edunvalvontajärjestelmien ulkopuolella.

Käsikirjassa ei myöskään käsitellä kaikkien edunvalvontatilanteiden erityispiirteitä, kuten niiden lasten tilannetta, joiden vanhemmat ovat vankilassa. Siinä ei myöskään tarkastella kaikkia tehokkaan lastensuojelun ulottuvuuksia, kuten sitä, miten kunnioitetaan toisesta tai kummastakin vanhemmastaan eroon joutuneen lapsen oikeutta säilyttää henkilökohtainen suhde ja yhteydenpito vanhempiinsa tai miten vanhempaa autetaan ottamaan jälleen vastuu lapsestaan. Kaaviossa 4 esitetään, mitä asioita käsikirjassa käsitellään ja mitkä jäävät sen ulkopuolelle.

Kaavio 4: Vanhemmistaan eroon joutuneet lapset ja ihmiskaupan lapsiuhrit

Lähde: FRA

Käsikirjassa ei tarkastella oikeusalan ammattilaisten ilmaista oikeusapua lapsille siviili- ja rikosoikeudellisissa tai hallinnollisissa menettelyissä. Siinä ei myöskään käsitellä henkilöitä, jotka vastaavat lasten päivittäisestä huolenpidosta. Joistakin käsikirjan kohdista saattaa kuitenkin olla hyötyä heille, erityisesti jos he asioivat edunvalvojien kanssa.

4. Valtioiden rajat ylittävä yhteistyö lastensuojelun alalla

Liikkuvuuden lisääntyessä EU:ssa ja koko maailmassa lapsen asiat saattavat olla useamman kuin yhden EU:n jäsenvaltion vastuulla. Lapsen tehokkaaseen suojelemiseen hyväksikäytöltä, kaltoinkohtelulta, laiminlyönniltä ja väkivallalta tarvitaan ehdottomasti yhteistyö- ja koordinoitimekanismeja sekä EU:n sisällä että kansainvälisellä tasolla.

Ilman huoltajaa olevien lasten ja kotimaansa ulkopuolella hyväksikäytön kohteeksi joutuneiden ihmiskaupan lapsiuhrien tapauksessa yhteistyö EU:n jäsenvaltioiden välillä ja kolmansien maiden kanssa on ratkaisevan tärkeää. Viranomaiset voivat esimerkiksi joutua selvittämään paperittoman lapsen henkilöyden tai kartoittamaan ja arvioimaan pysyviä ratkaisuja (ks. myös luku 9). Lisäksi on muitakin lapsiin liittyviä tilanteita, kuten lasten katoamiset, vanhempien tekemät lapsikaappaukset tai kansainväliset adoptiot, joissa eri lastensuojeluviranomaisten on tehtävä tehokkaasti yhteistyötä rajojen yli.

Edunvalvojen toimintaan liittyvää rajat ylittävää tai valtioiden välistä yhteistyötä saatetaan tarvita silloin, kun

- yhdessä EU:n jäsenvaltiossa ihmiskaupan uhriksi mahdollisesti joutunut lapsi tunnustetaan toisessa jäsenvaltiossa;
- edunvalvojan on autettava lasta luomaan uudelleen siteitä perheeseensä tai oltava yhteydessä lapsen vanhempiin tai sukulaisiin toisessa EU:n jäsenvaltiossa tai EU:n ulkopuolella;
- EU:n ulkopuolelta kotoisin oleva lapsi, jolla ei ole huoltajaa, katoaa yhdessä EU:n jäsenvaltiossa ja löytyy toisesta;
- lapset joutuvat eroon perheistään saapuessaan EU:hun.

EU:n jäsenvaltioiden tulisi kehittää jäsenettyjä ja järjestelmällisiä EU:n sisäisiä ja kansainvälisiä yhteistyömekanismeja. Jäsenvaltioiden tulisi helpottaa rajat ylittävää yhteistyötä omilla voimavaroillaan, joita voitaisiin tarpeen mukaan täydentää EU:n taloudellisella tuella. Myös EU:n toimielimet voisivat tehdä aloitteita yhteistyön koordinoimiseksi silloin, kun se kuuluu niiden toimivaltaan.

Lainkäyttövalta on nykyään määritelty kahdessa oikeudellisessa välineessä niitä lapsia koskevia tapauksia varten, joihin kyseisiä välineitä sovelletaan.

Vuoden 1996 Haagin yleissopimuksessa toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä

vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa määritellään muun muassa, minkä valtion viranomaiset ovat toimivaltaisia ryhtymään toimenpiteisiin lapsen tai hänen omaisuutensa suojelemiseksi.

EU:ssa Bryssel II -asetukseen (neuvoston asetus (EY) N:o 2201/2003, sellaisena kuin se on muutettuna asetuksella (EY) N:o 2116/2004) on koottu kaikki avioeroa ja vanhempainvastuuta koskevat säännökset. Asetusta sovelletaan siviilioikeudellisiin menettelyihin, jotka liittyvät avioeroon, asumuseroon tai avioliiton pätemättömäksi julistamiseen sekä kaikkiin vanhempainvastuuseen liittyviin kysymyksiin, ja siinä luodaan kattava toimivaltasääntöjen järjestelmä.

Lisäksi vuoden 1993 Haagin yleissopimuksessa lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa vahvistetaan takeet sille, että kansainväliset adoptiot toteutetaan lapsen edun mukaisesti ja kansainvälisessä oikeudessa tunnustettuja lapsen perusoikeuksia kunnioittaen. Yleissopimuksella myös luodaan sopimusvaltioiden välinen yhteistyöjärjestelmä sen varmistamiseksi, että näitä takeita kunnioitetaan, ja siten lasten kaappaamisen, myynnin ja kaappaamisen estämiseksi.

Rajat ylittävän yhteistyön olisi hyvä mennä pelkkää oikeus- ja poliisiviranomaisten yhteistyötä pidemmälle. Silloin kun lapsen etu sitä vaatii, yhteistyöhön olisi otettava mukaan kansalliset lastensuojeluviranomaiset, myös edunvalvontaviranomaiset, sekä EU:n jäsenvaltioissa että kolmansissa maissa. Yhteistyö ei saisi rajoittua vain tiettyihin lapsiryhmiin.

I osa – Edunvalvontajärjestelmien vahvistaminen

Käsikirjan I osassa annetaan ohjeita päättäjille, jotka kansallisella tasolla lujittavat edunvalvontajärjestelmiä ja kehittävät niiden hallinnointia, sekä kansallisille viranomaisille, joilla on edunvalvontaan liittyviä vastuita. Siinä luetellaan ensin ne keskeiset osat, joita voidaan pitää edunvalvontajärjestelmien peruseriaatteina.

[Luvussa 2](#) käsitellään edunvalvojan työsuhteeseen, ammattipätevyyteen ja koulutusvaatimuksiin liittyviä kysymyksiä. Nämä kattavat turvallisuusselvitykset, eturistiriidat ja edunvalvojien puolueettomuuden. Siinä tarkastellaan myös edunvalvojan, lasta tietyissä menettelyissä edustavan oikeudellisen edustajan sekä lapselle oikeusapua tarjoavan lakimiehen tai muun pätevän oikeusalan toimijan erilaisia rooleja ja vuorovaikutuksia. [Luvussa 3](#) tarjotaan neuvoja edunvalvontajärjestelmien ja yksittäisten edunvalvojien johtamiseen, ja se kattaa muun muassa vaatimusten ja sisäisten ohjeiden määrittämisen, tapausten hallinnoinnin, vastuu- ja valvontamääräykset sekä edunvalvojien tukemisen ja ohjauksen. [Luvussa 4](#) käsitellään nimeämismenettelyä ja edunvalvonnan kestoa.

1. Edunvalvontajärjestelmien peruseriaatteet

EU:n jäsenvaltioiden edunvalvontajärjestelmissä on eroja maiden välillä, sillä niihin vaikuttavat erilaiset tarpeet, käytettävissä olevat voimavarat sekä kulttuuriset, yhteiskunnalliset ja historialliset tekijät. Järjestelmillä on kuitenkin yhteisiä piirteitä, ja ne kaikki painivat samojen haasteiden parissa.

Kaikenlaisten edunvalvontajärjestelyjen tulisi noudattaa kuutta peruseriaatetta riippumatta siitä, minkä tyyppisiä ne ovat tai millaisen kansallisen lastensuojelujärjestelmän

puiteissa ne toimivat. Nämä kuusi peruseriaatetta, jotka on johdettu kansainvälisistä vaatimuksista (ks. taulukot 1–4 ja liite 1), esitetään kaaviossa 5.

Kaavio 5: Edunvalvontajärjestelmien peruseriaatteen

Lähde: FRA

1. Syrjimättömyys

Kaikki vailla perheen turvaa ja vanhempien huolenpitoa olevat lapset ovat oikeutettuja samantasoiseen suojeluun iästään, maahanmuuttaja-asemastaan (ts. EU:n kansalainen, laillisesti asuva, turvapaikanhakija, laitton maahanmuuttaja), kansalaisuudesta, sukupuolestaan, etnisestä alkuperästään tai muusta EU:n perusoikeuskirjan 21 artiklassa luetellusta syrjintäperusteesta riippumatta. Lapsiin kohdistuvan väkivallan sukupuolinäkökohtiin olisi kiinnitettävä erityistä huomiota.

Syrjimättömyysperiaate edellyttää myös yhdenvertaista suojelua kaikille lapsille koko valtion alueella heidän asuinpaikastaan riippumatta. EU:n jäsenvaltioiden olisi yhdenmukaistettava edunvalvontaa koskevat säännökset ja palvelut. Mikäli lastensuojelujärjestelmät ovat alue- tai paikallishallinnon vastuulla, valtionhallinnon olisi varmistettava, että kaikilla alueilla ja paikkakunnilla noudatetaan samoja normeja ja käytäntöjä.

2. Riippumattomuus ja puolueettomuus

Lapsille nimettyjen edunvalvojen ja oikeudellisten edustajien on voitava tehdä riippumattomia ja puolueettomia päätöksiä, arvioita ja toimia ja edustaa lasta lapsen edun mukaisesti. Organisaatioilta, toimielimiltä ja/tai yksityishenkilöiltä, joiden edut ovat tai voivat olla ristiriidassa lapsen edun kanssa, olisi estettävä mahdollisuus hoitaa edunvalvojan ja/tai oikeudellisen edustajan tehtäviä.

3. Laatu

Lapsille nimetyillä edunvalvoilla ja oikeudellisilla edustajilla olisi oltava asianmukainen ammattipätevyys lastenhuollon ja/tai lastensuojelun alalla. Asiaa käsittelevien viranomaisten olisi lisäksi järjestettävä heille riittävästi perehdytystä ja jatkokoulutusta. Ihmiskaupan lapsiuhrien tunnistamiseksi ja suojelemiseksi on tärkeää, että edunvalvojiilla on tarvittavat tiedot ja taidot lapsiuhrien havaitsemiseen. Lisäksi sellaisten lasten kanssa työskentelevien edunvalvojen, joilla on erityistarpeita (kuten ihmiskaupan lapsiuhrit tai ilman huoltajaa olevat lapset), on osattava käsitellä näitä tarpeita esimerkiksi siten, että heillä on tietoa ja kokemusta työstä traumatisoituneiden lasten parissa.

4. Vastuuvollisuus

Kansallisessa lainsäädännössä olisi vahvistettava oikeusperusta edunvalvonnalle ja määriteltävä siitä vastaava viranomainen. Tämän viranomaisen olisi oltava vastuussa lapselle nimetyn edunvalvojan toimista. Edunvalvonta- ja muiden edustustehtävien olisi oltava säännöllisen ja riippumattoman valvonnan kohteena. Kansalliseen lainsäädäntöön sisältyvässä edunvalvonnan oikeusperustassa olisi säädettävä riittävän selkeästi edunvalvojan velvollisuudet ja tehtävät.

5. Kestävyys

Edunvalvonnan ja oikeudellisen edustuksen järjestelmien olisi hyvä kuulua erottamattomana osana kansalliseen lastensuojelujärjestelmään. Valtioiden olisi varattava edunvalvontajärjestelmän toimintaan riittävästi henkilöstöä ja varoja. Budjetin tulisi kattaa sekä edunvalvontapalvelujen tehokkaaseen seurantaan ja valvontaan että koulutukseen liittyvät kustannukset.

6. Lapsen osallistuminen

Edunvalvonnan ja oikeudellisen edustuksen järjestelyissä ja menettelyissä olisi kunnioitettava lapsen oikeutta tulla kuulluksi, ja niissä olisi otettava asianmukaisesti huomioon

lapsen oma näkemys. Lasten olisi saatava ymmärtämällään tavalla riittävästi tietoa edunvalvontajärjestelyjen laajuudesta ja kaikista palveluista, joista voi olla heille apua. Lapsille olisi myös annettava riittävästi tietoa heidän oikeuksistaan ja mahdollisuudesta valittaa, jos edunvalvoja ei heidän mielestään kunnioita heidän oikeuksiaan.

2. Edunvalvontajärjestelmät: alustavia huomioita

Kattava edunvalvontajärjestelmä edistää lasten kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön, myös lapsikaupan, tehokasta ehkäisyä. Se parantaa uhrien suojelun ja kuntoutuksen tuloksia. Tässä luvussa käsitellään edunvalvontajärjestelmiin liittyviä perusasioita, joilla varmistetaan toimiva lastensuojelu. Näihin kuuluvat esimerkiksi edunvalvojen työsuhteen laatu, pätevyysvaatimukset ja eturistiriitojen estäminen.

2.1. Mitä pitäisi määritellä lainsäädännön ja/tai politiikan tasolla?

Tietyt perusvaatimukset on tehtävä täysin selviksi. Siinä, missä määrin nämä vaatimukset on vahvistettu kansallisessa lainsäädännössä, voi olla eroja oikeusjärjestelmien välillä. Olennaiset seikat olisi kuitenkin määriteltävä yksiselitteisesti. Näitä ovat:

- rekrytointi- ja nimitysmenettelyt, mukaan lukien edunvalvojen ja oikeudellisten edustajien työsuhteen laatu;
- edunvalvojen ja oikeudellisten edustajien velvollisuudet, oikeudet ja vastuut;
- edunvalvojen ammattitaitovaatimukset, kelpoisuusehdot ja turvallisuusselvitysmenettelyt;
- koulutusvaatimukset;
- seuranta- ja valvontamenettelyt, mukaan lukien lasten käytettävissä oleva valitusmekanismi;
- lasten oikeus ilmaista näkemyksensä menettelyn eri vaiheissa ja toimivaltaisten viranomaisten velvollisuus ottaa nämä näkemykset asianmukaisesti huomioon.

2.2. Yhtenäinen edunvalvontajärjestelmä kaikille lapsille?

Yhdelläkään EU:n jäsenvaltiolla ei ole edunvalvontajärjestelmää yksinomaan ihmiskaupan lapsiuhreja varten.

Lähde: FRA 2014, Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union (ei vielä julkaistu)

Toimiakseen tehokkaasti edunvalvontajärjestelmän olisi oltava erottamaton osa kansallista lastensuojelujärjestelmää, ja sen on aina oltava lastensuojelulainsäädännön ja -menettelyjen mukainen. Tämä lähestymistapa on vahvistettu *ihmiskaupan hävittämiseen tähtäävässä EU:n strategiassa vuosiksi 2012–2016*, jossa todetaan, että ”kokonaisvaltaiset suojelujärjestelmät, joissa huomioidaan lapset ja varmistetaan eri viranomaisten ja eri alojen välinen koordinointi, ovat avainasemassa, kun pyritään huolehtimaan erityyppisten lapsiryhmien, myös ihmiskaupan uhriksi joutuneiden, tarpeista”.

Edunvalvoja voidaan joutua nimeämään erilaisissa tilanteissa, esimerkiksi silloin, kun lapsi joutuu kotimaansa ulkopuolelle ilman huoltajaa tai erotettuna vanhemmistaan tai hakee turvapaikkaa tai kun kotimaassaan olevan lapsen vanhempien etu on risitiriidassa lapsen edun kanssa.

Joissakin EU:n jäsenvaltioissa on yksi ja sama edunvalvontajärjestelmä kaikkia lapsia varten, toisissa on useita järjestelmiä, jotka eroavat lapsen maahanmuuttaja-aseman mukaan. Tällaiset erot vaikuttavat ihmiskaupan lapsiuhrien kohteluun, sillä lapsiuhrien maahanmuuttaja-asema voi vaihdella EU:ssa. He voivat olla esimerkiksi

- lapsia, jotka ovat joutuneet ihmiskaupan ja hyväksikäytön uhreiksi omassa EU:n jäsenvaltiossaan;
- EU:n kansalaisia, jotka on kaupattu yhdestä EU:n jäsenvaltiosta toiseen;
- kolmansien maiden kansalaisia, joilla on oleskelulupa tai oleskeluoikeus ja jotka ovat ihmiskaupan uhreja;
- kolmansien maiden kansalaisia, jotka ovat maassa laittomasti ja jotka ovat ihmiskaupan uhreja.

Joissakin maissa laillisen edunvalvojan nimeäminen edellyttää kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen tekemistä. Näin ollen jokainen ihmiskaupan lapsiuhri ei saa automaattisesti apua lailliselta edunvalvojalta. Laillisen edunvalvojan nimeämistä koskeva lainsäädäntö ja käytäntö vaihtelevat EU:n jäsenvaltioissa. Joissakin jäsenvaltioissa laillisen edunvalvojan nimeäminen on harvinaista, koska ihmiskaupan lapsiuhreja ei tunnisteta ja/tai koska lastenhuoltoviranomaiset eivät pidä asiaa kovin tärkeänä.

Lähde: FRA (2009), Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices, luettavissa osoitteessa: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/529-Pub_Child_Trafficking_09_en.pdf

Ihmiskaupan uhreja on myös kansainvälisen suojelun hakijoiden joukossa. Lasten oleskeluoikeudellinen asema saattaa muuttua ajan mittaan. Yhtenäisellä lähestymistavalla varmistetaan, että lapsen etu pysyy lähtökohtana hänen oikeudellisesta tai oleskeluoikeudellisesta asemastaan riippumatta. Mutta vaikka kokonaisvaltaista lastensuojelua tarvitaan, asiantuntemus ja ongelmakohtaiset ratkaisut ovat edelleen välttämättömiä ja ne tulisi säilyttää kokonaisu järjestelmän ytimessä.

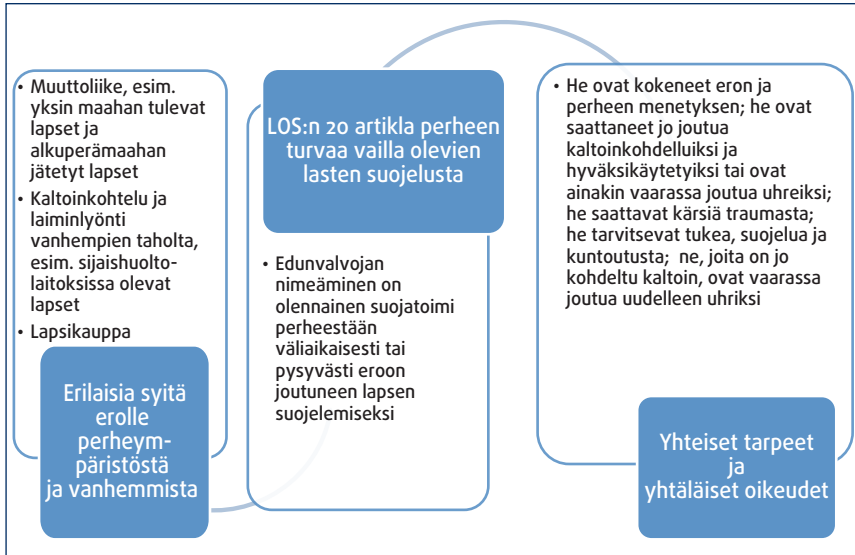
Ihmiskaupan lapsiuhrit ovat usein ilman huoltajaa, joskin on myös tapauksia, joissa lapsen vanhemmat tai lailliset huoltajat ovat osallisina ihmiskaupassa ja hyväksikäytössä tai joissa lapsi on päätenyt ihmiskaupan uhriksi yhdessä vanhempiensa kanssa. Lapsen joutuminen eroon vanhemmistaan voi olla hyväksikäytön ja ihmiskaupan seuraus tai riskitekijä, joka altistaa lapsen ihmiskaupalle.

Lapsikaupan ehkäisemiseksi viranomaisten olisi kiinnitettävä erityistä huomiota lapsiin, jotka ovat erilaisista syistä väliaikaisesti tai pysyvästi erossa perheympäristöstään. Heihin kuuluvat erityisesti lapset, jotka asuvat sijaishuoltolaitoksissa, ja lapset, jotka ovat vailla huoltajaa.

Vammaisiin lapsiin, mukaan lukien lapsiin, joiden vammaisuus liittyy älylliseen kehitykseen ja mielenterveyteen, olisi kiinnitettävä erityistä huomiota, sillä heillä hyväksikäytön ja kaltoinkohtelun riski on hyvin suuri. Vammat ovat voineet myös syntyä ihmiskaupan seurauksena. Ihmiskaupan ja hyväksikäytön kohteeksi joutuneille lapsille aiheutuu huomattavasti muita todennäköisemmin vammoja fyysisistä ja psyykkisistä traumoista.

Ilman huoltajaa olevien ja vanhemmistaan eroon joutuneiden lasten erilaiset olosuhteet mutta yhteiset tarpeet ja oikeudet esitetään kaaviossa 6.

Kaavio 6: Kaikkien perheymäristöstään eroon joutuneiden lasten yhteiset tarpeet ja oikeudet

Lähde: FRA

Pitkäaikaisesti sijoitetuilla lapsilla ja sijaishuoltolaitoksissa asuneilla lapsilla on omat tarpeensa. Sen lisäksi, että he ovat erossa vanhemmistaan, heillä voi olla tunneside ihmiskauppiaseen, esimerkiksi riippuvuusuhde, joka johtuu osittain psykososiaalisista tarpeista. Tällaisten lasten asianmukaisen suojelun ja hoidon varmistamiseen tarvitaan erityisasiantuntemusta. Kun nämä lapset palautetaan sijaishuoltoon, heitä ja muita haavoittuvassa asemassa olevia lapsia olisi suojeltava ihmiskauppiailta erityisillä suojoitoimenpiteillä.

2.3. Edunvalvojen työsuhteen laatu: ammattilaisia vai vapaaehtoisia?

EU:n jäsenvaltioilla on velvollisuus varmistaa, että lapsen edun ja yleisen hyvinvoinnin turvaamiseksi nimetään edunvalvoja ja että lapsella on asianmukainen oikeudellinen edustus.

Jotta jokaisella lapsella olisi pätevä ja ammattitaitoinen edunvalvoja, **edunvalvoja olisi palkattava tähän tehtävään**. Edunvalvojen on oltava selkeästi vastuuvollisia nimetyille edunvalvontaviranomaiselle.

”Yksittäisten vapaaehtoisten tuomaa lisäarvoa ja joidenkin henkilöiden esimerkillistä omistautumista ja sitoutumista kiistämättä ammattimaisten edunvalvojen järjestelmä on tässä asiassa vapaaehtoisjärjestelmää parempi. Jos sellaista ei pystytä toteuttamaan, vapaaehtoiset voivat hyvin olla toiseksi paras vaihtoehto tai varasuunnitelma.”

Lähde: ENGI (European Network for Guardianship Institutions) (2011), Care for unaccompanied minors: Minimum standards, risk factors and recommendations for practitioners, *Guardianship in practice, final report, Utrecht*, s. 17, luettavissa osoitteessa: <http://engi.eu/about/documentation>

Vapaaehtoisilla voi olla tärkeä rooli nimetyin edunvalvojan **tukijoina**, jotka toimivat hänen tai muun ammattilaisen alaisuudessa. Edunvalvontajärjestelmä ei kuitenkaan saisi tukeutua täysin vapaaehtoispalveluihin, toisin sanoen työsuhteisiin tai itsenäisesti toimiviin edunvalvojiin, jotka eivät ole päteviä ammattilaisia. Yksinomaan vapaaehtoisten varassa olevalta järjestelmästä puuttuu jatkuvuus ja kestävyys. Edunvalvojilla ei välttämättä ole tarvit-

tavaa osaamista ja asiantuntemusta. Tästä aiheutuu lapsille lisää riskejä, etenkin kun lapset usein kärsivät traumaista ja tarvitsevat erityistä suojelua ja hoitoa. Lisäksi vapaaehtoisten edunvalvojen vastuumeکانismit ja valvonta voivat olla heikkoja tai hankalia.

Siksi on ensisijaisen tärkeää varmistaa, että jos edunvalvojiksi nimetään vapaaehtoisia, heihin sovelletaan samoja vaatimuksia kuin ammattimaisiin edunvalvojiin. Näitä vaatimuksia ovat kelpoisuusehdot, turvallisuusselvitykset, koulutus, valvontameکانismit ja vastuuvollisuus. Ammattimaisille edunvalvojiille laadittujen menettelysääntöjen ja rekrytointia, koulutusta, valvontaa, arviointia ja ohjausta koskevien kirjallisten ohjeiden olisi koskettava myös vapaaehtoisia edunvalvojia.

Kaikkien vapaaehtoisten, jotka osallistuvat haavoittuvassa asemassa olevien lasten hoitoon ja suojeluun, olisi saatava ohjausta ja jatkuvaa tukea ammattilaisilta. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun vapaaehtoisia nimetään edunvalvojiksi ihmiskaupan lapsiuhreille tai heille annetaan lapsiuhreihin liittyviä edunvalvontatehtäviä.

Vapaaehtoisten, joiden edellytetään toimivan edunvalvojina, olisi saatava korvaus heille annettujen tehtävien hoitamisesta.

2.4. Kuka voi toimia edunvalvojana?

Ammattipätevyys

Edunvalvojen on oltava päteviä ja valmiita käsittelemään monenlaisia lakeja ja menettelyjä, joilla säännellään turvapaikka-, maahanmuutto- ja muita mahdollisesti vastaantulevia asioita. Edunvalvojitla edellytettävä ammattipätevyys olisi määriteltävä kansallisessa laissa tai virallisissa asiakirjoissa. Edunvalvontaviranomaisilla olisi oltava selkeät kirjalliset menettelytapaohjeet, jotka koskevat edunvalvojen

rekrytointiin, koulutukseen, valvontaan, arviointiin ja ohjaukseen liittyviä menettelyjä, menetelmiä ja vaatimuksia.

Edunvalvontaviranomaisten olisi myös varmistettava, että toimeen nimitettävillä edunvalvojilla on riittävästi ammatillista osaamista ja asiantuntemusta lapsen edun turvaamiseksi ja velvollisuuksien täyttämiseksi.

Kansallisessa lainsäädännössä ei aina säädetä täsmällisesti edunvalvojilta vaadittavasta ammattipätevyydestä tai koulutuksesta. Tämä pätee erityisesti edunvalvojiksi nimitettäviin vapaaehtosiin. Sen sijaan kansallisessa lainsäädännössä tyypillisesti painotetaan mahdollisilta edunvalvojilta edellytettävää moraalialia ja luonnetta.

FRA, 2014, Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union (ei vielä julkaistu)

Tämä tarkoittaa, että edunvalvojiksi nimitettävillä henkilöillä on oltava

- asiantuntemusta ja kokemusta lastenhuollon ja lastensuojelun alalla, mukaan lukien lasten kehityksen ja lapsipsykologian alalla;
- kulttuuriin ja sukupuoleen liittyvien näkökohtien ymmärrystä;
- riittävän hyvä tuntemus kansallisesta lastensuojelujärjestelmästä sekä kansallisista terveydenhuolto- ja koulutusjärjestelmistä;
- riittävä kansallisen lainsäädännön tuntemus.

Edunvalvojilla on ratkaisevan tärkeä rooli lasten kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön ehkäisemisessä. Siksi on tärkeää, että he tuntevat lapsiin liittyvät ihmiskaupan riskitekijät ja strategiat, joilla voidaan ehkäistä lasten katoamista sijaishuoltolaitoksista. Edunvalvojien tulisi tietää käytössä olevista erityispalveluista, kuten Euroopan yhteisestä kadonneita lapsia koskevasta vihjepuhelinnumerosta: www.hotline116000.eu/.

Edunvalvojien on osattava tunnistaa ja havaita lapsiuhrit. Lapsiuhrien parissa työskentelevien olisi myös tunnettava ja ymmärrettävä ihmiskaupan lapsiuhrien erityiset oikeudet ja tarpeet sekä kyettävä arvioimaan näitä tarpeita ja käsittelemään niitä kunnioittavasti, hienotunteisesti, ammattimaisesti ja syrjimättömästi.

Taulukossa 2 esitellään erilaisissa oikeudellisissa lähteissä asetettuja vaatimuksia ja kriteerejä.

Taulukko 2: Kuka voi toimia edunvalvojana? Lähteet poliittisissa asiakirjoissa ja EU:n lainsäädännössä

Väline	Vastuullinen	Eturistiriidaton	Riippumaton	Pätevä	Koulutettu
Yhdistyneiden kansakuntien ja Euroopan neuvoston välineet					
YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6 CRC/GC/2005/6	33 kohta	33 kohta	–	33 kohta 95 kohta	95 kohta
YK:n sijaishuoltoa koskevat ohjeet A/HRC/11/L.13	19 kohta 101 kohta	–	103 kohta	103 kohta	57 kohta 103 kohta
Vuoden 2005 Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta	–	–	29 artiklan 1 ja 3 kohta (yleinen määräys)	29 artiklan 1 ja 3 kohta 10 artiklan 1 kohta (yleinen määräys)	29 artiklan 3 kohta
Euroopan unionin välineet					
Ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU)	–	–	–	–	johdanto-osan 25 kappale 18 artiklan 3 kohta
Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU)	–	24 artiklan 1 kohta	–	24 artiklan 1 kohta 24 artiklan 4 kohta	24 artiklan 4 kohta
Turvapaikkamenettelydirektiivi (2013/32/EU)	–	25 artiklan 1 kohdan a alakohta	–	25 artiklan 1 kohdan a alakohta	–
Aseman määrittelyä koskeva direktiivi (2011/95/EU)	31 artiklan 1 kohta	–	–	31 artiklan 6 kohta	31 artiklan 6 kohta
Dublin-asetus (EU) N:o 604/2013	–	–	–	6 artiklan 2 kohta	–
Uhrdirektiivi (2012/29/EU)	–	–	–	–	25 artikla johdanto-osan 61 kappale (yleiset säännökset)
Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva direktiivi (2011/93/EU)	–	–	–	–	23 artiklan 3 kohta, johdanto-osan 36 kohta (yleiset säännökset)

Sukupuoleen ja kulttuuriin liittyvät näkökohdat

Lapsille olisi mahdollisuuksien mukaan annettava yksilöllistä hoitoa ja tukea.

Sukupuoli- ja kulttuurikysymyksiin olisi kiinnitettävä erityistä huomiota. Aina kun se on mahdollista ja sitä toivotaan, lapsille ja erityisesti seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuneille tytöille olisi nimettävä samaa sukupuolta oleva edunvalvoja (ks. myös 6.5 kohta, jossa käsitellään sukupuoleen liittyviä kysymyksiä ja terveydenhuoltoa).

UNICEF on kehittänyt käytännöllisen työkalun, joka tarjoaa tietoa ihmiskaupan lapsiuhrien suojelun ja avustamisen hyvää toimintatapaa edustavista työvaiheista ja menettelyistä. Siinä käsitellään erilaisia sukupuoli- ja kulttuurikysymyksiä, jotka saattavat vaikuttaa uhrien hoitoon ja avustamiseen.

Lähde: UNICEF (2008), Reference guide on protecting the rights of child victims of trafficking in Europe, Geneva, luettavissa osoitteessa: http://www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf

Edunvalvojien tulisi kehittää kykyään, asennettaan ja taitoaan huomioida kulttuuriarvoja. Tämä helpottaisi kulttuurienvälistä viestintää ja vuorovaikutusta erilaisista kulttuureista tulevien lasten kanssa. Heidän olisi hyvä tuntee kulttuurin vaikutukset ihmisten käsityksiin ja käyttäytymiseen ja olla tietoisia heidän omista kulttuuriin liittyvistä ominaispiirteistään ja ennakkoluuloistaan, jotka vaikuttavat heidän käsityksiinsä ja käyttäytymiseensä.

Ihmiskaupan lapsiuhreilla on useita yhteisiä kokemuksia ja olosuhteita, mutta he myös eroavat toisistaan kulttuuriltaan, sukupuoleltaan ja iältään samoin kuin kokemuksiltaan ennen ihmiskauppaa, sen aikana ja sen jälkeen. Tämä yksilöllisyys olisi otettava huomioon.

Edunvalvontaviranomaisen olisi edistettävä edunvalvojien kouluttamista uhrien tukemiseen liittyvissä sukupuoli- ja kulttuuriasioissa; varmistettava, että eri kulttuurit ja sukupuolet ovat kattavasti edustettuina työntekijöiden ja vapaaehtoisten rekrytoinnissa; järjestettävä pätevien ammattilaisten tarjoamat käännös- ja tulkkaukspalvelut; ja käytettävä kulttuurivälittäjiä (ks. myös luku 7).

Turvallisuusselvitys

Yksikään edunvalvoja ei saisi aloittaa työtä, ennen kuin hänestä on tehty turvallisuusselvitys. Ennakoivilla suojatoimilla olisi turvattava lasten oikeuksien kunnioittaminen ja minimoitava lasten kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön ja muu heidän oikeuksiensa loukkaamisen riski.

Edunvalvontaviranomaisella olisi oltava kirjallisesti vahvistettuna, että kaikkien edunvalvojaksi hakevien henkilöiden todistukset tarkastetaan ja että toimeen nimitettävien on täytettävä ainakin koulutusta ja kokemusta koskevat vähimmäisvaatimukset.

Kaikilta edunvalvojaksi hakevilta on tarkastettava rikosrekisterin ja lastensuojeluilmoitusten rekisterin tiedot. Lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjumisesta annetun direktiivin (2011/93/EU) 10 artiklan mukaan tietyistä rikoksista tuomituilla henkilöillä ei ole oikeutta harjoittaa ammatillista toimintaa, jossa ollaan säännöllisesti tekemisissä lasten kanssa. Rikosrekisterien tarkistaminen on äärimmäisen tärkeää, ja erityistä huomiota on kiinnitettävä tuomioihin, jotka liittyvät lasten pahoinpitelyyn ja hyväksikäyttöön ja/tai muuhun laittomaan toimintaan, kuten huumerikoksiin, jotka voivat viitata mahdollisiin riskeihin lapsille. Tällaisia tarkistuksia on tärkeää tehdä paitsi silloin, kun edunvalvoja palkataan tai nimitetään, myös säännöllisesti sen jälkeen.

Samoja turvallisuus selvitysmenettelyjä olisi sovellettava kaikkiin edunvalvojiin, myös vapaaehtoisin.

Eturistiriidat

Virastoja tai yksityishenkilöitä, joiden edut voivat olla ristiriidassa lapsen edun kanssa, ei pitäisi voida hyväksyä edunvalvojiksi. Edunvalvojen pitäisi kyetä tekemään riippumattomia ja puolueettomia päätöksiä ja arvioita ja edustamaan lasta tämän edun mukaisesti tavoitteena lapsen hyvinvoinnin edistäminen ja turvaaminen.

Edunvalvontapalvelut ja edunvalvojiksi nimitettävät henkilöt eivät saisi olla mitenkään kytköksissä tai riippuvuussuhteessa poliisi-, maahanmuutto- tai muihin viranomaisiin, jotka vastaavat lapsen virallisesta tunnistamisesta uhriksi tai päättävät lapsen palauttamisesta, oleskeluluvasta tai kansainvälisestä suojelusta.

Edunvalvontapalvelujen ja nimitettyjen edunvalvojen olisi oltava riippumattomia ja vailla mitään taloudellisia tai institutionaalisia suhteita instituutioihin, palveluihin tai viranomaisiin, jotka vastaavat majoituksen tai päivittäisen huolenpidon tarjoamisesta lapselle.

Edunvalvojille, jotka työskentelevät samanaikaisesti vastaanottokeskuksessa, voi aiheutua eturistiriita vastaanottokeskuksen toiminnan ja lapsen edun välillä. Työntekijöiden esimerkiksi odotetaan ajavan työssään työnantajan (keskuksen) etua ja noudattavan sen johtajan ohjeita. Samalla heidän tulisi valvoa, että vastaanottokeskus, sen johtaja ja henkilöstö hoitavat lapselle tarjottavaa huolenpitoa ja suojaa koskevan velvollisuutensa.

Tällaisissa kysymyksissä on vielä otettava huomioon, että lapsiin kohdistuva väkivalta tapahtuu hyvin usein sijaishuoltolaitoksessa, jossa lapsi asuu. Sijaishuoltolaitosten johtajia tai työntekijöitä ei näin ollen saisi nimetä edunvalvojiksi.

Myös sosiaalipalvelujen työntekijöillä, jotka vastaavat palvelujen tarjoamisesta, voi olla eturistiriitoja.

Jos on mahdollista, että edunvalvojiksi nimitettävillä henkilöillä on eturistiriitoja, jotka saattavat vaikuttaa heidän rooliinsa ja vastuisiinsa edunvalvojina, heidän olisi ilmoitettava niistä nimittävälle viranomaiselle. Nimittävien viranomaisten kuuluu arvioida tällaisten eturistiriitojen mahdolliset vaikutukset.

2.5. Sukulaisten nimeäminen edunvalvojiksi lapsikaupan yhteydessä

Jos lapsi on joutunut eroon vanhemmistaan tai jos vanhemmilta on lapsen edun nimissä otettu pois vanhempien oikeudet ja velvollisuudet, edunvalvojaksi voidaan nimetä muu lähisukulainen tai kaukaisempi sukulainen, ellei ole aihetta epäillä, ettei se olisi lapsen edun mukaista esimerkiksi eturistiriidan takia. Jos lapsen edunvalvojaksi nimetään riskinarvioinnin jälkeen kaukaisempi sukulainen, lastensuojelujärjestelmän puitteissa olisi varmistettava, että lapsen tilannetta seurataan ja tarkistetaan säännöllisesti. Edunvalvontaviranomaisen pitäisi tällöin toteuttaa ylimääräisiä toimenpiteitä perheen tukemiseksi ja lapsen tilanteen seuraamiseksi, kuten osoittaa lapselle neuvonantaja tai perheelle tukihenkilö.

Erityisesti ihmiskaupan lapsiuhrien kohdalla toimivaltaisten viranomaisten on tutkittava tarkoin lapsen kanssa vastaanottavassa maassa olevien perheenjäsenten tai kotimaassa asuvien sukulaisten soveltuvuus, jotta vältettäisiin lapsen hyväksikäytön ja huonon kohtelun jatkuminen ja/tai lapsen joutuminen uudelleen ihmiskaupan kohteeksi hänen paluunsa jälkeen.

Jos perheenjäsenet pystyvät tarjoamaan ja haluavat tarjota päivittäisen huolenpidon mutta eivät kykene ajamaan lapsen etua riittävän hyvin kaikilla lapsen elämän alueilla ja tasoilla, puutteita paikkaamaan olisi nimettävä edunvalvoja. Tämä on erityisen tärkeää silloin, kun on kyse ihmiskaupan uhreiksi joutuneista lapsista, jotka tarvitsevat ammattimaista neuvontaa ja tukea osallistuessaan oikeudenkäynteihin, jotka ovat usein monitahoisia ja pitkäkestoisia.

2.6. Edustajat ja/tai oikeudelliset edustajat

Oikeudellinen edustus on yksi edunvalvonnan kolmesta tärkeimmästä tehtävästä lapsen edun turvaamisen ja lapsen hyvinvoinnin varmistamisen ohella (ks. myös [kaavio 1](#)). Kun EU:n lainsäädännössä tai kansallisessa lainsäädännössä asetetaan tämä tehtävä etusijalle, on varmistettava, ettei oikeudellisen edustuksen painottaminen tapahdu kahden muun tehtävän kustannuksella.

EU:n lainsäädännön mukaan kansainvälistä suojelua hakevalle ilman huoltajaa olevalle lapselle on nimettävä edustaja ([turvapaikkamenettelydirektiivin 25 artikla](#)). Siinä myös turvataan lapsiuhrien oikeudet rikostutkinnoissa ja -menettelyissä silloin, kun vanhempainvastuunkantajat eivät kansallisen lain mukaan voi edustaa lasta heidän ja uhrin välisen eturistiriidan vuoksi ([ihmiskaupan vastaisen direktiivin \(2011/36/EU\) 15 artiklan 1 kohta](#); [lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjumisesta annetun direktiivin \(2011/93/EU\) 20 artikla](#); [uhridirektiivin \(2012/29/EU\) 24 artikla](#)).

EU:n lainsäädännössä termillä ”edustaja” tai ”oikeudellinen edustaja” tarkoitetaan ”henkilöä tai organisaatiota, jonka toimivaltaiset viranomaiset ovat nimittäneet avustamaan ja edustamaan ilman huoltajaa olevaa alaikäistä siviilioikeudellisissa, hallinnollisissa tai oikeudenkäyntimenettelyissä, jotta lapsen etu voidaan varmistaa ja tehdä tarvittaessa alaikäisen puolesta oikeustoimia” ([vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin \(2013/33/EU\) 2 artiklan j alakohta](#)).

Edustajan nimeämisellä on näin ollen tarkoitus varmistaa vain lapsen edustus tietyissä menettelyissä, joten sitä ei voida rinnastaa edunvalvojan nimeämiseen. Oikeudellisen edustajan toimeksianto ei kata kaikkia lapsen elämän ja kehityksen alueita.

Edunvalvoja tulisikin nimetä kaikissa tapauksissa, joissa lapsi on joutunut eroon perheymäristöstään, riippumatta siitä, onko lapselle nimetty oikeudellinen edustaja. Tällainen lähestymistapa olisi LOS:n ja [EU:n perusoikeuskirjan 24 artiklan](#) hengen mukainen.

Jos lapselle on nimetty oikeudellinen edustaja ennen kuin hänelle osoitetaan edunvalvoja, oikeudellisen edustajan tulisi edelleen tehdä tiivistä yhteistyötä edunvalvojan ja lapsen kanssa (esimerkiksi jos hänen asiantuntemustaan tarvitaan).

Oikeudellisen edustajan on säännöllisesti tiedotettava edunvalvojalle ja lapselle menettelyn etenemisestä sekä mahdollisista päätöksistä ja kerrottava omien toimiensa tuloksista.

2.7. Lainopillinen neuvonta ja oikeudellinen apu

Oikeudellisen edustuksen lisäksi lapsi on oikeutettu ilmaiseen oikeusapuun tietyissä hallinnollisissa, rikos- tai siviilioikeudellisissa menettelyissä, joissa hän on osallisena.

Oikeusapua varten lapselle nimetään lakimies tai muu pätevä oikeusalan toimija, joka antaa oikeudellista apua, esiintyy lapsen nimissä ja edustaa lasta laillisesti kirjallisissa lausunnoissa ja henkilökohtaisesti hallinto- ja oikeusviranomaisten edessä rikos-, maahanmuutto- tai muissa kansallisen lainsäädännön mukaisissa menettelyissä.

Ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) **15 artiklan 2 kohdassa** luettuna yhdessä johdanto-osan 19 kappaleen kanssa vahvistetaan ihmiskaupan lapsiuhrien oikeus saada viipyttä maksutonta lainopillista neuvontaa ja maksuton oikeudellinen edustus, myös korvausten vaatimista varten, paitsi, jos heillä on riittävät taloudelliset varat. Samankaltaisia säännöksiä on myös uhridirektiivissä (2012/29/EU) **(13 artikla)** ja lasten seksuaalisen hyväksikäytön torjumisesta annetussa direktiivissä (2011/93/EU) **(20 artikla)**.

Edunvalvojan ja/tai edustajan, jos lapselle ei vielä ole nimetty edunvalvojaa, olisi varmistettava, että lapsella, joka on osallisena hallinnollisessa, rikos- tai siviilioikeudellisessa menettelyssä, on mahdollisuus saada ilmaista oikeusapua ja että toimivaltaiset kansalliset viranomaiset nimeävät pätevän oikeusalan toimijan kansallisten säännösten mukaisesti.

Mikäli kansalliset viranomaiset eivät aina nimeä oma-aloitteisesti oikeudellista edustajaa, edunvalvojan tai muun edustajan olisi käynnistettävä menettely esittämällä toimivaltaisille viranomaisille nimeämistä koskeva pyyntö.

Pätevän lakimiehen tai muun pätevän oikeusalan toimijan, joka tarjoaa lapselle lainopillista neuvontaa ja oikeudellista apua, rooli eroaa EU:n lainsäädännössä määritellystä ”edustajan” tai ”oikeudellinen edustajan” toimeksiannosta ja roolista (ks. luku 1 ja keskeisiä termejä koskeva tekstilaatikko).

Roolien väliset erot tulisi aina ottaa huomioon, vaikka ”edustajiksi” tai ”oikeudellisiksi edustajiksi” nimetyt henkilöt olisivat taustaltaan oikeusalan toimijoita tai lakimiehiä tai asianajajia, kuten EU:n jäsenvaltioissa usein tapahtuu.

Mahdollisuus saada lainopillista neuvontaa ja oikeudellista apua pätevältä oikeusalan toimijalta on ylimääräinen suojoitoimi, jolla lapsen etua voidaan suojata ja edistää.

3. Edunvalvojen hallinto

Tässä luvussa kuvaillaan edunvalvoja varten tarvittavaa hallinto- ja johtamisjärjestelmää. Se kattaa edunvalvojen johtamisesta vastaavan elimen tuki- ja valvontatehtävät

Euroopan pakolais- ja ihmisoikeusjärjestöjen neuvottelukunta (ECRE) on kehittänyt työkalun korkealaatuisen oikeusavun tarjoamiseen ilman huoltajaa oleville lapsille. Työkalun on tarkoitus tukea jäsenvaltioita oikeusapujärjestelmien parantamisessa ja auttaa lainopillisia neuvonantajia tarjoamaan tehokasta oikeudellista apua. Työkalun kehittäminen oli osa hanketta ”Right to Justice: Quality Legal Assistance for Unaccompanied Children”, jonka rahoittamiseen EU osallistui.

Työkalu ja muut hankemateriaalit ovat vuoden 2014 toisesta neljänneksestä lähtien saatavilla osoitteessa: <http://ecre.org/component/content/article/63-projects/325-right-to-justice.html>.

sekä muiden elimien kanssa rakennettavan yhteistyöverkoston. Tässä kohdassa annettavia neuvoja voidaan soveltaa myös lasten oikeudellisen edustuksen järjestelmiin.

3.1. Edunvalvontaviranomainen

Kansallisessa lainsäädännössä olisi nimettävä riippumaton viranomainen, joka vastaa edunvalvonnasta. Tämän viranomaisen olisi hyvä kuulua erottamattomana osana kansalliseen lastensuojelujärjestelmään. Jos edunvalvontaviranomaisia on useampia erilaisten tarpeiden kattamiseksi (esimerkiksi erillinen viranomainen kolmansien maiden kansalaisia varten), niiden kaikkien pitäisi kuulua kiinteästi samaan järjestelmään. Viranomaisen olisi myös oltava osa ihmiskaupan lapsiuhrien kansallista auttamisjärjestelmää. Edunvalvonnasta vastaavan viranomaisen olisi oltava riippumaton esimerkiksi valtion viranomaisista, jotka päättävät lapsen oleskeluoikeudellisesta asemasta, lapsen huostaanotosta tai lapsen sijoittamisesta sijaishuoltoon (ks. myös [2.4 kohta](#) eturistiriidoista). Sen olisi vastattava lapsille nimettyjen edunvalvojien toimista. Edunvalvontaviranomaisen toimeksianto ja tehtävät olisi määriteltävä selkeästi kansallisessa lainsäädännössä.

EU:n jäsenvaltioiden olisi myönnettävä edunvalvontaviranomaiselle riittävästi henkilöstöä ja varoja sekä turvattava sen rahoitus kestävästi. Edunvalvontapalvelujen tehokkaan seurannan ja valvonnan kustannuksiin sekä tarpeelliseen koulutustoimintaan olisi varattava riittävästi varoja, vaikka nämä tehtävät toteuttaisikin toinen viranomainen.

3.2. Ohjeiden laatiminen edunvalvojille

Edunvalvontaviranomaisen tehtäviin kuuluu määritellä toimintanormit ja antaa ohjeita edunvalvojille. Käytännön ohjeita ja toimintamenetelmien malleja olisi hyvä miettiä erityisesti seuraavia kolmea tehtävää varten:

”Valtioiden on vahvistettava viralliset prosessit ja tiukat menettelylliset takeet lapsen edun arviointiin ja määrittelyyn lasta koskevista päätöksistä, mukaan lukien mekanismit tulosten mittaamiseen. Valtioiden on kehitettävä avoimet ja tasa-puoliset prosessit lainsäätäjien, tuomioistuimien ja hallintoviranomaisten päätöksentekoon, erityisesti sellaisilla aloilla, jotka vaikuttavat suoraan lapseen tai lapsiin.”

YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 14 (2013), 87 kohta, 29. toukokuuta 2013, CRC/C/GC/14

- jokaisen lapsen yksilöllisten tarpeiden ja suojaan kohdistuvien riskien arviointi;
- sen arviointi, kuinka hyvin vanhemmat kykenevät kantamaan vanhempainvastuuta;
- lapsen edun määrittäminen, kun toimivaltaiset viranomaiset hakevat pysyvää ratkaisua.

Ohjeissa olisi selkeästi määriteltävä, ketkä vastaavat näiden arviointien toteuttamisesta, mitkä tekijät on otettava huomioon ja miten niitä painotetaan, arviointien ajoitus ja kesto sekä eri ammattilaisten roolit. Niissä olisi vahvistettava lapsen oikeus tulla kuulluksi ja saada näkemyksilleen asiaan kuuluvaa painoarvoa.

Laatuvaatimusten noudattamiseksi edunvalvontaviranomaisten olisi myös hyvä harkita menettelysääntöjen laatimista edunvalvojille ja oikeudellisille edustajille. Säännöissä määriteltäisiin selkeästi eettiset periaatteet, joita edunvalvojien ja oikeudellisten edustajien olisi noudatettava työssään. Edunvalvojien menettelysäännöissä tulisi selkeästi määrätä luottamuksellisuuden kunnioittamisesta.

Edunvalvontaviranomaisten pitäisi huolehtia tehokkaista mekanismeista, joilla lapsille ja muille aikuisille, jotka vastaavat lasten huolenpidosta tai osallistuvat siihen, kuten sosiaalityöntekijöille ja majoituspaikan työntekijöille, tiedotetaan edunvalvojien tehtävistä.

Lapselle sopiva tiedottaminen

Jotta lapsen oikeus tulla kuulluksi (**LOS:n 12 artikla**) voisi toteutua, edunvalvontaviranomaisen olisi varmistettava, että lapset saavat tietoa edunvalvontajärjestelyn laajuudesta sekä kaikista palveluista, joista he voivat saada apua ja tukea, ja myös ymmärtävät tämän tiedon. Lapsille olisi myös annettava riittävästi tietoa heidän oikeuksistaan ja mahdollisuudestaan valittaa, jos heistä tuntuu, että edunvalvojat käyttävät väärin tai heikentävät heidän oikeuksiaan.

”Monet lapset eivät olleet täysin tietoisia edunvalvojien velvollisuuksista tai edes siitä, oliko heille nimetty edunvalvojaa ja jos oli, kuka hän on. Jopa osa aikuisista vastaajista – jotka eivät itse olleet edunvalvojia – oli epävarmoja edunvalvojan roolista, esimerkiksi siitä, liittyykö tehtävä ainoastaan oikeudelliseen avustamiseen vai myös sosiaalitukeen.”

Lähde: FRA (2010), Separated, asylum-seeking children in European Union Member States, *Comparative report*, luettavissa osoitteessa: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1692-SEPAAC-comparative-report_EN.pdf

Edunvalvontaviranomaisten tulisi harkita lapsille sopivan tiedotusaineiston laatimista kielillä, joita lapset ymmärtävät, ja laatia ohjeita tällaisen aineiston levittämiseen.

Lapsille olisi annettava tietoa tarpeen mukaan eri tavoin, mukaan lukien suullisesti, kirjallisesti, sosiaalisen median kautta ja muilla tavoin (ks. myös luku 7).

Lapsille olisi annettava tietoa ainakin seuraavista:

- edunvalvojan tehtävät, oikeudet ja velvollisuudet;
- viestinnän luottamuksellisuus ja sen rajat sekä edunvalvojan tavoitettavuus;
- oikeudellisten edustajien rooli, oikeudet ja velvollisuudet;
- lapsen käytettävissä olevat valitusmekanismit, joiden kautta hän voi ilmoittaa oikeuksiensa loukkaamisesta;
- lapsen oikeudet hänen yksilöllisessä tilanteessaan (oleskeluoikeudellinen asema, kansainvälisen suojelun tarve, uhreille tarkoitetun tuen tarve jne.);
- käytettävissä olevat tuki- ja suojelutoimenpiteet sekä olemassa olevat palveluntarjoajat lapsen yksilöllisen tilanteen mukaan, puhelinpalvelut mukaan luettuina;
- erilaiset hallinnolliset sekä rikos- ja siviilioikeudelliset menettelyt, joissa lapsi voi olla osallisena, mukaan lukien mahdollisuus saada korvauksia.

3.3. Koordinointi ja yhteistyö muiden virastojen ja viranomaisten kanssa

Edunvalvojan on turvattava lapsen hyvinvointi ja lapsen tarvitseman hoidon jatkuminen. Hänen ei kuitenkaan pidä tehdä päällekkäistä työtä muiden toimijoiden kanssa. Edunvalvojan tehtävänä on koordinoida lastensuojelutyöntekijöiden, sosiaalityöntekijöiden ja lasta hoitavien ammattilaisten toimia, mutta hän ei korvaa heitä. Edunvalvoja toimii lapsen tukihenkilönä ja yhteyshenkilönä lapsen ja eri virastojen, henkilöiden ja palveluntarjoajien välillä.

Hänen tulisi koordinoida erilaisten palveluntarjoajien toimia ja varmistaa, että lapsen tukena oleva palveluverkosto toimii kunnolla. EU:n jäsenvaltioiden olisi hyvä luoda tehokkaita koordinoitimekanismeja ja edistää yhteistyötä edunvalvontaviranomaisen ja ihmiskaupan lapsiuhrien kanssa työskentelevien viranomaisten välillä. Tällaista lähestymistapaa vaaditaan [ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä](#) (2011/36/EU) ja suunnitellaan pidemmälle EU:n strategiassa, jonka mukaan ”ihmiskaupan monialainen ja johdonmukainen torjuntapolitiikka edellyttää, että sen tekemiseen osallistuu entistä monipuolisempi joukko toimijoita”, kuten maahanmuutto- ja poliisiviranomaisia, kansalaisjärjestöjä, konsulaattien ja lähetystöjen henkilöstöä sekä lapsille ja uhreille tarkoitettujen tukipalvelujen tarjoajia.

Yhteistyötä voidaan helpottaa laatimalla edunvalvontaviranomaisen ja muiden asianomaisten tahojen välillä virallisia pöytäkirjoja ja sopimuksia. Niissä selvennetään, kuka vastaa mistäkin tehtävästä, ja ne helpottavat valvontaa parantaen näin vastuullisuutta.

Yhteistyösopimuksiin voidaan kirjata esimerkiksi seuraavat:

- selkeät määräykset kaikkien lapsen suojeluun osallistuvien toimijoiden rooleista ja vastuista;
- tilanteet, joissa edunvalvojan on otettava yhteyttä tai joista hänelle on tiedotettava, sekä edunvalvontaviranomaisen ja muiden uhrien parissa tavallisesti työskentelevien tahojen yhteystiedot;
- ohjeet siitä, miten tietoja annetaan lapsille;
- ohjeet siitä, mitä lasta koskevia tietoja voidaan jakaa;
- koordinoitimekanismit, joiden kautta säännöllisesti selvitetään avoimia kysymyksiä ja vaihdetaan näkemyksiä.

Valtioiden rajat ylittävä yhteistyö

Lapsiin kohdistuvaa ihmiskauppaa voi tapahtua sekä lapsen oman maan sisällä että rajojen yli. Kun lapsia kaupataan rajojen yli, tarvitaan valtioiden rajat ylittävää yhteistyötä ihmiskauppioiden asettamiseksi syytteeseen ja uhrien suojelemiseksi. EU:n sisäisen ja rajat ylittävän yhteistyön tärkeyttä on käsitelty edellä [johdannon 4 luvussa](#). Yhteistyötä tarvitaan esimerkiksi lapsen edun selvittämiseksi silloin, kun häntä koskevaa pysyvää ratkaisua etsitään ja pannaan täytäntöön (ks. myös [luku 9](#)).

Edunvalvontaviranomaisen olisi edistettävä rajat ylittävää yhteistyötä niin EU:n jäsenvaltioissa kuin kolmansissa maissa toimivien asianomaisten viranomaisten kanssa silloin, kun lapsen etu sitä edellyttää. Yhteistyö ei saisi rajoittua vain tiettyihin lapsiryhmiin.

Edunvalvontaviranomaiset olisi sisällytettävä olemassa oleviin rajat ylittävän yhteistyön mekanismeihin esimerkiksi poliisi- ja oikeusasioissa.

Edunvalvontaviranomaisten olisi kansallisen lainsäädännön ja yhteistyösopimusten puitteissa tuettava rajat ylittävää yhteistyötä tehokkaan lastensuojelun varmistamiseksi ja lapsen oikeuksien turvaamiseksi.

3.4. Tapausten hallinnointi

Edunvalvontaviranomaisen olisi varmistettava, että edunvalvojat pystyvät **hoitamaan tehokkaasti** jokaisen heille osoitetun lapsen asioita. Edunvalvojien olisi tavattava jokaista lasta säännöllisesti ja vietettävä lasten kanssa riittävästi aikaa niin, että he pystyvät tarjoamaan jokaiselle oikeanlaista tukea.

Lupaava käytäntö

Edunvalvojien löytäminen hakukoneiden avulla

Suomessa on tietokanta, josta voidaan hakea edunvalvoja nimettäväksi lastensuojelutapauksessa. ”Löydä edunvalvoja” -hakukoneen avulla voi nopeasti ja vaivattomasti hakea eri puolilla maata toimivia edunvalvojia. Tämä helppokäyttöinen palvelu auttaa sosiaalipalveluja ja maistraatteja löytämään lastensuojelun edunvalvojia omalta alueeltaan. Tietokantaan voivat rekisteröityä henkilöt, jotka ovat osallistuneet edunvalvojakoulutukseen tai jotka ovat jo työskennelleet edunvalvojina. Tietokantaa päivitetään jatkuvasti, joten joka kerta kun edunvalvojaa tarvitaan, kannattaa tehdä uusi haku.

Edunvalvojien hakukone kehitettiin osana Pelastakaa lapset ry:n koordinoimaa lastensuojelun edunvalvojahanketta (2005-2009). Hankekumppaneiksi valittiin ryhmä paikallis- ja alueviranomaisia.

Lähteet: <https://www.thl.fi/fi/julkaisut/sahkoiset-kasikirjat/sosiaaliportti>; Marjomaa, P. y Laakso, M. (2010), Lastensuojelun edunvalvonta – lapsen oikeus osallisuuteen häntä koskevassa päätöksenteossa: Käsikirja lastensuojelun edunvalvonnasta, Helsinki, Pelastakaa lapset ry, pp. 27-29

Kun edunvalvontaviranomainen päättää, kenelle jokin tapaus osoitetaan, sen on otettava huomioon paitsi tapausten kokonaismäärä myös kyseisen tapauksen laji ja tarvittavan tuen määrä. Yksittäiselle edunvalvojalle osoitettavien tapausten enimmäismäärän rajoittaminen on yksi tapa varmistaa, että edunvalvojien työkuorma pysyy kohtuullisena ja että edunvalvojat pystyvät täyttämään velvollisuutensa kunnolla ilman, että lapsen oikeudet vaarantuvat. Kansalliset viranomaiset voivat ottaa tässä tehtävässä huomioon tapausten määrän hallintaan muilla aloilla, kuten sosiaalityön alalla, kehitetyt kansainväliset ja kansalliset standardit.

Laadun varmistamiseksi edunvalvojille osoitettavien tapausten enimmäismäärää olisi valvottava ja yhteydenpidolle lapsen kanssa säädettävä vähimmäismäärä joko viikko- tai kuukausitasolla. Lasten yksilöllisten tarpeiden huomioimiseksi on kuitenkin jätettävä joustonvaraa, sillä erilaiset tarpeet voivat vaikuttaa siihen, kuinka tiiviisti yhteyttä on pidettävä.

Myös edunvalvojan tavoitettavuus olisi määriteltävä. Vastuuviranomaisen olisi varmistettava, että edunvalvoja on lähellä, ja välttää tilanteita, joissa edunvalvoja sijaitsee kaukana lapsen asuinpaikasta. Sen olisi myös hyvä varmistaa, että lapsi voi helposti ottaa yhteyttä edunvalvojaan, erityisesti hätätilanteissa, ja antaa lapselle edunvalvojan yhteystiedot. Edunvalvojien olisi oltava tavoitettavissa myös muulloin kuin toimistoaikoina. Viranomaisen pitäisi vielä antaa lapselle tietoa siitä, miten hänen tulee toimia hätätilanteissa.

Edunvalvontaviranomaisen olisi **pidettävä kirjaa** kaikista sille ohjatuista lapsista. Sen olisi säilytettävä lapsikohtainen aineisto jokaisesta sen vastuulla olevasta lapsesta. Edunvalvontaviranomaisen olisi varmistettava aineiston luottamuksellisuus siten kuin sovellettavissa EU:n ja eri maiden salassapito- ja tietoturvalainsäädännöissä on säädetty. Henkilökohtaisiin aineistoihin voidaan koota esimerkiksi seuraavat tiedot:

- päivämäärä, jolloin lapsi on ohjattu edunvalvontaan;
- edunvalvojan nimeämispäivämäärä, nimi ja yhteystiedot sekä edunvalvontajärjestelyissä mahdollisesti tehdyt muutokset ja niiden syyt;
- lapsen oleskeluoikeudellinen asema, asumisjärjestelyt jne.;
- lapsen henkilötiedot, mukaan lukien jäljennökset lapsen henkilöllisyyden osoittavista asiakirjoista;
- kaikki muutokset lapsen edunvalvontajärjestelyissä, asumisjärjestelyissä ja/tai oleskeluoikeudellisessa asemassa;
- lapsen tarpeiden arvioinnin päivämäärä ja tulokset, arvioinnin toteuttaja ja arviointiin osallistuneet toimijat;
- lapsen yksilöllinen hoitosuunnitelma ja siihen tehdyt päivitykset;
- lapsen merkitykselliset terveystiedot;
- lapsen koulutus, mukaan lukien todistukset lapsen koulumenestyksestä;
- tiedot ja asiakirjat hallinnollisista, rikos- ja siviilioikeudellisista menettelyistä, mukaan lukien tiedot lapsen oikeudellisesta edustuksesta;
- päätökset, toimet ja arvioinnit, jotka edunvalvoja on tehnyt lapsen puolesta, ja tilanteet, joissa edunvalvoja on edustanut häntä;
- kuulemiset, tapaamiset ja muu vuorovaikutus lapsen ja viranomaisten tai palvelujen (esim. maahanmuuttoviranomaisten, uhrien tukipalvelujen) välillä;
- edunvalvojan ja lapsen välinen yhteydenpito, mukaan lukien tapaamispäivät ja -paikat;
- lapseen mahdollisesti vaikuttaneet merkittävät tapahtumat;
- tapauksen käsittelyn päättämisen päivämäärä ja peruste.

Jos lapsi katoaa, aineistoon olisi lisättävät kaikki tiedot katoamisen olosuhteista. Myös edunvalvojan ja edunvalvontaviranomaisen toimet lapsen löytämiseksi, mukaan lukien ilmoitus poliisiviranomaisille, olisi kirjattava aineistoon. Kattavan ja ajantasaisen aineiston tulisi kulkea lapsen mukana koko edunvalvonnan keston ajan.

3.5. Koulutus

Edunvalvojilla on oltava tehtävien täyttämiseen tarvittavat tiedot ja taidot. Tärkein on lastensuojeluun liittyvä asiantuntemus, jolla varmistetaan, että lapsen etu on turvattu.

Lastensuojeluun liittyvän asiantuntemuksen lisäksi edunvalvojien on osattava työskennellä lasten kanssa. Heidän on ymmärrettävä kaltoinkohdeltujen ja hyväksikäytettyjen lasten erityisiä tarpeita sekä heidän vastuulleen uskottujen lasten kulttuuritaustaa.

YK:n lapsen oikeuksien komitea painotti, että edunvalvojilla olisi oltava ”riittävästi asiantuntemusta lasten huolenpidon alalla, jotta voidaan varmistaa, että lapsen etu on turvattu ja että lapsen oikeudelliset, sosiaaliset, terveydelliset, psyykkiset, aineelliset ja koulutukseen liittyvät tarpeet tulevat asianmukaisesti täytetyiksi muun muassa sitä kautta, että edunvalvoja toimii yhteyshenkilönä lapsen ja niiden erityisaloja edustavien virastojen/henkilöiden välillä, jotka vastaavat lapsen tarvitsemasta hoitojatkumosta”.

Lähde: YK:n lapsen oikeuksien komitea (2005), yleiskommentti nro 6, Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin, 1. syyskuuta 2005, CRC/GC/2005/6, luettavissa osoitteessa: <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>.

heidän vastuulleen uskottujen lasten kulttuuritaustaa. Ihmiskaupan lapsiuhrit ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, kuten ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä (2011/36/EU) todetaan.

Edunvalvojien velvollisuuksiin kuuluu, että he eivät saa aiheuttaa lapselle haittaa ja että he varmistavat lapsen olevan suojassa kaltoin kohtelun jatkumiselta tai uusiutumislta. Ammatillisten tietojen ja taitojen puute voi johtaa tahattomiin virheisiin, joilla voi olla vakavia seurauksia lapsen hyvinvoinnille.

Asianmukaisesti koulutetut edunvalvojat pystyvät suorittamaan tehtävänsä tehokkaasti ja sovitussa ajassa. Koulutusohjelmat lisäävät edunvalvojien pätevyyttä ja sitoutumista työhön. Edunvalvontaviranomaisten olisi varmistettava, että ammattitaidon kehittämiseen sekä uusien menettelytapojen ja työkalujen opettelemiseen on tarjolla erilaisia koulutusmahdollisuuksia. Tätä voitaisiin helpottaa tekemällä koulutuksen tarjoamisesta ja koulutusmateriaalin kehittämisestä kumppanuussopimuksia yliopistojen, oppilaitosten ja lastensuojelun alalla toimivien tahojen kanssa.

Koulutusvelvollisuus

Edunvalvojien olisi siis saatava asianmukaista koulutusta ja ammatillista tukea.

Vain muutama jäsenvaltio tarjoaa edunvalvojille järjestelmällisesti perehdytyskoulutusta, joka ei välttämättä ole pakollista.

FRA, 2014, Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union (ei vielä julkaistu)

Edunvalvontaviranomaisten olisi varmistettava, että edunvalvojat saavat **perehdytyskoulutuksen** sen jälkeen, kun heidät on nimitetty, ja ennen kuin he aloittavat edunvalvontatehtäviensä tekemisen. Lisäksi tarvittaisiin järjestelmä **täydennyskoulutuksen** tarjoamiseksi. Edunvalvojat olisi velvoitettava osallistumaan vuosittain tarpeiden pohjalta määriteltävään vähimmäismäärään koulutustunteja. Edunvalvojille on kehitettävä koulutusmoduulit, joilla varmistetaan edunvalvojen tehokas ja yhdenmukainen koulutus ja edistetään laatustandardien määrittelyä.

Edunvalvojen perus- ja jatkokoulutuksen pitäisi olla lakisääteinen vaatimus. Edunvalvontaviranomaisen olisi varmistettava, että nimitettävät edunvalvojat saavat EU:n lainsäädännön vaatimusten mukaisesti riittävän perus- ja täydennyskoulutuksen, jotta he voivat suorittaa tehtävänsä tehokkaasti.

Sertifiointi

Vastuussa olevat valtiot ja edunvalvontaviranomaiset eivät saisi aliarvioida haittoja, joita epäpätevien edunvalvojen käytöstä voi aiheutua. Edunvalvontapalvelujen laatua ja lasten suojelua voidaan parantaa edunvalvojen sertifiointilla. Sertifiointimenettelyssä määritellään edunvalvojalta vaadittava ydinosaaminen. Siihen sisältyy pätevyys- ja koulutusvaatimuksia ja siinä asetetaan menettelytapoja koskevia vaatimuksia ja määrätään näiden vaatimusten noudattamatta jättämisen seuraamukset.

Yleinen koulutus

Edunvalvojen koulutusohjelmien tulisi kattaa vähintään seuraavat yleiset lastensuojeluun liittyvät kysymykset:

Edunvalvojen koulutusta ei yleisesti ottaen ole järjestetty järjestelmällisesti eikä johdonmukaisesti. Edunvalvojen osallistuminen koulutuksiin on pakollista vain muutamassa jäsenvaltiossa.

FRA, 2014, Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union (ei vielä julkaistu)

- LOS:n periaatteet ja määräykset;
- asianmukaiset haastattelu- ja neuvontamenetelmät;
- lasten kehitys ja lapsipsykologia;
- lainsäädännöllinen kehys (asiaa koskeva EU:n ja kansallinen lainsäädäntö);
- sukupuoli- ja kulttuurinäkökohdat, mukaan lukien kulttuuriarvojen huomioiminen ja kulttuurienvälinen viestintä.

Lisäksi edunvalvojen yleisessä koulutuksessa olisi hyvä käsitellä lasten katoamiseen liittyviä riskitekijöitä ja ehkäisystrategioita, tietoa saatavilla olevista erityispalveluista, lapsikaupan riskitekijöiden tuntemusta sekä lapsiuhrien tunnistamisessa käytettäviä havaitsemisstrategioita ja indikaattoreita.

Erityiskoulutus

Yleisen koulutuksen lisäksi edunvalvojilla olisi oltava asiantuntemusta ja/tai heidän olisi saatava koulutusta tiettyjen lapsiryhmien, kuten ilman huoltajaa olevien lasten, seksuaalisen hyväksikäytön lapsiuhrien tai ihmiskaupan lapsiuhrien, erityisistä tarpeista ja oikeuksista.

Kaikkien uhreihin yhteydessä olevien työntekijöiden ja virkamiesten, myös edunvalvojen, erityis- ja täydennyskoulutuksen tarvetta käsitellään [ihmiskaupan vastaisen direktiivin](#) (2011/36/EU), **18 artiklan** 1 ja 3 kohdassa, jossa säädetään seuraavaa: ”jäsenvaltioiden on edistettävä **säännöllisen koulutuksen** järjestämistä viranomaisille, jotka työssään todennäköisesti kohtaavat ihmiskaupan uhreja ja potentiaalisia uhreja, esimerkiksi kenttätyössä oleville poliiseille, jotta heillä olisi valmiudet tunnistaa ihmiskaupan uhrit ja potentiaaliset uhrit sekä tietää, miten heidän kanssaan tulee menetellä.”

[Ihmiskaupan vastaisen direktiivin](#) (2011/36/EU) 14 artiklassa veloitetaan jäsenvaltiot toteuttamaan toimenpiteitä ”sen varmistamiseksi, että ennen kuin ihmiskaupan lapsiuhrien auttamiseksi ja tukemiseksi lyhyellä ja pitkällä aikavälillä toteutetaan heidän fyysiseen ja psykososiaaliseen toipumiseensa tähtääviä erityistoimia, kunkin lapsiuhrien tilanne arvioidaan yksilöllisesti lapsen omat näkemykset, tarpeet ja huolenaiheet huomioon ottaen, jotta lapsen tilanteeseen löydetään pysyvä ratkaisu”. Edunvalvojille ja muille virkamiehille, jotka todennäköisesti kohtaavat ihmiskaupan lapsiuhreja ja jotka osallistuvat lasten suojele- ja tukitarpeiden selvittämiseksi tehtäviin tarve- ja riskinarviointeihin (ks. [3.5 kohta](#)), tulisi antaa erityistä koulutusta tällaisten arviointien toteuttamisesta. Koulutuksessa olisi hyvä käyttää mahdollisimman paljon hyödyksi menettelytapaohjeita, joita on laadittu tarvearviointeja, riskinarviointeja, vanhempien arviointeja ja edun määrittelyä varten, sekä kaikkia muita edunvalvojille laadittuja ohjeita.

”Edunvalvojiksi nimitetyille henkilöille ja kaikille muillekin henkilöille, jotka vastaavat lapsen edun turvaamisesta, tulisi antaa riittävästi koulutusta ja tukea tehtävien kunnolliseen suorittamiseen.”

Lähde: FRA (2010), Separated, asylum-seeking children in European Union Member States, Comparative report, s. 12, luettavissa osoitteessa: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1692-SEPAC-comparative-report_EN.pdf

EU:n jäsenvaltioiden olisi tehtävä kansalaisjärjestöjen kanssa tiiviisti yhteistyötä tutkimus- ja koulutusohjelmissa ja koulutuksen tarjoamisessa sekä ihmiskaupan vastaisten toimenpiteiden seurannan ja vaikutusten arvioinnin alalla (ihmiskaupan vastainen direktiivi, johdanto-osan 6 kappale). Jäsenvaltioiden ja erityisesti edunvalvontaviranomaisten olisi tiettyjen lapsiryhmien (kuten ilman huoltajaa olevien lasten tai ihmiskaupan lapsiuhrien) oikeuksia ja tarpeita koskevan yleisen ja erityisen koulutuksen kehittämisessä ja toteuttamisessa tehtävä yhteistyötä sellaisten kansalaisjärjestöjen ja muiden julkisten tai yksityisten tahojen kanssa, jotka toimivat tällä alalla tai jotka ovat kehittäneet erityisiä palveluja lapsille yleisesti tai erityisille lapsiryhmille. EU:n jäsenvaltiot voisivat harkita koulutusmoduulien kehittämistä ja koulutustoiminnan tarjoamista yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa.

EU:n jäsenvaltioiden välillä on suuria eroja siinä, minkä verran ne tarjoavat edunvalvojille erikois- tai jatkokoulutusta tiettyjen lapsiryhmien, kuten ihmiskaupan lapsiuhrien tai ilman huoltajaa olevien lasten, erityisistä tarpeista ja riskeistä. Useimmat jäsenvaltiot eivät tarjoa tällaista koulutusta lainkaan ja toiset eivät tarjoa sitä järjestelmällisesti.

FRA, 2014, Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union (ei vielä julkaistu)

Jotta ihmiskaupan lapsiuhrit saisivat parhaan mahdollisen tuen, heidän kanssaan työskentelevien edunvalvojien pitäisi saada lisäkoulutusta ja riittävästi tietoa seuraavista:

- lapsen alkuperämaan kulttuuri ja nykytilanne, mukaan lukien turvapaikkahakemusten käsittelyyn tarkoitettujen alkuperämaatietojen tietokantojen käyttö; tällaisia ovat muun muassa UNHCR:n www.refworld.org, Itävallan Punaisen Ristin www.ecoi.net ja EASO:n [COI-portaali](http://www.coi-portaali.fi);
- ihmiskaupan lapsiuhrien erityiset riskit (esim. päihderiippuvuus) ja psyykkiset tarpeet;
- mahdolliset erityiset lääkinnälliset tarpeet (esim. uhrin, joilla saattaa olla sukupuolitauteja tai jotka ovat raskaana);
- lapsikohtaiset ihmiskauppaan liittyvät syyt ja riskitekijät sekä lapsiuhrien hyväksikäytön eri lajit ja alat, esimerkiksi seksiteollisuus, kerjääminen tai pienrikollisuus;
- ihmiskaupan lapsiuhrien suojelutarpeet, mukaan lukien erityisen haavoittuvassa asemassa olevat uhrin, kuten seksuaalisen väkivallan ja hyväksikäytön uhrin tai lapset, joiden kauppaamiseen ovat osallistuneet heidän omat vanhempansa tai muut luotetut henkilöt;

- lapsiuhrien sukupuoleen liittyvät näkökohdat (riskitekijät, uhrin sukupuoleen liittyvät hyväksikäytön lajit ja alat) ja suojelutarpeet;
- lapsiuhrien maahanmuuttaja-asemaan liittyvät näkökohdat ja oikeudet (harkinta-aika, oikeus oleskelulupaun, kansainvälisen suojelun tarve jne.);
- tutkimukseen perustuva tieto sitä mukaa kuin sitä karttuu.

Yhteinen koulutustoiminta muiden alalla toimivien virastojen kanssa

Edunvalvojen olisi hyvä osallistua myös **yhteiseen koulutustoimintaan** lapsiuhrien ja ihmiskaupalle alttiiden lasten parissa eri aloilla työskentelevien viranomaisten ja ammattilaisten kanssa. Tällainen yhteinen tai monialainen koulutustoiminta voisi edistää yhteisen näkemyksen muodostumista ihmiskaupan lapsiuhreihin liittyvistä käsitteistä ja kysymyksistä ja siten helpottaa ja lujittaa asianomaisten toimijoiden yhteistyötä.

Koulutustoimintaan voisi sisältyä esimerkiksi opintomatkoja tai hyvien käytäntöjen vaihtoa eri EU:n jäsenvaltioiden edunvalvontaviranomaisten välillä. Yhteinen koulutustoiminta voisi myös lujittaa valtioiden rajat ylittävää yhteistyötä.

Lupaava käytäntö

Edunvalvojen tuki ja ohjaus

Belgian Flanderin alueen Punainen Risti on kehittänyt valmennushankkeen vasta nimitetyille, kokemattomille edunvalvoille. Hankkeessa edunvalvojat kokoontuvat säännöllisesti keskustelemaan erilaisista edunvalvontaan liittyvistä kysymyksistä ja jakamaan vinkkejä, tietoja ja kokemuksia. Kokousten välillä he voivat esittää kysymyksiä sähköpostitse tai keskustella yksittäisistä tapauksista kahden kesken. Ohjaaja voi opastaa heitä, tarjota heille tarpeen mukaan tietoa ja auttaa heitä viestinnässä ja yhteistyössä virallisten tahojen kanssa.

Hankkeen päätarkoitus on auttaa yksityishenkilöitä, vapaaehtoisia ja freelance-edunvalvojia, joille ei ole tarjolla järjestelmällistä tukea ja ohjausta, ja tarjota heille jäsenetty foorumi helpottamaan viestintää ja yhteistyötä. Tämä auttaa heitä selviytymään entistä paremmin jokapäiväisistä tehtävistä ja vastuista.

Belgian Flanderin alueen Punainen Risti on kehittänyt hanketta yhdessä oikeusministeriön edunvalvonnasta vastaavan osaston kanssa vuodesta 2011 lähtien.

Lähde: Belgian Red Cross-Flanders (2012), Annual Report 2012, luettavissa osoitteessa: <http://jaarverslag.rodekruis.be/content/jvs10/2012/Annualreport2012.pdf>

3.6. Tuki edunvalvojille

Edunvalvontaviranomaisten olisi tarjottava edunvalvojille mahdollisuus käyttää suoraan tukipalveluja tai helpotettava muiden toimijoiden tarjoamien palvelujen saantia.

Esimerkkinä hyvästä käytännöstä olisi se, että edunvalvojat voisivat pyytää asiantuntijaneuvoja ja apua eri alojen ammattilaisista koostuvalta tiimiltä edunvalvontatehtävien toteuttamisessa.

Edunvalvojien on ehdottomasti voitava saada oikeudellista neuvontaa ja ohjausta alaan erikoistuneilta lakimiehiltä ja/tai muilta pätevilta oikeusalan toimijoilta siten, että he saavat riittävästi tietoa sellaisiin hallinnollisiin ja rikosoikeudellisiin menettelyihin liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä, joihin lapsiuhrit voivat olla osallisina (esim. kansainvälisen suojelun tai tilapäisen oleskeluluvan hakeminen, ihmiskauppiasta vastaan käytävä oikeudenkäynti, korvausten vaatiminen).

Lapsen ja edunvalvojan tai muun edustajan väliseen säännölliseen yhteydenpitoon tulisi tarvittaessa tarjota ammattimaisten tulkkien palveluja.

Edunvalvojien olisi saatava järjestelmällisesti ammattimaista ohjausta ja psykososiaalista tukea työuupumuksen ehkäisemiseksi ja työn laadun varmistamiseksi. Ohjauksen avulla edunvalvojat voivat kasvattaa tietoa ja taitoja, joita he tarvitsevat suorittaakseen työnsä entistä tehokkaammin ja paremmin.

Edunvalvojat voivat toimia ainoastaan lastensuojelujärjestelmien ja niiden sääntelykehysten puitteissa. Edunvalvojien olisi tärkeää tuntee osaamisensa rajat ja myös emotionaaliset rajansa.

Työolosuhteet, mukaan lukien palkkiot ja tapausmäärä edunvalvojaa kohti (ks. myös 3.4 kohta), olisi suunniteltava siten, että niillä maksimoidaan motivaatio, työtyytyväisyys ja työssä pysyvyys ja siten edunvalvojien valmius suorittaa työnsä mahdollisimman hyvin ja tehokkaasti.

”Oikeudellisen edustuksen ja muiden edustustehtävien toteuttamista olisi valvottava esimerkiksi oikeusviranomaisten säännöllisillä ja riippumattomilla arvioinneilla.”

Lähde: FRA (2010), Separated, asylum-seeking children in European Union Member States, Comparative report, s.12, luettavissa osoitteessa: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1692-SEPA-comparative-report_EN.pdf

3.7. Arviointi- ja valvontamekanismit

Edunvalvontaviranomaisten olisi määriteltävä edunvalvojen raportointivelvollisuudet ja seurantakriteerit. Niiden olisi myös määriteltävä, mihin toimenpiteisiin ryhdytään, jos edunvalvojat eivät täytä velvollisuuksiaan, mukaan lukien tehokkaat kurinpitomenettelyt ja olosuhteet, joissa niitä sovelletaan.

Arviointi- ja valvontamekanismeilla on samansuuntaiset mutta erilaiset tavoitteet. Niitä tarvitaan edunvalvontapalvelujen laadun tarkkailuun. Niiden avulla varmistetaan välillisesti, että lapsen etu on päällimmäisenä kaikissa päätöksentekoprosessin vaiheissa. Niillä on myös tärkeä ehkäisevä tehtävä, sillä niillä vähennetään lapsen oikeuksien väärinkäytön ja rikkomisen riskiä.

Lupaava käytäntö

Lasten aktiivisen osallistumisen edistäminen

Lasten aktiivinen osallistuminen on tärkeä laadun tae edunvalvontajärjestelmälle. Alankomaissa NIDOS pyrkii edistämään ja helpottamaan lasten osallistumista edunvalvontapalvelujen seurantaan ja arviointiin.

Lapsille annetaan mahdollisuus tuoda mielipiteensä esiin eri tavoin.

• He kertovat kokemuksistaan ja näkemyksistään tapaamisissa ja heidän hyvinvointiaan koskevissa kyselyissä, joita edunvalvontaviranomainen järjestää vuosittain.

- Edunvalvontakauden päättyessä lapset täyttävät lomakkeen, jossa he arvioivat edunvalvojan suoritusta ja henkilökohtaisen suunnitelmansa toteutumista.
- Heillä on myös mahdollisuus tehdä valitus edunvalvojasta, jos heidän oikeuksiaan on loukattu tai heistä tuntuu, ettei heidän tarpeitaan ole täytetty. Edunvalvontalaitoksilla on lain nojalla velvollisuus tarjota riippumaton valitusmenettely. Valituslautakunnassa on vähintään kolme riippumaton henkilöä, jotka eivät ole kyseisen organisaation palveluksessa.

Edunvalvontaviranomainen on halunnut varmistaa, että lapset saavat riittävästi tietoa, ja helpottaa lasten osallistumista laatimalla perehdytyskansion, joka sisältää kaiken tärkeän tiedon edunvalvonnasta ja muun muassa valitusmenettelystä. Tiedot annetaan lapsen osaamalla kielellä.

Lähteet: Alankomaat, Wet op de jeugdzorg (lastenhuoltolaki), 68 §; NIDOS (2012), Jaarverslag 2011, Utrecht, NIDOS; Kenniscentrum sociale innovatie (2013), Minderjarige asielzoekers en hun voogd, luettavissa osoitteessa: www.innovatievemaatschappelijkedienstverlening.nl/Content.aspx?PGID=4912568-1d54-4bba-a9a4-70892bf40340

Tärkeytensä vuoksi seuranta- ja valvontamekanismit olisi kytkettävä tiukasti kansalliseen lakiin. Arviointi ja seuranta eivät saisi rajoittua taloushallintoon ja tapausten hallintaan, vaan niiden pitäisi olla laaja-alaisia ja tarkoituksenmukaisia ja kattaa muun muassa palvelujen laatu ja lapsille tarjottavan suojan taso. Seuranta ei myöskään saisi koskea ainoastaan sisäisiä mekanismeja – kuten raportointivelvollisuuksia – vaan siihen tulisi lisäksi sisältyä ulkoisten toimijoiden säännöllisesti toteuttamia riippumattomia arviointeja.

Lasten osallistuminen

Seurantamekanismien tehokas toiminta edellyttää, että lapsen oikeutta tulla kuulluksi kunnioitetaan. **LOS:n 12 artiklassa** määrätään, että lapsen oikeutta tulla kuulluksi on kunnioitettava ja lapsen näkemykset ja mielipiteet on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti.

Lapselle on näin ollen tiedotettava edunvalvonnan ja oikeudellisen edustuksen järjestelystä sekä lapsen oikeudesta tulla kuulluksi ja saada näkemyksilleen asiaan kuuluva painoarvoa. Tietoa on tarjottava riittävästi ja lapselle sopivalla tavalla.

Lapsia tulisi kannustaa ja auttaa osallistumaan edunvalvontajärjestelmien seurantaan.

Valitusmekanismit

Valitusmekanismien on oltava myös lasten käytettävissä. Lapsille tulisi kertoa heille sopivalla tavalla ja heidän ymmärtämällään kielellä, kenelle tai mille organisaatiolle he voivat – luottamuksellisesti ja turvallisesti – tehdä valituksen edunvalvojastaan, puhelinpalvelut mukaan luettuina. Valitus- ja ilmoitusmekanismeja käyttävät lapset olisi suojattava kustotoimilta luotettavilla menettelyillä.

Useimmissa jäsenvaltioissa ei ole mitään erityistä mekanismeja tai menettelyä valituksen tekemiselle edunvalvojasta. Olemassa olevatkin valitusmekanismit ovat melko alkeellisia ja usein lasten ulottumattomissa.

FRA, 2014, Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union (ei vielä julkaistu)

Kun otetaan huomioon, että sijaishuoltolaitoksista katoavien lasten määrä on kasvussa, arviointi- ja valvontamekanismien avulla olisi tärkeää seurata, kuinka moni edunvalvonnassa oleva lapsi katoaa, mukaan lukien ilman huoltajaa olevat lapset sekä tunnistetut tai oletetut ihmiskaupan lapsiuhrit. Lasten katoamisiin liittyvän ongelman käsittelyä voisi edistää edunvalvojien nimeämismenettelyjen ja edunvalvontapalvelujen

syvällinen analyysi ja laadunarviointi, sillä edunvalvontajärjestelmän tehokas toiminta voisi auttaa ratkaisemaan lasten katoamisen tai katoamisvaaran ongelman.

Edunvalvonnan säännöllinen arviointi

Edunvalvojan nimeämispäätös perustuu lapsen yksilölliseen tarvearviointiin (ks. myös [4.1 kohta](#)). Edunvalvontaviranomaisen olisi arvioitava jokainen yksittäinen edunvalvontajärjestely säännöllisesti, vähintään kerran vuodessa. Edunvalvontajärjestelyjen arvioinnit on dokumentoitava. Arvioinnissa on otettava huomioon lapsen näkemykset.

4. Edunvalvojan nimeäminen lapselle

”Yksikään lapsi ei saisi koskaan jäädä vaille laillisen edunvalvojan tai muun virallisesti vastuussa olevan aikuisen tai toimivaltaisen julkisen elimen tarjoamaa tukea ja suojaa.”

Lähde: YK:n yleiskokous, päätöslauselma 64/142, Guidelines for the alternative care of children, 24. helmikuuta 2010, A/RES/64/142, 19 kohta.

Tässä luvussa annetaan ohjeita edunvalvojen nimeämiseen yksittäisille lapsille. Erityisen tärkeää on, että edunvalvoja nimetään nopeasti. Lisäksi tässä luvussa käsitellään edunvalvonnan kestoa ja tukea lapselle, joka on jo täyttänyt 18 vuotta.

4.1. Milloin edunvalvoja tulisi nimetä?

Edunvalvojan nopea nimeäminen on tärkeää tae lapsen oikeuksille ja yleiselle hyvinvoinnille. Sillä suojellaan ilman huoltajaa olevia lapsia ja ehkäistään lapsikauppaa ja muita lasten kaltoinkohtelun ja hyväksikäytön muotoja.

Edunvalvoja on nimettävä heti, kun viranomaiset tunnistavat ihmiskaupan mahdollisen lapsiuhrin, lapsen edun ja hyvinvoinnin turvaamiseksi ([ihmiskaupan vastainen direktiivi](#) (2011/36/EU), [14 artiklan 2 kohta](#)). Kansallisessa lainsäädännössä tulisikin säätää, että edunvalvoja on nimettävä mahdollisimman nopeasti. Käytännössä on mahdollista, että ilman huoltajaa olevalla lapsella on jo ennen ihmiskaupan uhriksi tunnistamista edunvalvoja siksi, että hän on ilman huoltajaa.

Edunvalvojen nopea nimeäminen oletetuille ihmiskaupan uhreille tai ilman huoltajaa oleville lapsille, jotka ovat vaarassa joutua hyväksikäytetyiksi tai kaltoinkohdelluiksi, on yhdenmukaista myös toimivallasta, sovellettavasta laista, toimenpiteiden tunnistamisesta ja täytäntöönpanosta sekä yhteistyöstä vanhempainvastuuseen ja lasten suojeluun liittyvissä asioissa tehdyn [vuoden 1996 Haagin yleissopimuksen](#) kanssa, johon useimmat EU:n jäsenvaltiot ovat liittyneet. Yleissopimuksen 5 artiklassa vahvistetaan yleinen sääntö, jonka mukaan sen valtion viranomaiset, jossa lapsella on *asuipaikka*, ovat toimivaltaisia

Lupaava käytäntö

Edunvalvojen nimeäminen nopeasti

Alankomaiden NIDOS-ohjelmassa ohjelman edustajan on oltava ensimmäisen kerran yhteydessä ilman huoltajaa olevaan lapseen sinä päivänä, kun lapsi saapuu rekisteröintikeskukseen. Siitä hetkestä lähtien NIDOS toimii edunvalvojan roolissa ja pyytää tuomioistuinta nimeämään itsensä edunvalvojaksi siihen saakka, kunnes tuomioistuin nimeää lapselle tietyn henkilön edunvalvojaksi. Nopeuttaakseen edunvalvojan nimeämistä NIDOS on allekirjoittanut maahanmuuttopalvelujen kanssa yhteisymmärryspöytäkirjan, jonka nojalla ne voivat ottaa suoraan yhteyttä NIDOS-ohjelmaan, kun ne tunnistavat ilman huoltajaa olevan lapsen.

Ter Apelin rekisteröintikeskuksessa ja Amsterdamin Schipholin lentoasemalla toimivat omat erityiset NIDOS-edunvalvojen ryhmät. Kun ulkomaalaispoliisi on tavannut ilman huoltajaa olevan lapsen, NIDOS-edunvalvojat haastattelevat lasta ja pyrkivät selvittämään, voisiko hän olla ihmiskaupan uhri. Jos hän on, hänet siirretään ihmiskaupan lapsiuhrille tarkoitettuun suojattuun vastaanottokeskukseen.

Lähteet: Alankomaat, Uitvoeringsbesluit Wet op de Jeugdzorg (lastenhuoltolain täytäntöönpanoasetus), 44 §; Kromhout, M. H. C. ja Liefwaard, A. (2010). Tussen beheersing en begeleiding. Een evaluatie van de pilot 'beschermde opvang risico-AMV's, Haag, Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, WODC.

nimeämään edunvalvojan. Jos kyseessä on turvapaikkaa hakeva lapsi tai lapsi, jonka asuinpaikkaa ei kyetä ratkaisemaan, toimivalta on sillä valtiolla, jossa lapsi on (Bryssel II -asetuksen, jolla muutetaan asetusta (EY) N:o 2201/2003, **6 ja 13 artikla**). Vaikka valtiolla ei olisikaan toimivaltaa, se voi silti ryhtyä kiireellisiin väliaikaisiin toimenpiteisiin (vuoden **1996 Haagin yleissopimuksen 11 ja 12 artikla**). Bryssel II -asetuksen (jolla muutetaan asetusta (EY) N:o 2201/2003) **20 artiklassa** annetaan myös mahdollisuus toteuttaa kiireellisissä tapauksissa väliaikaisia toimenpiteitä ja turvaamistoimenpiteitä, jotka koskevat valtiossa oleskelevia henkilöitä tai siellä olevaa omaisuutta. EU:n jäsenvaltiot voivat näiden säännösten nojalla nimetä edunvalvojan, vaikka asuinpaikkaa ei olisi vielä ratkaistu, jos viranomaiset ryhtyvät toimenpiteisiin, jotka saattavat heikentää ilman huoltajaa olevan lapsen suojaa.

Toimivaltaisten viranomaisten olisi määriteltävä aikaraja edunvalvojan nimeämiselle sen jälkeen, kun ilman huoltajaa oleva lapsi on tunnistettu.

Vuoden 1996 Haagin yleissopimusta selittävässä käsikirjassa annetaan viranomaisille neuvoksi sen määrittelyssä, onko tilanne kiireellinen, että ne arvioisivat, voiko lapselle aiheutua korjaamattomia haittaa tai voiko lapsen suojeleminen tai etu vaarantua, jos hänen suojelemisekseen ei toteuteta jotakin toimenpidettä.

Lähde: Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin pysyvä toimisto (toukokuu 2011), Revised draft practical handbook on the operation of the Convention of 19 October 1996 on Jurisdiction, Applicable Law, Recognition, Enforcement and Co-operation in Respect of Parental Responsibility and Measures for the Protection of Children, 6.2 kohta.

4.2. Mikä on paras menettely edunvalvojan nimeämiseen lapselle?

Edunvalvojan nimeämismenettelyn perusvaiheiden tulisi olla samat kaikille lapsille, silloinkin kun EU:n kansalaisille ja kolmansien maiden kansalaisille on erilaiset edunvalvontajärjestelmät. Jos edunvalvojat nimetään alueellisella tai paikallisella tasolla, suojatoimien tulisi olla samat paikasta riippumatta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi, että edunvalvojan nimeämiseen kuuluva aika ei saisi vaihdella merkittävästi alueiden tai paikkakuntien välillä.

Kun otetaan huomioon, kuinka usein sijaishuoltolaitoksista katoaa lapsia, olisi erityisesti pyrittävä ehkäisemään lasten katoamista, ennen kuin heille on nimetty edunvalvoja ja/tai ennen kuin edunvalvoja on tavannut lapsen ensimmäisen kerran.

Edunvalvojan nimeämismenettelyssä on erotettava kaksi erilaista tilannetta.

- Lapsi on ilman huoltajaa tai joutunut eroon vanhemmistaan. Tässä tapauksessa edunvalvoja voidaan nimetä välittömästi.
- Vanhempainvastuunkantajien ja lapsiuhrin välillä on eturistiriita, jonka johdosta vanhempainvastuunkantajat eivät voi turvata lapsen etua ja/tai edustaa lasta. Tässä tapauksessa tulisi nimetä väliaikainen edunvalvoja tai oikeudellinen edustaja, jos elin, jonka tehtävänä on kansallisen lainsäädännön nojalla päättää vanhempien arvioinnin ja riskinarvioinnin perusteella, onko lapsi oman etunsa vuoksi erotettava vanhemmistaan, pitää sitä tarpeellisena.

Lapsi, joka on vanhempiensa tai ensisijaisen huoltajansa seurassa, ei pääsääntöisesti tarvitse edunvalvojaa. Vanhemmat huolehtivat lapsensa hyvinvoinnista. Toisinaan voi kuitenkin olla tilanteita, joissa vanhemmat ovat osallistuneet omaan lapseensa kohdistuneeseen ihmiskauppaan, vanhempien etu on ristiriidassa lapsen edun kanssa tai vanhemmat eivät muusta syystä voi turvata lapsensa etua (**ihmiskaupan vastaisen direktiivin 14 artiklan 2 kohta**). Kun viranomaisilla on alustavan riskinarvioinnin ja tapauksen olosuhteiden perusteella syytä epäillä, että vanhemmat tai muut ensisijaiset huoltajat saattavat olla osallisina lasta koskevassa ihmiskaupassa, niiden on tutkittava tarkasti, soveltuvatko nämä henkilöt edustamaan lapsen etua.

Erottaminen vanhemmista voi loukata vakavasti lapsen oikeuksia, ja sillä voi olla pitkäkestoisia psyykkisiä ja sosiaalisia seurauksia. **LOS:n 9 artiklan** mukaan lasta ei saa erottaa vanhemmistaan heidän tahtonsa vastaisesti, ellei se ole lapsen edun mukaista esimerkiksi siksi, että vanhemmat ovat pahoinpidelleet tai laiminlyöneet lasta. **ECHR:n 8 artiklaa** on tulkittu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä samansuuntaisesti. Ainoastaan toimivaltaiset oikeusviranomaiset voivat

toteuttaa tällaisen erottamisen voimassa olevien lakien ja menettelyjen mukaisesti ja laillisuusvalvonnan alaisesti. Kansallisessa lainsäädännössä säädettyjä menettelyllisiä ja aineellisia takeita on sovellettava lapsen kansallisuudesta riippumatta.

Ihmiskaupan uhriksi joutuneen lapsen seurassa matkustavat aikuiset, jotka saattavat vaikuttaa lapsen vanhemmilta tai huoltajilta, voivat tosiasiaassa kuulua lasta hyväksikäyttävään ihmiskauppaverkoston. Jos lapsen seurassa olevien aikuisten henkilöllisyydestä on epäilyjä eikä heillä ole esittää asianmukaisia asiakirjoja, vastuuviranomaisten tulisi tutkia ja tarkastella huolellisesti näiden suhdetta lapseen. Viranomaisten olisi hyvä kehittää vakiomuotoiset menettelyt vanhemmuuden ja sukulaisuussuhteiden varmistamiseen. Arvioinnin suorittaminen olisi annettava pätevien ammattilaisten tehtäväksi.

Seuraavia perustakeita olisi noudatettava, kun tavanomaisten ilmoitus- ja ohjausmenettelyjen jälkeen selvitetään tarvetta nimetä edunvalvoja suojelua tarvitsevalle lapselle. Lapsen perhetilanteeseen liittyvät yksilölliset tarpeet olisi arvioitava nopeasti seuraavat tekijät huomioiden (ks. myös 5 luku):

- Vanhempien kyky huolehtia lapsesta ja hänen eduistaan on arvioitava, jos toimivaltaisella viranomaisella on aihetta epäillä, että vanhemmat ovat olleet osallisina lapsen hyväksikäytössä tai ihmiskaupassa, ja jos lapsen hyvinvointi on uhattuna.
- Soveltuvien, pätevien ammattilaisten tulisi tehdä tämä arviointi vastuuviranomaisen puolesta.
- Arvioinnin toteuttamiseen olisi hyvä koota monialainen ammattilaistiimi, sen sijaan että se annettaisiin yhden henkilön tehtäväksi.
- Lapselle olisi kerrottava menettelyistä ja häntä olisi kuultava menettelyn eri vaiheissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.
- Kaikki menettelyn vaiheet on dokumentoitava.
- Menettelyjen on oltava voimassa olevien lakien mukaisia ja myös vanhemmille tulisi tarvittaessa kertoa menettelyistä ja heidän oikeudestaan oikeudelliseen edustajaan.

Nimeämisen ajankohta

Lapselle olisi nimettävä edunvalvoja mahdollisimman pian sen jälkeen, kun edunvalvojan nimeämisen tarve on todettu, ja viimeistään laissa säädettyyn määräaikaan mennessä (taulukko 3). Nimeämispäätöksen olisi oltava laillisuusvalvonnan alainen.

Lapsille olisi annettava mahdollisuus tulla kuulluksi ja heidän näkemyksensä olisi otettava asianmukaisesti huomioon edunvalvojan nimeämisen yhteydessä.

Taulukko 3: Kansainväliset ja eurooppalaiset oikeudelliset lähteet, joissa käsitellään edunvalvojan nimeämisen määräaikaa

Väline	Tieto	Termit	Nimeämisen tulisi tapahtua mahdollisimman pian sen jälkeen, kun lapsi on tunnistettu
YK:n ja Euroopan neuvoston välineet			
YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6 CRC/GC/2005/6	Edunvalvoja / oikeudellinen edustaja	33 kohta "nopeasti" (21 kohta), "pikainen" (24 kohta)	
YK:n sijaishuoltoa koskevat ohjeet A/HRC/11/L.13	Laillinen edunvalvoja / Virallisesti vastuussa oleva aikuinen	18 kohta	
Vuoden 2005 Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta	Laillinen holhooja	10 artiklan 4 kohta	
Ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU)	Holhooja ja/tai edustaja	14 artikla	
Euroopan unionin välineet			
Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU)	Edustaja	24 artiklan 1 kohta	
Turvapaikkamenettelydirektiivi (2013/32/EU)	Edustaja	25 artiklan 1 kohdan a alakohta	
Aseman määrittelyä koskeva direktiivi (2011/95/EU)	Laillinen edunvalvoja / edustaja	31 artiklan 1 kohta (mahdollisimman pian kansainvälisen suojelun myöntämisen jälkeen)	
Dublin-asetus (EU) N:o 604/2013	Edustaja	6 artiklan 2 kohta	
Uhridirektiivi (2012/29/EU)	Holhooja Erityisedustaja / oikeudellinen edustaja	-	
Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva direktiivi (2011/93/EU)	Erityisedustaja / oikeudellinen edustaja	-	

Lupaava käytäntö

Lastensuojelun vihjepuhelinnumeroiden käyttöönotto

Tšekissä edunvalvontaviranomainen eli lasten sosiaalisesta ja oikeudellisesta suojelusta vastaava viranomainen on perustanut vihjepuhelinnumeron, joka on käytettävissä myös muulloin kuin toimistoaikoina.

Kun poliisiviranomainen kuulustelee ihmiskaupan lapsiuhria, paikalla on oltava lapsen edunvalvoja ja edunvalvontaviranomaisen työntekijä. Tällaisessa tapauksessa viranomaisen työntekijä toimii automaattisesti edunvalvojana siihen saakka, kunnes tuomioistuim on virallisesti nimennyt toisen henkilön siihen tehtävään.

Lähde: Tšekki, sisäministeriö (2011), Obchodování s dětmi – doporučení pro postup orgánů veřejné správy, Praha, Odbor bezpečnostní politiky, luettavissa osoitteessa: www.mvcr.cz/clanek/boj-proti-obchodovani-s-detmi.aspx

Jos lapselle ei käytännön syistä voida nimetä nopeasti pysyvää edunvalvojaa, olisi toinen henkilö voitava nimetä hoitamaan väliaikaisesti edunvalvojan tehtäviä.

Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun paperittoman lapsen ikä – ja siten hänen tarpeensa saada edunvalvoja – on kiistanalainen ja viranomaiset ryhtyvät toimiin hänen ikänsä määrittämiseksi. Ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä (2011/36/EU) todetaan yksiselitteisesti, että jos ihmiskaupan uhrin iästä on epävarmuutta ja on syytä epäillä, että hän on alle 18-vuotias, tätä henkilöä olisi kohdeltava lapsena ja hänen olisi saatava välittömästi apua, tukea ja suojelua (johdanto-osan 22 kappale). Silloin tulisi nimetä edunvalvoja tai väliaikainen edunvalvoja (ks. myös 10.1 kohta, jossa käsitellään iän määrittämistä).

Periaatteessa mitään lasta koskevaa päätöstä ei saisi tehdä ennen kuin lapselle on nimetty edunvalvoja, lukuun ottamatta välittömiä toimenpiteitä, jotka ovat välttämättömiä lapsen turvallisuuden varmistamiseksi ja hänen perustarpeidensa täyttämiseksi. Erityisesti olisi toteutettava suojatoimenpiteitä, joilla estetään lapsen katoaminen ennen edunvalvojan nimeämistä sekä nimeämisen jälkeen ennen kuin edunvalvoja on ensimmäisen kerran tavannut lapsen henkilökohtaisesti.

Viranomaisten olisi varattava edunvalvojille riittävästi aikaa lapsen tapaamiseen ja hänen valmistelemiseensa ennen menettelyjen alkamista ja päätösten tekemistä. Aikarajat olisi vahvistettava virallisesti.

Sen viranomaisen, joka on tunnistanut lapsen tai jolle tehtävä on kansallisessa laissa annettu, vastuulla on varmistaa, että väliaikaiset toimenpiteet toteutetaan.

Lasta koskevan vastuun siirto viranomaiselta, joka on tunnistanut lapsen uhriksi, kuten lainvalvontaviranomaiselta, edunvalvontatoimelle, on dokumentoitava.

Tiedon antaminen lapselle

Edunvalvontaviranomaisen olisi annettava lapselle olennaiset tiedot edunvalvojasta sellaisella kielellä ja sellaisessa muodossa, jotka lapsi voi ymmärtää ikänsä ja kehitystasonsa perusteella.

Tiedon antamisessa lapselle olisi otettava huomioon myös sukupuoleen ja kulttuuriin liittyvät näkökohdat. Vammaisten lasten, myös lasten, joiden vammaisuus liittyy älylliseen kehitykseen ja mielenterveyteen, erityiset tilanteet ja tarpeet olisi otettava huomioon.

Lapselle olisi myös kerrottava, mitä seurauksia edunvalvojan nimeämisellä on hänelle sekä mitkä ovat edunvalvojan rooli ja tehtävä ja lapsen oikeudet ja velvollisuudet.

Tämän helpottamiseksi edunvalvontaviranomaisten olisi laadittava lapsille soveltuvaa aineistoa, jota muutkin elimet ja tahot voisivat käyttää.

Edunvalvontaviranomaisen olisi vastattava siitä, että samalla kun lapselle nimetään edunvalvoja, hänelle kerrotaan kaikki tarvittavat tiedot edunvalvontajärjestelyistä ja erityisesti siitä, milloin, miten ja kenelle lapsi voi tehdä valituksen edunvalvojasta, hyväksikäytöstä tai väärinkäytöksestä tai lapsen oikeuksien rikkomisesta. Tällainen tieto olisi annettava suullisesti ja/tai kirjallisesti lapselle soveltuvalla tavalla ja lapsen ymmärtämällä kielellä (ks. myös [3.2 kohta](#)).

4.3. Milloin edunvalvonta päättyy?

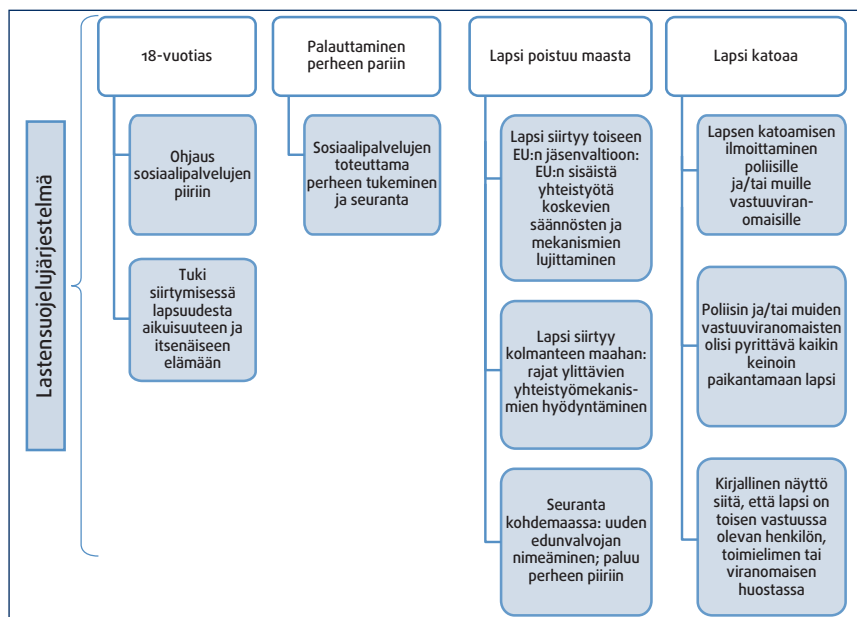
Edunvalvontajärjestelyn on jatkuttava, kunnes lapsen edun mukainen pysyvä ratkaisu on löydetty ja pantu täytäntöön tai kunnes lapsi saavuttaa täysi-ikäisyyden (ks. kaavio 7). Kun pysyvää ratkaisua haetaan, olisi tarkasteltava mahdollisuutta saattaa lapsi yhteen hänen vanhempiensa ja sukunsa kanssa, jos se on lapsen edun mukaista.

Jos lapsi haluaa muuttaa toiseen EU:n jäsenvaltioon mutta ei liity perheensä seuraan, edunvalvontaa tulisi periaatteessa jatkaa siinä jäsenvaltiossa, johon lapsi muuttaa.

Tätä voidaan helpottaa luomalla yhteistyömekanismeja eri EU:n jäsenvaltioiden edunvalvontapalvelujen välille. Tämä asia olisi hyvä ottaa huomioon kansallisissa tai kansainvälisissä avustusjärjestelmissä, joita ihmiskaupan hävittämiseen tähtäävässä EU:n strategiassa hahmotellaan. Edunvalvojan kuuluisi koordinoida kaikkia

perheenyhdistämiseen liittyviä toimia, perheen arviointi mukaan luettuna, myös silloin, kun lapsen perhe asuu toisessa maassa.

Kaavio 7: Milloin edunvalvonta päättyy?

Lähde: FRA, 2014

Jos lapsi katoaa, edunvalvojan pitäisi välittömästi ilmoittaa asiasta vastuuviranomaiselle ja pysyä yhteydessä lasten katoamisia käsitteleviin tahoihin, joihin voivat kuulua myös kadonneita lapsia koskevat 116 000 -vihjepuhelinnumerot (ks. myös 6.1 kohta). Jos edunvalvonnassa oleva lapsi katoaa, edunvalvoja vastaa lapsesta siihen asti, kunnes voidaan kirjallisesti osoittaa, että lapsi on toisen vastuussa olevan henkilön, toimielimen tai viranomaisen huostassa. Edunvalvontasuhteen päättämiseen olisi aina vaadittava tuomioistuimen päätös.

Edunvalvojien olisi oltava oikeutettuja korvaukseen ajasta, joka kuluu, kun he ilmoittavat lapsen katoamisesta poliisille ja/tai muille kansallisessa laissa säädetyille viranomaisille, sekä ajasta, jonka he käyttävät sen varmistamiseen, että viranomaiset tekevät kaiken voitavansa lapsen paikantamiseksi. Tällainen oikeus korvauksiin tulisi säilyttää siihen asti, kunnes lapsi on löydetty tai edunvalvonta on virallisesti lopetettu.

Tutkimuksessa, joka koski Euroopan valtioiden toimia ilman huoltajaa olevien ja vanhemmistaan eroon joutuneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten tukemiseksi täysi-ikäisyyden saavuttamiseen liittyvissä haasteissa, tuotiin esiin, että nuoret tarvitsevat nykyistä enemmän avoimuutta ja tietoa aikuisuuteen siirtymiseen liittyvissä kysymyksissä.

Lähde: UNHCR ja Euroopan neuvosto (2014), *Unaccompanied and separated asylum-seeking and refugee children turning eighteen: What to celebrate?*, luettavissa osoitteessa: www.refworld.org/DOCID/53281A864.HTML

muutoksia, kun he täyttävät 18 vuotta. On erittäin tärkeää, että lapset ovat kunnolla valmistautuneet siirtymään lapsuudesta aikuisuuteen ja he saavat siinä riittävästi tukea (ks. myös [kaavio 13](#)).

Vaikka edunvalvonta saattaakin päättyä, kun lapsesta tulee täysi-ikäinen, EU:n jäsenvaltioiden olisi näiden nuorten haavoittuvuus huomioon ottaen syytä harmita, että ne tarjoaisivat tukea ja apua myös yli 18-vuotiaille helpottaakseen heidän siirtymistään aikuisuuteen.

Jos jäsenvaltioiden yli 18-vuotiaille kansalaisille on tarjolla edunvalvontapalveluja ja hoitojärjestelyjä, niitä tulisi olla myös muista maista kotoisin olevien lasten ja

Lapsen edun varmistamiseen käytettävien arviointimenettelyjen, vaatimusten ja suoja-toimien olisi oltava samat kuin niiden, joita lastensuojelujärjestelmissä sovelletaan kaikkiin sijaishuollossa oleviin lapsiin.

erityisesti ihmiskaupan uhrien saata-

erityisesti ihmiskaupan uhrien saata-

erityisesti ihmiskaupan uhrien saata-

erityisesti ihmiskaupan uhrien saata-

erityisesti ihmiskaupan uhrien saata-

oikeusapua oikeudenkäynneissä koko niiden keston ajan. Näitä palveluja olisi tarjottava samoilla perusteilla ja samassa määrin kuin sellaisille rikosten uhreille, jotka ovat kyseisen jäsenvaltion kansalaisia.

Jos lapsi on erotettu vanhemmistaan kaltoinkohteluun tai laiminlyöntiin liittyvistä syistä, vanhempien kyky ja halu huolehtia lapsen edusta on arvioitava säännöllisesti. Edunvalvojan ja toimivaltaisten lastensuojeluviranomaisten olisi tuettava ja valvottava lapsen palauttamista vanhemmilleen, jos ne saavat uutta näyttöä siitä, että palauttaminen olisi lapsen edun mukaista. Arviointimenettelyjen, vaatimusten ja suoja-toimien, joilla varmistetaan lapsen etu, olisi oltava samat kuin niiden, joita lastensuojelujärjestelmissä sovelletaan kaikkiin sijaishuollossa oleviin lapsiin.

4.4. Milloin edunvalvoja olisi vaihdettava?

Jatkuvuuden varmistamiseksi ja lapsen ja edunvalvojan välisen luottamuksen rakentamiseksi edunvalvojaa ei tavallisesti pitäisi vaihtaa sen jälkeen, kun hänet on nimetty lapselle, ellei se ole olosuhteiden johdosta välttämätöntä.

Vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin (2013/33/EU) 24 artiklan 1 kohdassa säädetään seuraavaa: ”Jotta varmistetaan – alaikäisen hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys, edustajana toimiva henkilö on vaihdettava ainoastaan, kun se on välttämätöntä.” Säännöksessä jatketaan vielä: ”Asianomaisten viranomaisten on säännöllisesti tarkistettava tilanne mukaan lukien ilman huoltajaa olevan alaikäisen edustukseen saatavilla olevien välttämättömien resurssien osalta.”

Väliaikainen edunvalvoja, joka on nimetty alustavana toimenpiteenä lapsen suojelemiseksi, olisi nimettävä myös ”pysyväksi” edunvalvojaksi, jos se on mahdollista.

Lapsen elämää ja kehitystä varten tarvittavan vakauden varmistamiseksi lasta ei saisi siirtää tarpeettomasti tai rutiininomaisesti eri puolelle maata, ellei lapsen turvallisuus tai etu edellytä siirtoa.

Jos lapsi on valittanut edunvalvojan väärinkäytöksestä, edunvalvojan vaihtamista olisi harkittava yhtenä vaihtoehtona. Laissa olisi selkeästi säädettävä, että edunvalvoja on vaihdettava, ja se olisi tehtävä heti, jos edunvalvojaa epäillään lapsen oikeuksien vakavasta rikkomisesta, kuten kaltoinkohtelusta tai epäasiallisesta käytöksestä.

Lisäksi edunvalvontaviranomaisen olisi arvioitava jokaisen lapsen tapaus säännöllisin väliajoin, vähintään kerran vuodessa. Arvioinnissa on aina otettava huomioon lapsen näkemykset. Edunvalvontaviranomaisen olisi laadittava ohjeet ja arviointiperusteet näitä säännöllisiä arviointeja varten. Edunvalvontajärjestelyjen arvioinnit on

dokumentoitava. Myös perheen tilanne olisi tarvittaessa arvioitava lapsen palauttamista vanhemmilleen silmällä pitäen (ks. [4.2 kohta](#)).

II osa – Edunvalvojan tehtävät

Kuten johdannon 1 luvussa kuvattiin, edunvalvojan vastuulla on turvata lapsen etu, varmistaa lapsen yleinen hyvinvointi ja tehdä lapsen puolesta oikeustoimia. Seuraavissa viidessä luvussa kuvaillaan näitä ydintehtäviä yksityiskohtaisemmin. Niissä käsitellään myös monialaisia tehtäviä, joita ovat viranomaisten pitäminen vastuussa lasta koskevista päätöksistä ja lapsen puolesta toimiminen, kun lapsen hyvinvointi on uhattuna (kaavio 8).

Useimmissa EU:n jäsenvaltioissa edunvalvojan tehtäviä ei ole määritelty täsmällisesti laissa.

FRA, 2014, Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union (ihmiskaupan lapsiuhrit: yleiskatsaus edunvalvontajärjestelmiin Euroopan unionissa) (ei vielä julkaistu)

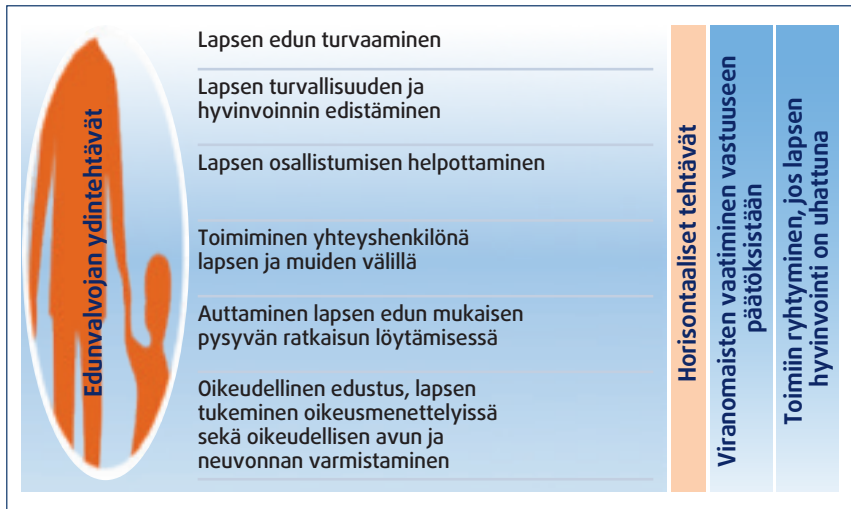
Edunvalvojan oikeudet ja velvollisuudet olisi määriteltävä kansallisessa lainsäädännössä tai poliittisissa asiakirjoissa ja tarvittaessa tarkennettava virallisissa ohjeissa. Taulukossa 4 esitetään kansainväliset ja eurooppalaiset oikeudelliset lähteet, joissa kuvaillaan edunvalvojen tai oikeudellisten edustajien tehtäviä.

Taulukko 4: Edunvalvojan tehtävät sellaisina kuin ne on määritelty eurooppalaisissa ja kansainvälisissä oikeudellisissa lähteissä

YK:n ja EN:n välineet sekä EU:n direktiivit	Termit	Nimetyt henkilön toimet ja tehtävät						
		Lapsen edun turvaaminen	Lapsen hyvinvoinnin ja riittävän hoidon varmistaminen	Edustaminen	Lapsen avustaminen menettelyissä (osallistuminen haastatteluihin, tiedon antaminen ja lapsen valmistaminen)	Pysyvän ratkaisun löytäminen ja toteuttaminen	Toimiminen yhteyshenkilönä - koordinaattorin rooli	Yhteydenpito perheeseen ja perheen jäljittäminen
YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6 CRC/GC/2005/6	Edunvalvoja/Oikeudellinen edustaja	33 kohta	33 kohta	33 kohta	33 kohta 72 kohta	90 kohta	33 kohta	-
YK:n sijaishuoltoa koskevat ohjeet A/HRC/11/L.13	Laillinen edunvalvoja/Viirallisesti vastuussa oleva aikuinen	101 kohta 103 kohta	104 kohdan a alakohta	104 kohdan b alakohta	-	104 kohdan c alakohta	104 kohdan d alakohta	104 kohdan e alakohta 104 kohdan g alakohta
Vuoden 2005 Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta	Laillinen holhooja	10 artiklan 4 kohdan a alakohta	-	-	-	-	-	10 artiklan 4 kohdan c alakohta
Ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU)	Holhooja/edustaja	13 artikla Johdanto-osan 23 kappale	-	14 artiklan 2 kohta	-	-	-	-
Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU)	Edustaja	2 artiklan j alakohta 24 artiklan 1 kohta	23 artikla 24 artiklan 1 kohta	2 artiklan j alakohta	24 artiklan 1 kohta (osallistuminen haastatteluihin)	-	-	-

Nimetyt henkilöt ja tehtävät								
YK:n ja EN:n välineet sekä EU:n direktiivit	Termit	Lapsen edun turvaaminen	Lapsen hyvinvoinnin ja riittävän hoidon varmistaminen	Edustaminen	Lapsen avustaminen menettelyissä (osallistuminen haastatteluihin, tiedon antaminen ja lapsen valmistaminen)	Pysyvän ratkaisun löytäminen ja toteuttaminen	Toimiminen yhteishenkilönä - koordinaattorin rooli	Yhteydenpito perheeseen ja perheen jäljittäminen
Turvapaikkamennettelydirektiivi (2013/32/EU)	Edustaja	2 artiklan alakohdan 25 artiklan 1 kohdan a alakohdan		2 artiklan alakohdan 7 artiklan 3 kohta	25 artiklan 1 kohdan b alakohdan	-	-	-
Aseman määritystä koskeva direktiivi (2011/95/EU)	Lainvalvoja / edustaja	31 artiklan 4 kohta Johdanto-osan 18 kappale	31 artiklan 1 kohta	31 artiklan 1 kohta	-	-	-	-
Dublin-asetus (EU) N:o 604/2013	Edustaja	6 artiklan 2 kohta	-	6 artiklan 2 kohta	-	-	-	-
Uhrdirektiivi (2012/29/EU)	Holhoaja Erityisedustaja/oikeudellinen edustaja	-	-	24 artiklan 1 kohdan b alakohdan	20 artiklan c alakohdan	-	-	-
Lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva direktiivi (2011/93/EU)	Erityisedustaja/oikeudellinen edustaja	-	-	20 artiklan 1 kohta	20 artiklan 3 kohdan f alakohdan	-	-	-

Kaavio 8: Edunvalvojan ydintehtävät

Lähde: FRA, 2014

Edunvalvojan on noudatettava LOS:n neljää pääperiaatetta (ks. kaavio 3) kaikissa työhönsä liittyvissä asioissa koko toimeksiannon ajan. Jos lapsen vanhemmat eivät ole paikalla tai jos he eivät voi kantaa vanhempainvastuuta, edunvalvojan tehtävänä on turvata lapsen hyvinvointi ja edistää sitä. Edunvalvojan on jokaisen lapsen vaikuttavan päätöksen tekemisen yhteydessä puolustettava sitä vaihtoehtoa, joka on **lapsen edun mukainen**. Hänen on varmistettava, että lapsen näkemyksiä kuullaan ja ne otetaan asianmukaisesti huomioon. Edunvalvojan on kerrottava lapselle kaikista edunvalvojan työhön liittyvistä asioista ja kuultava lasta niistä lapsen kehitystason mukaisesti.

”Edunvalvojen ja lasten välisen yhteydenpidon tiheys ja laatu vaihtelivat. Huomattava määrä lapsia oli tyytyväisiä ja halusi henkilökohtaisemman suhteen edunvalvojaan – myös aikuiset vastaajat pitivät tätä tärkeänä lapsen hyvinvoinnille.”

Lähde: FRA (2010), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States, Comparative report*, s. 9, luettavissa osoitteessa: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1692-SEPAC-comparative-report_EN.pdf

Luottamussuhteen luominen ja ylläpitäminen lapsen kanssa

Edunvalvojan ja lapsen välinen luottamussuhde on olennainen edellytys tehokkaalle edunvalvonnalle. Jos luottamusta ei ole, edunvalvoja ei voi saada varmuutta lapsen toiveista ja tunteista, jolloin hänen on vaikea ajaa lapsen etua.

Edunvalvojan olisi käytettävä lapsen kanssa lapsiystävällistä puhetapaa ottaen huomioon kulttuuriin ja sukupuoleen liittyvät näkökohdat. Luottamuksen muodostumiseen vaikuttavat monet tekijät, mutta seuraavat neljä tekijää ovat erityisen tärkeitä:

- lapsen näkemysten kunnioittaminen;
- lapsen kunnioittaminen ja arvostaminen;
- edunvalvojan tavoitettavuus ja lähestyttävyyys;
- luottamuksellisuuden säilyttäminen.

Asiakirjassa Core standards for guardians of separated children in Europe tarjotaan ohjeita, jotka koskevat edunvalvojen roolia ja vastuita (vaatimukset 1–6), suhdetta lapseen (vaatimukset 7–9) sekä edunvalvojan ammatillista osaamista ja pätevyyttä (vaatimus 10). Asiakirjaa laadittaessa on kuultu vanhemmistaan eroon joutuneita lapsia, edunvalvoja ja muita asiantuntijoita, kuten sijaisvanhempia, lakimiehiä ja sosiaalityöntekijöitä. Vaatimukseen 8 liittyy erilaisia mittareita positiiviselle suhteelle, joka perustuu molemminpuoliseen luottamukseen, avoimuuteen ja luottamuksellisuuteen. Sen mukaan edunvalvoja

- A) tuntee lapsen henkilökohtaisesti;
- B) pitää kaiken lasta koskevan ja lapselta saamansa tiedon salassa, ellei tietoa ole välttämätöntä tuoda esiin lapsen tai toisen lapsen suojelemiseksi, ja siinä tapauksessa kertoo lapselle luottamuksellisuuden rikkomisesta, jos se on mahdollista;
- C) ei arvostele lapsen syytä lähteä maanpakoon eikä anna näiden syiden vaikuttaa suhteeseensa lapseen;
- D) on aina rehellinen lapselle ja pitää lupauksensa;
- E) kertoo selkeästi omasta roolistaan ja rajoistaan niin, että lapsi ymmärtää ja voi muistaa ne;
- F) osoittaa lapselle sitoutuneensa työhönsä sydämestään, välittävänsä lapsesta aidosti ja kantavansa lapsesta todellista vastuuta;
- G) tekee lapselle selväksi, että jos lapsi katoaa, hän voi aina ottaa edunvalvojaan yhteyttä turvallisin mielin;
- H) ymmärtää sanallista, sanatonta ja tunneperäistä viestintää;
- I) osoittaa lapselle myötätuntoa ja antaa hänelle moraalista ja emotionaalista tukea.

Lähde: Defence for Children – ECPAT The Netherlands (2011), Core standards for guardians of separated children in Europe, Leiden, luettavissa osoitteessa: <http://www.corestandardsforguardians.eu/>

Säännöllinen yhteydenpito ja edunvalvojan tavoitettavuus ovat välttämättömiä edellytyksiä luottavaisen suhteen rakentamiselle lapsen kanssa.

Ihmiskaupan lapsiuhrien kanssa työskentelevien edunvalvojen olisi hyvä tietää, miten kokemus ihmiskaupasta voi vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen ja millaisia seurauksia traumalla voi olla. Traumasta kärsivillä henkilöillä on esimerkiksi usein muistiongelmia eivätkä he kykene palauttamaan mieleen tapahtumien yksityiskohtia, tai he saattavat muistaa erilaisia asioita vasta jonkin ajan päästä. Se ei tarkoita, että lapsi valehtelisi tai hän ei luottaisi edunvalvojaan. Edunvalvojan olisi lisättävä myös muiden lasten kanssa työskentelevien ammattilaisten tietoisuutta näistä asioista.

Emotionaalinen huolenpito on lapsen perustarve, jota edunvalvojan ei pidä unohtaa. Nimettyjä edunvalvoja on tuettava heidän työssään, myös emotionaalisen huolenpidon antamisessa. Erityisesti on varmistettava, että heidän työmääränsä ja heille osoitettujen tapausten määrä antavat heille mahdollisuuden viettää riittävästi aikaa jokaisen lapsen kanssa ja rakentaa henkilökohtaisen suhteen heihin (ks. myös [3.6 kohta](#)).

Luottamuksellisuus

Edunvalvoja saa yksityiskohtaisia tietoja lapsen yksityiselämästä, ja hänen on pidettävä tiedot salassa. Yhteydenpidon lapsen kanssa tulisi tapahtua luottamuksellisessa ympäristössä, ja siinä olisi aina kunnioitettava lapsen ihmisarvoa ja yksityisyyttä.

Luottamuksellisuus on tärkeässä asemassa lapsen ja edunvalvojan välisessä suhteessa. Lapsen oikeus yksityisyyteen olisi turvattava lainsäädännössä. Edunvalvojen menettelysäännöissä olisi käsiteltävä luottamuksellisuusperiaatteen vaikutuksia (ks. myös [3.2 kohta](#)). Edunvalvojan olisi voitava päättää, milloin ja millä perusteilla saattaa olla lapsen edun mukaista välittää joitakin tietoja eteenpäin muille asianomaisille toimijoille ja virastoille.

Myös lapsen turvallisuus edellyttää luottamuksellisuuden kunnioittamista erityisesti, kun on kyse ihmiskaupan lapsiuhreista tai ilman huoltajaa olevista lapsista, jotka hakevat kansainvälistä suojelua. Lapsiuhria koskevia tietoja ei saa paljastaa, jos sillä saatetaan asettaa lapsi tai hänen perheenjäsenensä vaaraan (ks. myös [6.3 kohta](#)). Lapsiuhrielta on pyydettävä suostumus hänen ikäänsä ja kehitystasoaan vastaavalla tavalla ennen kuin häntä koskevia arkaluonteisia tietoja paljastetaan.

5. Lapsen edun turvaaminen

Lapsen edun on aina ohjattava edunvalvojan työtä ja toimintaa.

Lapsen etu on muuttuva käsite. Tavoitteena on turvata lapsen kokonaisvaltainen kehitys edistämällä lapsen mahdollisuutta nauttia kaikista LOS:ssa vahvistetuista oikeuksista täysipainoisesti ja tehokkaasti. Edunvalvojan on arvioitava lapsen etua aina kun lapseen vaikuttavia päätöksiä ollaan tekemässä. Tällaiset päätökset voivat liittyä esimerkiksi lapsen asumiseen, turvallisuuteen, koulutukseen, terveydenhoitoon, vapaa-ajan toimintaan ja oikeudelliseen edustukseen.

Lapsen oikeuksien komitea esittää yleiskommentissaan nro 14 (2013), joka koskee lapsen oikeutta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon, puitteet lapsen edun arviointia ja määrittelyä varten (3 artiklan 1 kohta). Komitea toteaa, että ”aikuisen arvio lapsen edusta ei voi ohittaa velvollisuutta kunnioittaa kaikkia yleissopimuksen mukaisia lapsen oikeuksia”.

Lähde: YK:n lapsen oikeuksien komitea (2013), yleiskommentti nro 14, 29. toukokuuta 2013, CRC/C/GC/14

Edunvalvoja valvoo kaikkia viranomaisten vastuulla olevia lapseen vaikuttavia päätöksiä ja varmistaa, että lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon LOS:n 3 artiklassa määrättyllä tavalla kaikissa päätöksentekoprosessin vaiheissa. Edunvalvojan on katsottava, että viranomaiset kantavat vastuunsa. Hänen on toimittava, jos lapsen hyvinvointi on uhattuna, ja riitautettava toimivaltansa puitteissa sellaiset päätökset, jotka ovat hänen mielestään lapsen edun vastaisia.

Lapsen edun arviointi ja määrittely

Lapsen etu on arvioitava lapsikeskeisesti siten, että lapsen ikä, kypsyys, näkemykset, tarpeet ja huolenaiheet otetaan asianmukaisesti huomioon. Lapsen oikeuksien komitea luettelee vuonna 2013 antamassaan yleiskommentissa nro 14 erilaiset tekijät, jotka on otettava huomioon, kun lapsen etua arvioidaan:

- lapsen näkemykset;
- lapsen identiteetti;
- perheen säilyttäminen ja suhteiden ylläpitäminen;
- lapsen huolenpito, suojelu ja turvallisuus;
- haavoittuva tilanne;
- lapsen oikeus terveyteen;
- lapsen oikeus koulutukseen.

Komitea antaa myös ohjeita näiden tekijöiden tasapainottamiseen. Esimerkiksi perheen säilyttäminen voi olla ristiriidassa sen kanssa, että lasta on suojeltava vanhempiensa väkivallan tai hyväksikäytön riskiltä. Tällaisissa tilanteissa tekijöitä on punnittava suhteessa toisiinsa lapsen edun mukaisen ratkaisun löytämiseksi.

Lapsen edun säännöllisen arvioinnin lisäksi kansallisessa lainsäädännössä saatetaan vaatia, että lapsen elämään vaikuttavia päätöksiä, kuten pysyvää ratkaisua, varten tehdään virallinen edun määrittely. Etua määrittelemään tulisi koota monialainen ryhmä, joka soveltaisi tiukkoja menettelyllisiä takeita. Myös EU:n lainsäädännössä annetaan jäsenvaltioille ohjeita lapsen edun arviointiin. [Vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin \(2013/33/EU\) 23 artiklan 2 kohdassa](#) säädetään seuraavaa: ”Jäsenvaltioiden on lapsen etua arvioidessaan otettava huomioon erityisesti seuraavat tekijät:

- a) perheen yhdistämisen mahdollisuus;
- b) alaikäisen hyvinvointi ja sosiaalinen kehitys, ottaen erityisesti huomioon hänen taustansa;
- c) turvallisuusnäkökohdat erityisesti silloin, kun on olemassa vaara, että alaikäinen saattaa olla ihmiskaupan uhri;
- d) alaikäisen näkemykset hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.”

Edunvalvojan on osallistuttava viralliseen edun määrittelyyn ja varmistettava, että lapsen etu otetaan ensisijaisesti huomioon kaikissa päätöksentekoprosesseissa ja että lapsen oikeutta tulla kuulluksi kunnioitetaan LOS:n 12 artiklan mukaisesti.

6. Lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen

Lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi edunvalvojan on varmistettava, että lapsen oikeudelliset, sosiaaliset, terveydelliset, psykologiset, aineelliset ja koulutukselliset tarpeet täytetään (kaavio 9). Perheympäristöstään eroon joutuneet lapset ja erityisesti ihmiskaupan lapsiuhrit ovat usein kokeneet väkivaltaa ja kärsivät traumasta. Väkivallalle altistuminen kasvattaa lapsen riskiä joutua uudelleen uhriksi ja kokea lisää väkivaltaa. Lapsiuhrien suojeleminen ja turvallisuuden varmistaminen on asetettava etusijalle, jotta vältettäisiin lasten joutuminen uusien rikosten uhriksi ja pienennettäisiin riskiä, että he joutuvat uudelleen kaupan kohteeksi.

Kaavio 9: Lapsen turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen

Lähde: FRA, 2014

6.1. Riskinarviointi

Toimivaltaisten lastensuojeluviranomaisten olisi arvioitava kaltoinkohtelun, väkivallan ja hyväksikäytön riski jokaisen niiden hoidossa olevan lapsen osalta ja päätettävä asianmukaisista suojatoimenpiteistä. Riskinarviointi olisi tehtävä myös, kun toimivaltaiset viranomaiset tekevät päätöstä ilman huoltajaa olevaa lasta koskevasta pysyvistä ratkaisusta. Näin varmistetaan, että pysyvä ratkaisu on lapsen edun mukainen eikä saata lasta alttiiksi hyväksikäytölle, kaltoinkohtelulle tai hänen oikeuksiensa rikkomiselle. Ihmiskaupan lapsiuhrien riskit olisi aina arvioitava, jotta heille voitaisiin tarjota asianmukaista suojelua ja jotta voitaisiin varmistaa, että he ovat turvassa ihmiskaupan, hyväksikäytön tai kaltoinkohtelun uusiutumiselta.

Ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) **12 artiklan** nojalla ihmiskaupan uhreilla, myös lapsiuhreilla, on oikeus saada yksilölliseen riskinarviointiin perustuvaa tarkoituksenmukaista suojelua.

Arviointi on tehtävä riittävän ajoissa, ja sen avulla on tarkoitus määritellä toimenpiteet, joilla lasta voidaan suojella kostotoimilta, pelottelulta ja joutumiselta uudelleen

ihmiskaupan kohteeksi. Riskiarviota tulisi päivittää säännöllisesti siihen saakka, kunnes lapselle on löydetty pysyvä ratkaisu. Riskinarviointia varten olisi koottava usean eri alan ammattilaisista koostuva tiimi, jossa olisi lastensuojeluviranomaisten sekä terveydenhuollon ja sosiaalipalvelujen edustajia.

Kaavio 10: Riskinarviointi ja edunvalvojan rooli

Lähde: FRA

Edunvalvojan on varmistettava, että toimivaltaiset viranomaiset toteuttavat jokaisen ihmiskaupan lapsiuhrien osalta yksilöllisen riskinarvioinnin. Edunvalvojaa olisi aina kuultava suojaustoimenpiteistä, ja hänen olisi voitava esittää niitä varten ehdotuksia ja suosituksia. Vaikka edunvalvoja ei olekaan suoraan vastuussa suojaustoimenpiteistä, hänellä on tärkeä rooli (kaavio 10).

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia lapsen turvallisuuden edistämiseksi

- ✓ Kerro lapselle erilaisista mahdollisesti sovellettavista suojoitoimenpiteistä.
- ✓ Vaadi lapsesta riskinarviointia.
- ✓ Osallistu aktiivisesti riskinarviointiprosessiin muiden toimivaltaisten viranomaisten, lainvalvontaviranomaisten ja lapsen oikeudellisen edustajan kanssa.
- ✓ Arvioi säännöllisesti lapsen katoamisriskiä.
- ✓ Varmista, että lapsen näkemyksiä kuullaan ja ne otetaan huomioon ikää ja kehitystasetta vastaavalla tavalla.
- ✓ Välitä lapsen turvallisuutta koskevat uudet tiedot asianmukaisille viranomaisille, jos ne saattavat edellyttää muutoksia suojoitoimenpiteisiin.
- ✓ Vaadi riskinarvioinnin tarkistamista ja dokumentointia silloin, kun ilmenee uusia tietoja, joiden johdosta toimenpiteitä voidaan joutua muuttamaan tai lisäämään.
- ✓ Varmista, että asianmukaiset viranomaiset saavat välittömästi tiedon lapsen katoamisesta ja ryhtyvät toimiin lapsen löytämiseksi.
- ✓ Jos ihmiskaupan uhri on kolmannen maan kansalainen, muistuta säännöllisesti kaikille asian käsittelyyn osallistuville viranomaisille, että ne eivät saa antaa tietoa lapsen asemasta ihmiskaupan uhrina lapsen kotimaan viranomaisille, ennen kuin riskinarviointi on saatu päätökseen.

Uhrien tukipalvelut

Edunvalvojan olisi pyrittävä edistämään ihmiskaupan lapsiuhrien mahdollisuutta käyttää luottamuksellisia uhrien tukipalveluja [uhridirektiivin](#) (2012/29/EU) **8 ja 9 artiklassa** säädetyllä tavalla.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia uhrien tukipalvelujen alalla

- ✓ Auta järjestämään asianmukainen ja turvallinen majoitus lapsiuhreille, jotka tarvitsevat turvallisen paikan toissijaisen ja toistuvan uhriksi joutumisen, pelottelun ja kostotoimien välittömän riskin vuoksi.
- ✓ Anna tietoa lapsen käytettävissä olevista tukiverkostoista; tieto olisi annettava lapselle sopivalla tavalla suullisesti tai kirjallisesti sellaisella kielellä, jota lapsi ymmärtää.
- ✓ Helpota puhelinpalvelujen käyttöä.
- ✓ Auta sellaisia uhreja, joilla on erityistarpeita, kuten seksuaalisen tai sukupuoleen perustuvan väkivallan uhreja tai vammaisia uhreja, saamaan kohdennettua ja yhdenmukaista tukea, psykologinen apu ja neuvonta mukaan luettuina.

”Perheenjäsenillä on oikeus käyttää uhrien tukipalveluja tarpeidensa sekä uhriin kohdistuneen rikoksen johdosta aiheutuneen vahingon suuruuden mukaisesti” ([uhridirektiivin](#) (2012/29/EU) 8 artikla). EU:n jäsenvaltioiden olisi varmistettava, että uhrien tukipalvelut ovat tietyin edellytyksin myös lapsen perheenjäsenen käytettävissä, jos he ovat (vastaanottavassa) maassa.

Perheen arvioinnilla olisi varmistettava, ettei se ole ollut osallisena ihmiskaupassa eikä se aiheuta vaaraa lapselle.

Lisäksi [uhridirektiivin](#) (2012/29/EU) **18 artiklassa** säädetään, että ”jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että niillä on käytössään toimenpiteitä uhrin ja hänen perheenjäsentensä suojelemiseksi toissijaiselta ja toistuvalla uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta, myös siltä riskiltä, että heille aiheutuu emotionaalista tai psyykkistä haittaa, ja uhrin ihmisarvon suojelemiseksi kuulustelun ja hänen todistelutarkoituksessa antamansa lausunnon antamisen yhteydessä. Tällaiset toimenpiteet käsittelevät tarvittaessa myös kansallisen oikeuden mukaisia menettelyjä uhrin ja hänen perheenjäsentensä fyysiseksi suojelemiseksi.”

Sijoittaminen turvataloon

Lapsen liikkumisoikeuden rajoittamisen olisi aina oltava oikeasuhteista ja perustuttava riskinarviointiin. Oikeusviranomaisten olisi aina vahvistettava se. Edunvalvojan olisi myös varmistettava, että yksityisyyttä loukkaavia turvatoimenpiteitä, kuten asuinpaikan toistuvaa muuttamista tai lapsen liikkumisvapauden vakavaa rajoittamista,

käytetään vain, kun ne ovat välttämättömiä lapsen turvallisuuden suojelemiseksi. Kun uhri sijoitetaan turvataloon, jossa sisääntuloa ja ulosmenoa valvotaan, on asumisen vankeudenkaltaista vaikutelmaa pehmentävä asianmukaisilla toimenpiteillä. Näihin toimenpiteisiin voi turvallisuusriskeistä riippuen kuulua säännöllistä ulkoilua edunvalvojan, sosiaalityöntekijöiden tai vapaaehtoisten kanssa. Edunvalvojalla olisi oltava esteetön mahdollisuus vierailla suljetussa laitoksessa asuvan lapsen luona ja lapsella esteetön mahdollisuus olla yhteydessä edunvalvojaan. Myös oikeusavun ja asianmukaisten hoito- ja kuntoutuspalvelujen esteetön saatavuus olisi turvattava.

Jos lapsi sijoitetaan turvataloon, jossa hänen liikkumistaan rajoitetaan, oikeusviranomaisten olisi kuukausittain tarkistettava, että sijoitus on välttämätön lapsen turvallisuudelle ja sen kesto on mahdollisimman lyhyt (**LOS:n 25 artikla ja ECHR:n 5 artikla**).

Lapsen katoaminen

Euroopan komission tutkimuksessa todettiin, että osa viranomaisista odottaa vähän aikaa, ennen kuin ne alkavat tutkia tiettyihin ryhmiin kuuluvien lasten, erityisesti ilman huoltajaa olevien lasten, katoamia.

Lähde: Euroopan komissio (2013), Missing children in the European Union: Mapping, data collection and statistics, luettavissa osoitteessa: http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/missing_children_study_2013_en.pdf

Kaikilla EU:n alueella olevilla lapsilla on oikeus saada suojelua. Kaikenlaisiin ryhmiin kuuluvien lasten katoamia olisi käsiteltävä samalla tavalla.

Majoituspaikoissa pitäisi olla järjestelmä sen varmistamiseksi, että lasten katoamiset kirjataan ja samalla kirjataan tiedot näiden lasten kansalaisuudesta, maahanmuuttaja-asemasta ja tarvittaessa katoamisen olosuhteista. Järjestelmän olisi myös vaadittava, että katoamisesta ilmoitetaan edunvalvojalle ja muille asianomaisille tahoille heti, kun katoaminen on havaittu ja viimeistään vuorokauden kuluessa. Majoituspaikan ylläpitäjät olisi voitava asettaa vastuuseen, jos he eivät tee ilmoitusta ajoissa.

Kun edunvalvoja saa tietää, että hänelle nimetty lapsi on kadonnut, hänen on välittömästi otettava yhteyttä poliisiin ja/tai muihin kansallisessa lainsäädännössä määriteltäviin viranomaisiin. Edunvalvoja on asetettava vastuuseen, jos hän ei toimi näin. Edunvalvojen olisi varmistettava, että viranomaiset ryhtyvät kaikkiin tarvittaviin toimenpiteisiin ja ottavat käyttöön kaikki mahdolliset välineet ja menettelyt kadonneen lapsen löytämiseksi. Viranomaisten on tehtävä yhteistyötä toimivaltaisen lainvalvontaviranomaisen kanssa ja soveltuvissa tapauksissa kadonneita lapsia koskevan 116 000-vihjepuhelinpalvelun kanssa sekä tarvittaessa tehtävä SIS II -asetuksen 32 artiklan

mukainen kuulutus. Kun kadonnut lapsi on löydetty, edunvalvojan on osallistuttava aktiivisesti asianmukaisiin jatkotoimiin, joilla ehkäistään lapsen katoaminen uudelleen.

Lupaava käytäntö

Lapsen huoltosuunnitelman laatiminen

Irlannin lainsäädännön mukaan lasta varten on tehtävä huoltosuunnitelma – kirjallinen suunnitelma, josta sovitaan ja joka laaditaan yhteistyössä lapsen ja hänen huolenpitoonsa osallistuvien tahojen kanssa. Lapsen huoltosuunnitelman olisi heijastettava lapsen nykyisiä ja tulevia yksilöllisiä tarpeita. Siinä asetetaan lasta koskevia lyhyen, keskipitkän ja pitkän aikavälin tavoitteita ja yksilöidään niiden saavuttamiseksi tarvittavat palvelut. Suunnitelma kattaa myös pysyvän ratkaisun arvioinnin. Irlannin lainsäädännössä on säädetty myös suunnitelman tarkastelusta.

Lähde: Irlanti (1995), Child Care (Placement of Children in Foster Care) Regulations 1995 (SI No. 260 of 1995), Regulation 11

6.2. Yksilöllinen tarvearviointi

Euroopan neuvoston ministerikomitea on antanut jäsenvaltioilleen ilman huoltajaa olevien maahanmuuttajanuorten hyväksi laadittavista tulevaisuuden suunnitelmista (life project) suosituksen CM/Rec (2007)9, joka sisältää ohjeita yksilöllisten huoltosuunnitelmien laatimiseen. Tulevaisuuden suunnitelmilla pyritään edistämään lasten sopeutumista yhteiskuntaan, heidän henkilökohtaista ja kulttuurista kehitystään sekä heidän asumis-, terveydenhuolto-, koulutus- ja työllistymistarpeidensa täyttymistä.

Lähde: Euroopan neuvoston ministerikomitea, Rec (2007)9, 12. heinäkuuta 2007.

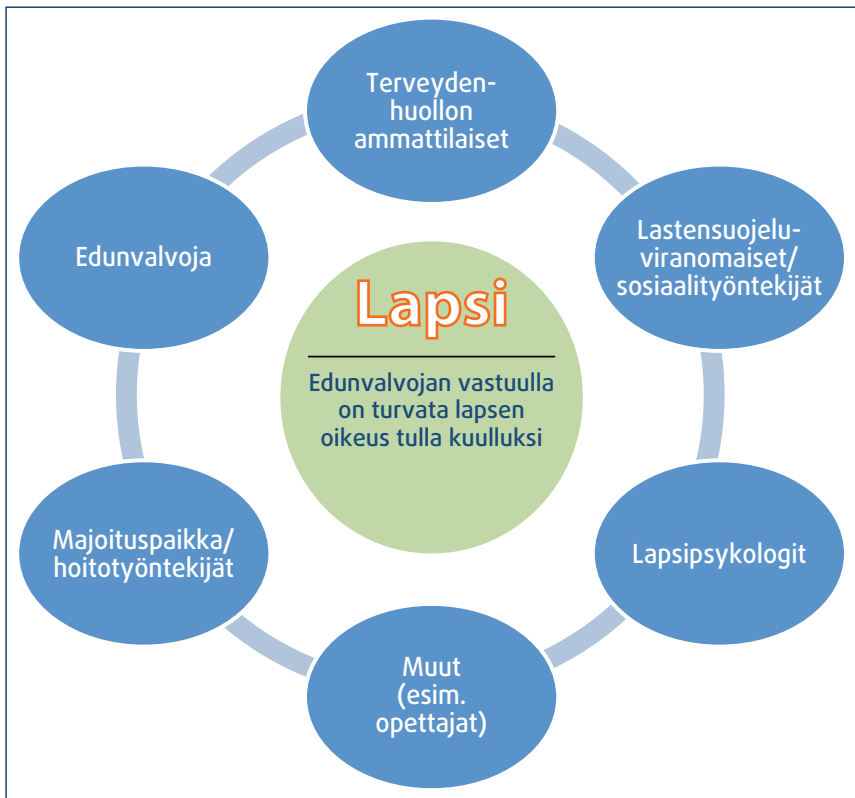
Lapsiuhreilla on oikeus saada heidän erityistä tilannettaan vastaavaa apua ja tukea ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU, **14 artikla**) ja uhridirektiivin (2012/29/EU, **22 artikla**) nojalla. Tarvearvioinnilla varmistetaan, että tarjottava apu ja tuki ovat oikeanlaisia. Tarvearvioinnin tavoitteena on auttaa määrittelemään, mitkä tukitoimenpiteet palvelevat lapsen etua. Erityistarpeiden arviointia edellytetään myös turvapaikkaa hakevien lasten osalta vastaanotto-olosuhteita koskevan

direktiivin (2013/33/EU) 22 artiklassa ja turvapaikkamenettelydirektiivin (2013/32/EU) 24 artiklassa sekä pakolaisten ja toissijaista suojelua saavien henkilöiden osalta aseman määrittelyä koskevan direktiivin (2011/95/EU) 31 artiklassa.

Monialaisen tiimin olisi hyvä toteuttaa tarvearviointi yhteistyössä edunvalvojan kanssa ja muiden asianomaisten tahojen, kuten terveydenhuollon ammattilaisten, lapsipsykologien ja hoitotyön tekijöiden avustuksella. Edunvalvojan tulisi laatia lapselle yksilöllinen suunnitelma tarvearvioinnin pohjalta.

Suunnitelmassa olisi otettava huomioon lapsen mahdolliset traumaattiset kokemukset. Siinä olisi annettava asianmukaista painoarvoa lapsen näkemyksille. Lapsen olisi voitava osallistua suunnitelman laatimiseen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Edunvalvojan tehtävänä on tukea lapsen osallistumista tarjoamalla lapselle riittävästi tietoa ja varmistamalla, että lapsen näkemyksiä kuullaan ja ne otetaan huomioon. Suunnitelmasta olisi joka tapauksessa keskusteltava lapsen kanssa, ja hänet olisi hyvä saada suostumaan siihen. Tehtävään tarvitaan monenlaisten toimijoiden panosta, kuten kaaviossa 11 esitetään.

Kaavio 11: Tarvearviointi ja edunvalvojan rooli

Lähde: FRA, 2014

Vaikka lapsen tarpeiden arviointi on aloitettava heti, kun edunvalvoja on nimetty, lapsen yksilöllinen suunnitelma laaditaan vasta, kun edunvalvojalla on selkeä käsitys lapsen tarpeista ja toiveista. Suunnitelmaa pitäisi tarkastella ja mukauttaa säännöllisin väliajoin.

Yksilöllisen suunnitelman olisi sisällettävä vähintään seuraavat perusosat:

- asumisjärjestelyt;
- turva- ja suojatoimenpiteet;
- suhde vanhempiin;
- sosiaalinen ja psykologinen tuki sekä mielenterveyspalvelujen tarjonta;
- terveydenhuolto ja sairauksien hoito;
- lainoillinen neuvonta ja oikeudellinen edustus
- koulutus, mukaan lukien kielikoulutus;
- maahanmuuttaja-asema ja kansainvälisen suojelun tarve.

6.3. Lapsen tukeminen perhesiteiden säilyttämisessä

Perhe on yhteiskunnan perusyksikkö ja sen jäsenten, erityisesti lasten, kasvun ja hyvinvoinnin luonnollinen ympäristö. Lapsen oikeus perheeseen olisi turvattava kaikin keinoin. Perheen hajoamisen ehkäiseminen ja perheen yhtenäisyyden säilyttäminen ovat tärkeä osa lastensuojelujärjestelmää. Jos lapsi joutuu eroon perheestään, hänellä on oikeus ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä vanhempiinsa ja perheenjäseniinsä, paitsi jos se on lapsen edun vastaista (**LOS:n 9 artiklan 3 kohta**).

Ihmiskaupan lapsiuhrit ovat saattaneet joutua eroon vanhemmistaan ennen ihmiskauppaa, esimerkiksi maahanmuuton takia, tai ihmiskaupan seurauksena.

Lapsen edun mukaisesti toimivan edunvalvojan olisi autettava lasta löytämään perheensä, kun lapsi sitä haluaa, sekä avustettava perhesiteiden luomisessa tai ylläpitämisessä. Ennen kuin viranomaiset ryhtyvät toimiin yhteydenpidon palauttamiseksi, niiden tulisi arvioida vanhempien valmiudet ja varmistaa, etteivät vanhemmat altista lasta vaaralle eivätkä he ole olleet osallisina alkuperäisessä ihmiskaupassa.

Perheen jäljittäminen on olennainen osa pysyvän ratkaisun etsimistä. Sen toteuttamiseen eivät saisi vaikuttaa mitkään toimenpiteet, joita saatetaan toteuttaa sen arvioimiseksi, voidaanko lapsi palauttaa alkuperämaahansa.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia perheen jäljittämisen yhteydessä

- ✓ Edistä perheen jäljittämistä lapsen suostumuksella ja mahdollisimman pian sen jälkeen, kun lapsi on tunnistettu.
- ✓ Perheen jäljittämiseen (yhteydenpidon palauttamiseen perheeseen) *ei* kuitenkaan saa ryhtyä, jos on vakavia syitä epäillä, että perhesiteiden palauttaminen saattaa vaarantaa lapsen tai hänen perheenjäsenensä.
- ✓ Auta lasta hänen yksilöllisen tilanteensa mukaisesti perheen jäljittämässä ja/tai yhteydenpidon ja siteiden luomisessa ja ylläpitämisessä perheeseen silloin, kun se on todettu lapsen edun mukaiseksi.
- ✓ Tee yhteistyötä viranomaisten kanssa ja mahdollisesti pyydä apua asiaan erikoistuneilta järjestöiltä ja virastoilta, kuten Kansainväliseltä siirtolaisuusjärjestöltä tai Punaiselta Ristiltä.
- ✓ Varmista perheen löytymisen jälkeen ja ennen perheen yhdistämistä ja lapsen palauttamista perheelle, että riskinarvioinnilla on varmistettu vanhempien ja/tai muiden perheenjäsenten soveltuvuus lapsesta huolehtimiseen ja hänen etujensa edustamiseen.
- ✓ Toimi lapsen edun mukaisesti ja noudata lakisääteisiä vaatimuksia kaikissa perheen jäljittämiseen tai yhdistämiseen tähtäävissä toimissa.

6.4. Riittävä elintaso, mukaan lukien asianmukaiset asuinolot ja aineellinen tuki

LOS:n 27 artiklassa määrätään seuraavaa: ”Sopimusvaltiot tunnustavat jokaisen lapsen oikeuden hänen ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon.” Yleissopimuksessa veloitetaan jäsenvaltiot turvaamaan lapsen hyvinvointi ja tarjoamaan asianmukaista hoitoa ja tukea kaikille perheestään eroon joutuneille lapsille, myös ilman huoltajaa oleville lapsille, ja erityisesti lapsille, joita on kohdeltu kaltoin (19 ja 20 artikla). Lisäksi **EU:n perusoikeuskirjan** 24 artiklassa määrätään, että lapsella on oikeus hänen hyvinvointilleen välttämättömään suojeluun ja huolenpitoon.

Huolenpidossa ja avunannossa on kunnioitettava lapsen kulttuurista identiteettiä, syntyperää, sukupuolta ja ikää. Niissä ei saa asettaa lapsen turvallisuutta vaaraan. Lapsille, joilla on erityisiä tarpeita, kuten vammaisille tai vakavasti traumatisoituneille lapsille, olisi tarjottava erikoistunutta apua.

Myös ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU) ja uhridirektiivi (2012/29/EU) sisältävät säännöksiä, jotka koskevat ihmiskaupan uhrien, myös lasten, oikeutta apuun ja tukeen. Samaten vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU) ja aseman määrittelyä koskeva direktiivi (2011/95/EU) velvoittavat EU:n jäsenvaltiot tarjoamaan ilman huoltajaa oleville lapsille riittävästi tukea, mukaan lukien majoituksen. Ihmiskaupan lapsiuhreille annettava tuki kattaa asianmukaisen ja turvallisen asumisen, jonka tulisi edistää toipumista ihmiskaupan kokemuksesta. Vaikka asumisen järjestäminen ei olekaan edunvalvojan vastuulla, hänen olisi hyvä osallistua siihen ja toteuttaa tiettyjä toimia.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia majoituksen ja aineellisen avun alalla

- ✓ Varmista, että majoitus- ja sijaishuoltojärjestelyt tukevat lapsen psyykkistä, henkistä, hengellistä, moraalista ja sosiaalista kehitystä. Edunvalvojan olisi ilmoitettava kaikista ongelmista lapsen asumisesta vastaaville tahoille. Kulttuurivälittäjien osallistuminen ja kuuleminen olisi hyvä järjestää tarpeen mukaan.
- ✓ Anna lapselle tietoa hänen asumiseen liittyvistä oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä varmista, että lapsi ymmärtää oikeutensa ja tietää, miten hän voi tehdä valituksen.
- ✓ Selvitä lapselle majoituspaikan henkilöstön ja työntekijöiden oikeudet ja velvollisuudet ja varmista, että lapsi osaa erottaa oman roolinsa ja vastuunsa edunvalvojan roolista ja vastuista.
- ✓ Tue lapsen vapaa-ajan toimintaa, mukaan lukien lapsen osallistumista hänen ikäänsä, kehitystasoaan ja kiinnostuksenkohteitaan vastaaviin leikkeihin ja virkistystoimintaan. Tällaisia toimintoja olisi mahdollisuuksien mukaan hyvä tarjota majoituspaikassa tai yhteisössä, ja niillä olisi pyrittävä helpottamaan lapsen viestintää ja vuorovaikutusta ikätoveriensä ja paikallisen yhteisön kanssa.

Kun edunvalvoja varmistaa asumisolojen asianmukaisuuden, hänen olisi käytävä lapsen luona tämän asuinpaikassa ja keskusteltava lapsen kanssa luottamuksel-

lisessä ympäristössä. Edunvalvojan olisi tutkittava kaikki lapsen oikeuksien rikkomista koskevat väitteet ja valitukset sekä todetut puutteet lapsen oikeuksien kunnioittamisessa.

Lisätietoa annetaan YK:n yleiskokouksen (2010) päätöslauselmassa 64/142, *Guidelines for the alternative care of children*, 24. helmikuuta 2010, A/RES/64/142, s. 19, joka on saatavana osoitteessa: www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf.

6.5. Terveydenhuolto

LOS:n 24 artiklassa määrätään, että lapsella on oikeus nauttia parhaasta mahdollisesta terveydentilasta, ja 39 artiklassa veloitetaan sopimusvaltiot ryhtymään kaikkiin asianmukaisiin toimiin edistääkseen kaikenlaisen väkivallan uhriksi joutuneiden lasten ruumiillista ja henkistä toipumista sekä yhteiskunnallista sopeutumista. Toipumisen ja sopeutumisen on tapahduttava ympäristössä, joka edistää lapsen terveyttä, itsekunnioitusta ja ihmisarvoa.

YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa nro 13 annetaan kattavasti ohjeita lapsen suojelemiseksi kaikenlaiselta väkivallalta.

Ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) **11 artiklassa** tunnustetaan uhrien haavoittuva asema ja säädetään, että kaikilla ihmiskaupan uhreilla on oikeus saada välttämätöntä sairaanhoitoa, mukaan lukien psykologista tukea. **Vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin** (2013/33/EU) 19 artiklan mukaan turvapaikanhakijat ovat oikeutettuja tarpeelliseen terveydenhuoltoon, kun taas **aseman määrittelyä koskevan direktiivin** (2011/95/EU) 30 artiklan nojalla pakolaisilla ja toissijaista suojelua saavilla henkilöillä on mahdollisuus terveydenhuoltoon samoin edellytyksin kuin jäsenvaltion kansalaisilla.

Huonon kohtelun kokemukset ovat voineet aiheuttaa ihmiskaupan lapsiuhreille vakavia fyysisiä tai psyykkisiä vammoja, masennusta tai mielenterveysongelmia, kuten traumaperäisen stressireaktion. Erityisen yleistä tällainen on, jos ihmiskaupan taustalla on ollut henkilö, johon lapsi on luottanut.

Sukupuoleen tai hyväksikäytön muotoon liittyviin terveystarkastuksiin olisi kiinnitettävä erityistä huomiota. Tällaisia voivat olla

- lisääntymisterveyteen liittyvät kysymykset tyttöuhreilla;
- tartuntatautiin vapaaehtoinen testaus ja niihin liittyvä luottamuksellinen neuvonta seksuaalista hyväksikäyttöä varten kaupatuilla lapsilla;
- huume- ja/tai alkoholiriippuvuus.

Edunvalvojan tehtävänä on tarjota asianmukaista tietoa lapselle, auttaa lasta käyttämään terveydenhuoltopalveluja ja tarjota tukea tärkeiden päätösten tekemisessä.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia terveydenhuollon alalla

- ✓ Varmista, että lapsella on tarvittava terveystietokortti tai muu asiakirja, jolla lapsi pääsee käyttämään terveydenhuoltopalveluja.
- ✓ Ohjaa lapsi oikeaan terveydenhuoltopalveluun, tee ajanvarauksia, saata lapsi hoitoon, huolehdi, että lapsi saapuu vastaanotolle ja tarkastuksiin, sekä varmista, että lapsi ymmärtää saamansa tiedon.
- ✓ Informoi terveydenhuoltopalvelun tarjoajaa siitä, että lapsi tarvitsee asianmukaista tietoa sellaisessa muodossa ja sellaisella kielellä, jota lapsi ymmärtää.
- ✓ Anna lapsen puolesta tai pyydä lapselta tietoon pohjautuva suostumus ennen tutkimuksia tai hoitoja silloin, kun kansallisessa lainsäädännössä sellaista vaaditaan.
- ✓ Varmista, ettei lapselle tehdä tarpeettomia lääketieteellisiä tutkimuksia.
- ✓ Huolehdi siitä, että asiantuntija arvioi lapsen psykososiaaliset tarpeet ja tarvittaessa aloittaa hoidon.
- ✓ Kehota terveydenhuoltopalvelujen tarjoajia kiinnittämään erityistä huomiota sukupuoli- ja kulttuurinäkökohtiin, esimerkiksi antamalla tytöille mahdollisuus valita naispuolinen lääkäri tai varmistamalla, että sairaalassa tarjottava ruoka noudattaa kulttuuriin liittyviä vaatimuksia.
- ✓ Auta järjestämään asianmukaiset tulkkaukset.

Kun lapsi on joutunut ihmiskaupan uhriksi, hänen psykologisen tuen ja kuntoutuspalvelujen tarpeeseensa olisi kiinnitettävä erityistä huomiota. Edunvalvojan on varmistettava, että lapsi saa tarvitsemaansa huolenpitoa ja hoitoa ja hänellä on tarvittaessa mahdollisuus käyttää mielenterveyspalveluja. Edunvalvojan olisi oltava lapsen tukena hoidon aikana lääketieteellisiä eettisiä sääntöjä kunnioittaen.

Vammaiset lapset tarvitsevat erityistä suojelua (**LOS:n 23 artikla**). Vamma voi olla seuraus hyväksikäytöstä ja ihmiskaupasta mutta se voi myös olla ihmiskaupalle altistava riskitekijä. Edunvalvojen ja kaikkien muiden uhrien tunnistamiseen ja suojelemiseen osallistuvien toimijoiden olisi otettava huomioon vammaisten lasten erityinen tilanne. Uhrien tukipalvelujen ja lastensuojelupalvelujen olisi varmistettava, että vammaiset lapset saavat riittävästi tukea. Asiantuntija-apua olisi tarvittaessa tarjottava yhteistyössä muiden erikoistuneiden palvelujen ja järjestöjen kanssa.

6.6. Yleissivistävä ja ammatillinen koulutus

Kaikkien lasten oikeus koulutukseen on vahvistettu **LOS:n 28 artiklassa**. Myös EU:n perusoikeuskirjan 14 artiklassa määrätään, että jokaisella on oikeus koulutukseen. Ihmiskaupan lapsiuhrien osalta ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) **14 artiklassa** säädetään yksiselitteisesti koulunkäyntimahdollisuudesta, ja samanlaisia säännöksiä sisältyy EU:n turvapaikkasäännöstöön (vastaanotto-olosuhteita koskevan direktiivin (2013/33/EU) 14 artikla ja aseman määrittelyä koskevan direktiivin (2011/95/EU) 27 artikla). EU:n jäsenvaltioiden olisi hyvä harkita lasten koulutusta koskevan oikeuden osalta, että ne varmistaisivat kaikkien lasten mahdollisuuden jatkaa koulunkäyntiä vielä oppivelvollisuusiän ja pakollisen opetuksen jälkeen.

Myös ammatti- ja jatkokoulutusmahdollisuudet olisi turvattava kaikille lapsille. FRA:n tutkimuksessa todettiin, että lapset usein halusivat ammatilliseen koulutukseen, mutteivät päässeet siihen. Opiskelu voisi olla erityisen hyödyllistä kolmansien maiden kansalaisille, jotka saattavat jonain päivänä palata alkuperämaahansa.

Lähde: FRA (2010), Separated, asylum-seeking children in European Union Member States, Comparative report, luettavissa osoitteessa: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1692-SEPAC-comparative-report_EN.pdf

Lapsi olisi hyvä ilmoittaa kouluun lapsen näkemyksiä kuullen, kunhan hän on toipunut riittävästi. Lasten olisi tarvittaessa päästävä kielikursseille.

Edunvalvojen olisi kerättävä tietoa lapsen aiemmin saamasta opetuksesta, annettava lapselle asianmukaista tietoa koulutusmahdollisuuksista ja -ohjelmista ja sen jälkeen laadittava henkilökohtainen koulutussuunnitelma yhdessä lapsen kanssa. Tämän suunnitelman olisi oltava osa lapselle laadittua laajempaa yksilöllistä suunnitelmaa.

Edunvalvojan olisi varmistettava, että lapsi saa kaiken psyykkisen ja opetuksellisen tuen, jota hän tarvitsee sopeutuakseen kouluympäristöön ja selviytyäkseen mahdollisista oppimisvaikeuksista, joita traumaperäiset häiriöt tai pitkät poissaolo koulusta ovat saattaneet aiheuttaa.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia koulutuksen alalla

- ✓ Tee tarvittavat toimenpiteet lapsen rekisteröimiseksi ja ilmoittamiseksi kouluun tai muuhun oppilaitokseen koulutussuunnitelman mukaisesti.
- ✓ Pidä säännöllisesti yhteyttä koulun henkilökuntaan ja pyydä tietoja lapsen edistymisestä ja käyttäytymisestä koulussa.
- ✓ Osallistu koulun tapahtumiin ja vanhempainiltoihin.
- ✓ Keskustele lapsen opettajien kanssa haasteista ja huolenaiheista.
- ✓ Kuule lasta hänen koulutussuunnitelmastaan ja mahdollisesti kohtaamistaan haasteista ja järjestä tarvittaessa asianmukaista tukea yhteistyössä muiden tahojen, kuten kielikoulutusta tai tukiovetusta tarjoavien kansalaisjärjestöjen, kanssa.

7. Lapsen osallistumisen helpottaminen

Lapsen oikeus tulla kuulluksi ja saada näkemyksensä otetuiksi huomioon on vahvistettu **LOS:n 12 artiklassa**. Jotta viranomaiset voisivat toimia lapsen edun mukaisesti, niiden olisi otettava lapsen näkemykset huomioon aina, kun ne tekevät lapsen vaikuttavia päätöksiä.

Lapsen edun turvaamisesta vastaavana henkilönä edunvalvojan on autettava lasta osallistumaan kaikkien häntä koskevien päätösten tekemiseen ja varmistettava, että päätöksiä tekevät viranomaiset kunnioittavat lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja ottavat lapsen näkemykset huomioon.

Edunvalvojan olisi tarvittaessa puhuttava lapsen puolesta ja välitettävä lapsen näkemykset. Se taas edellyttää, että edunvalvoja kuulee lasta järjestelmällisesti.

Lapsen osallistumisen lisäämiseksi edunvalvojan olisi autettava lasta muodostamaan omia näkemyksiä antamalla lapselle riittävästi tietoa kaikista olennaisista asioista lapsen ikä ja kehitysaste huomioon ottaen.

Miten tietoa olisi annettava lapselle?

Edunvalvojan on annettava lapselle tietoa tämän oikeuksista ja velvollisuuksista sekä mahdollisista menettelyistä, joissa lapsi on osallisena. Edunvalvojan on lisäksi annettava lapselle neuvoja ja ohjeita LOS:n mukaisten oikeuksien käyttämisessä, mukaan lukien oikeus tulla kuulluksi. Tiedottamisessa olisi otettava huomioon lapsen kehitysaste.

Lupaava käytäntö

Kulttuurivälittäjien käyttö

Italiassa Napolin maakunta otti vuonna 2007 käyttöön erityisen rekisterin erilaisia kulttuureja ja etnisiä väestöjä edustaville vapaaehtoisille ohjaajille, jotka voivat toimia välittäjinä kulttuuri- ja kielikysymyksissä. Kulttuurien ja kielten välittäjät tukevat edunvalvojen työtä ja lasten yhteiskunnallista sopeutumista.

Lähde: FRA:n tutkimus (2013)

Edunvalvojan olisi keskusteltava lapsen kanssa luottamuksellisessa ympäristössä (ks. myös II osan johdanto).

Voidakseen osallistua asianmukaisesti lapsen on täytynyt saada riittävästi tietoa. Tämä on edellytys sille, että

- lapsi voi käyttää oikeuttaan osallistua täysipainoisesti kaikkiin menettelyihin ja päätöksentekoprosesseihin ja saada näkemyksensä esille ja otetuiksi huomioon;
- lapsen etu tulee varmasti kunnolla edustetuksi ja kunnioitetuksi;
- lapsen hyvinvointia edistetään;
- lapsen kanssa voidaan rakentaa luottamukseen ja molemminpuoliseen ymmärrykseen perustuva suhde.

Tieto olisi annettava lapselle sopivalla tavalla. Jotta tiedottaminen olisi tehokasta, se olisi olosuhteista riippuen tehtävä suullisesti ja/tai kirjallisesti ja sellaisella kielellä, jota lapsi ymmärtää, lapsen ikä ja kehitysaste huomioon ottaen. Edunvalvojan olisi varmistettava, että lapsi ymmärtää tiedon ja pystyy muistamaan sen. Tiedon antamisessa lapselle olisi otettava huomioon myös sukupuoleen ja kulttuuriin liittyvät näkökohdat. Kulttuurivälittäjien käytöstä voi olla arvokasta hyötyä, ja siihen olisi mahdollisuuksien mukaan kannustettava.

YK:n lapsen oikeuksien komitea neuvoo yleiskommentissaan nro 12, miten lapsen oikeus tulla kuulluksi voidaan panna tehokkaasti täytäntöön.

EU:n komissio on laatinut oppaan *Ihmiskaupan uhrien oikeudet EU:ssa*, jossa luodaan katsaus kyseisiin oikeuksiin EU:n perusoikeuskirjan, EU:n direktiivien, puitepäättösten ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön pohjalta. Vuonna 2013 julkaistu opas on saatavana kaikilla EU:n kielillä.

Ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä (2011/36/EU) ja uhridirektiivissä (2012/29/EU) vahvistetaan ihmiskaupan lapsiuhrien oikeus saada tietoa. **Uhridirektiivin (2012/29/EU) 4 artiklan 1 kohdassa** säädetään, että kaikille rikoksen uhreille on annettava ilman aiheutonta viivytystä tietoa siitä alkaen, kun he ovat ensimmäistä kertaa yhteydessä toimivaltaiseen viranomaiseen (kuten poliisi- tai oikeusviranomaiseen). Tieto on annettava sellaisella kielellä, jota uhri ymmärtää, muuten sen antaminen ei ole tehokasta (**uhridirektiivin (2012/29/EU) 3 artiklan 1 ja 2 kohta**). EU:n lainsäädännössä on määritelty kattava luettelo tietoja, jotka rikoksen uhrien, mukaan lukien ihmiskaupan lapsiuhrien, on saatava (**uhridirektiivin (2012/29/EU) 4 artiklan 1 kohta**).

Ihmiskaupan yhteydessä edunvalvojen, kuten muidenkin lapsiuhrien kanssa työskentelevien ammattilaisten, on kunnioitettava lapsen oikeutta tulla kuulluksi mutta pidettävä samalla mielessä, että lapsi saattaa olla ihmiskauppiaan vaikutusvallan piirissä. On tärkeää selvittää, missä määrin ihmiskauppias edelleen pitää lasta vallassaan psykologisesti tai muulla tavalla. Silloin saatetaan tarvita asiantuntijaa, joka pystyy sijoittamaan lapsen antaman todistuksen oikeaa taustaa vasten lapsen turvallisuuden ja suojelemisen varmistamiseksi.

8. Toimiminen yhteyshenkilönä lapsen ja muiden välillä

Jotta edunvalvoja voisi täyttää tehtävänsä ja varmistaa, että lapsen oikeudelliset, sosiaaliset, terveydelliset, psyykkiset, aineelliset ja koulutukseen liittyvät tarpeet tulevat asianmukaisesti täytetyiksi, hänen on toimittava yhteyshenkilönä lapsen ja niiden eri alojen viranomaisten ja henkilöiden välillä, jotka vastaavat lapsen hoitajakumosta. Hänen on myös kunnioitettava ja edistettävä lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja tuettava lapsen osallistumista kaikkien lapseen vaikuttavien päätösten tekemiseen.

Edunvalvoja toimii biologisten vanhempien tai muiden vanhempainvastuuta kantavien henkilöiden sijaisena. Hän on lapsen tukihenkilö ja yhteyshenkilö lapsen ja lasta hoitavien ja auttavien asiantuntijoiden välillä. Edunvalvojan olisi helpotettava lapsen yhteydenpitoa ja viestintää muiden ammattilaisten kanssa sekä seurattava heidän toimiaan ja varmistettava, että heidän tarjoamansa palvelut ovat lapsen edun mukaisia. Kaaviossa 12 esitetään erilaiset toimijat, joiden kanssa edunvalvojan olisi oltava tekemisissä.

Kaavio 12: Edunvalvoja yhteyshenkilönä eri toimijoiden välillä

Lähde: FRA, 2014

Lupaava käytäntö

Pysyvän ratkaisun löytäminen: edunvalvojan rooli

Belgian lain mukaan edunvalvojan on annettava viranomaisille kirjallinen lausunto pysyvistä ratkaisusta, joka on lapsen edun mukainen. Hänen on myös ilmoitettava maahantulo- ja oleskeluasioista vastaavan viraston alaikäisten asioita käsittelevälle osastolle kaikista sellaisista muutoksista lapsen tilanteesta, jotka saattavat vaikuttaa pysyvään ratkaisuun.

Maahanmuuttoviranomaiset tekevät lopulliset päätökset, mutta edunvalvojat voivat valittaa päätöksestä, jos he pitävät sitä lapsen edun vastaisena.

Lähteet: Belgia, 15. syyskuuta 2005 päivätty hallinnollinen soveltamisohje, joka on ollut voimassa 7. lokakuuta 2005 lähtien; 24. joulukuuta 2002 annettu edunvalvontalaki, joka on ollut voimassa 29. tammikuuta 2004 lähtien.

9. Auttaminen lapsen edun mukaisen pysyvän ratkaisun löytämisessä

Tämä luku koskee ilman huoltajaa olevia lapsia, jotka ovat kotimaansa ulkopuolella. Välittömien tarpeiden täyttämisen lisäksi jokaista edunvalvonnassa olevaa lasta varten tarvitaan pitkän aikavälin suunnitelma. Kotimaansa ulkopuolella ilman huoltajaa olevien lasten kohdalla pitkän aikavälin suunnitelma tarkoittaa lapsen edun mukaisen pysyvän ratkaisun löytämistä. Pysyvä ratkaisu voi olla esimerkiksi paikallinen kotouttaminen vastaanottavassa maassa, uudelleenkotouttaminen lapsen kotimaassa tai sijoittaminen perheenjäsenten luokse kolmannessa maassa. Jos lapset ovat kotimaansa ulkopuolella ja heidän perheenjäsenensä ovat edelleen kotimaassa, on päätettävä, onko lapsen edun mukaista palauttaa hänet vanhemmilleen vai kotouttaa hänet vastaanottavaan yhteiskuntaan.

Ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä (2011/36/EU) (**johdanto-osan 23 kappale**) todetaan seuraavaa:

”Päätös kunkin ilman huoltajaa olevan lapsiuhrin tulevaisuudesta olisi tehtävä mahdollisimman lyhyen ajan kuluessa lapsen edun yksilölliseen arviointiin perustuvien kestävien ratkaisujen löytämiseksi, minkä tulisi olla ensisijainen näkökohta. Kestävä ratkaisu voisi olla palauttaminen ja sopeuttaminen alkuperämaahan tai paluumaahan, vastaanottavaan yhteiskuntaan kotouttaminen, kansainvälistä suojelua saavan henkilön aseman myöntäminen tai muun aseman myöntäminen jäsenvaltioiden kansallisen oikeuden mukaisesti.”

Lisäksi ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) 14 artiklan 1 kohdassa korostetaan LOS:n 3 ja 12 artiklan mukaisesti lapsen osallistumisen periaatetta ja säädetään, että lapsiuhrin tilanne arvioidaan yksilöllisesti lapsen omat näkemykset, tarpeet ja huolenaiheet huomioon ottaen, jotta lapsen tilanteeseen löydetään pysyvä ratkaisu.

Pysyvällä ratkaisulla olisi varmistettava, että lapsen oikeudet ovat turvatut myös tulevaisuudessa. Ratkaisussa olisi otettava huomioon lapsen välittömät tarpeet mutta myös kehitykseen liittyvät näkökohdat. Erityisen tärkeää on varmistaa, että lapsi voi kasvaa aikuiseksi ympäristössä, jossa hänen LOS:n mukaiset oikeutensa ja tarpeensa ovat turvatut ja jossa hän on suojassa vakavalta haitalta ja vainolta. Päätös tai suunnitelma, jolla ainoastaan huolehditaan lapsen ylläpidosta siihen saakka, kun hän täyttää 18 vuotta, ei ole kestävä ratkaisu. Ei olisi myöskään kohtuullista viivyttää kansainvälisen suojelun saamista koskevan päätöksen tekemistä perusteettomasti siihen asti, että lapsi täyttää 18 vuotta.

Pysyvän ratkaisun löytämistä ilman huoltajaa olevalle lapselle, joka on kotimaansa ulkopuolella, käsitellään YK:n lapsen oikeuksien komitean (2005) yleiskommentissa nro 6 ilman huoltajaa olevien ja vanhemmistaan eroon joutuneiden lasten kohtelusta heidän kotimaansa ulkopuolella, 79–94 kohta, 1. syyskuuta 2005, CRC/GC/2005/6, luettavissa osoitteessa: <http://www.refworld.org/docid/42dd174b4.html>.

Pysyvää ratkaisua koskevalla päätöksellä on suuri vaikutus lapseen. Päätöksentekomenettelyyn olisikin sisällytettävä kunnolliset suoja- ja tukitoimet ja päätöksiä tekemään olisi koottava monialainen tiimi, jossa olisivat edustettuina kaikki asianomaiset viranomaiset ja joka ottaisi lapsen näkemykset huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Tällaisessa menettelyssä punnitaan erilaisia luvussa 5 lueteltuja tekijöitä, ja sitä kutsutaan usein lapsen edun määrittämiseksi. Päätöksen perustelut on täsmennettävä, ja päätös on arkistoitava lapsen henkilökohtaiseen asiakirja-aineistoon.

Yleiskommentissa nro 14 (2013) esitetään kaksi olennaista menettelyllistä taetta lapsen edun arviointi- ja määrittelyprosessia varten: lapsen oikeutta ilmaista näkemyksiään on kunnioitettava ja lapselle on varmistettava asianmukainen oikeudellinen edustus. Yleiskommentissa todetaan, että ”lasten kanssa viestimisessä on keskeistä edistää lasten tarkoituksenmukaista osallistumista ja tunnistaa heidän etunsa. Tällaisessa viestinnässä lapsille olisi annettava tietoja menettelyistä ja mahdollisista kestävästä ratkaisuista ja palveluista sekä kerättävä tietoa lapsilta ja pyrittävä selvittämään heidän näkemyksensä.” (3 artiklan 1 kohta).

Lähde: YK:n lapsen oikeuksien komitea (2013), yleiskommentti nro 14, lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon, luettavissa osoitteessa: http://www2.ohchr.org/English/bodies/crc/docs/GC/CRC_C_GC_14_ENG.pdf

Edunvalvojan on osallistuttava aktiivisesti lapsen edun määrittämiseen ja varmistettava, että lapsen näkemyksiä kuullaan ja ne otetaan huomioon lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin nro 14 mukaisesti.

Lapsen etua määrittellessään viranomaisten olisi aina kysyttävä edunvalvojan näkemystä ja mielipidettä varmistaakseen, että pysyvän ratkaisun hakemisessa kunnioitetaan lapsen etua koskevaa periaatetta ja otetaan asianmukaisesti huomioon lapsen näkemykset. Edunvalvojan asemaa ja roolia tällaisissa menettelyissä olisi tuettava säätämällä niistä kansallisessa lainsäädännössä tai vahvistamalla ne virallisissa ohjeissa, joissa annettaisiin edunvalvojalle oikeudeksi ja velvollisuudeksi laatia kirjallinen raportti asiasta.

9.1. Palauttaminen kotimaahan

UNHCR:n ohjeet lapsen edun määrittelyyn (2008) ja ohjeiden täytäntöönpanoa koskeva käsikirja (2011) tarjoavat kattavasti neuvoja päätöksentekoon osallistuville vastuuviranomaisille ja ammattilaisille. Niissä selitetään, miten lapsen etua koskevaa periaatetta sovelletaan käytännössä, kun ilman huoltajaa oleville lapsille etsitään pysyviä ratkaisuja ja ne pannaan täytäntöön.

Lähteet: UNHCR (2008), UNHCR guidelines on determining the best interests of the child, toukokuu 2008, luettavissa osoitteessa: www.refworld.org/docid/48480c342.html; UNHCR and International Rescue Committee (IMC) (2011), Field handbook for the implementation of UNHCR BID guidelines, luettavissa osoitteessa: www.refworld.org/pdfid/4e4a57d02.pdf

Pääsääntöisesti lapsi olisi voitava palauttaa kotimaahansa ainoastaan, jos se on lapsen etu. Siinä on noudatettava palautuskiellon periaatetta, joka kieltää palauttamisen alueelle, jossa henkilöä uhkaa kidutus, vaino tai muu vakava vahinko.

Ihmiskaupan vastaisessa direktiivissä (2011/36/EU) todetaan, että kotimaansa ulkopuolelle ihmiskaupan uhrina päätyneet henkilöt voidaan palauttaa kotimaahansa, mutta se ei ole ainoa vaihtoehto (johdanto-osan 23 kappale).

Direktiivin 16 artiklan 2 kohdassa säädetään, että jäsenvaltioiden ”on toteutettava tarvittavat toimenpiteet kestävä ratkaisun löytämiseksi lapsen edun yksilöllisen arvioinnin perusteella”. Ihmiskaupan vastaisessa strategiassa tuodaan vielä esiin ensisijaiseen tavoitteeseen A kuuluvassa toimessa 3 ”Ihmiskaupan lapsiuhrien suojeleminen”, että jäsenvaltioiden pitäisi ”varmistaa lasten turvallinen ja pysyvä paluu alkuperämaahan, oli se sitten EU:ssa tai sen ulkopuolella, jos paluuta pidetään lapsen edun kannalta parhaana ratkaisuna. Lisäksi olisi estettävä lasten joutuminen uudelleen ihmiskaupan uhriksi.”

Lapsen oikeuksien komitea luettelee erityisiä tekijöitä, jotka olisi aina otettava huomioon lapsen edun määrittelyssä, kun palautusmahdollisuutta harkitaan.

Lähde: YK:n lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6, Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin, 1. syyskuuta 2005, CRC/GC/2005/6, 84 kohta.

Palauttamisdirektiivin (2008/115/EY) 10 artiklassa edellytetään, että ”ennen kuin tehdään päätös ilman huoltajaa matkustavan alaikäisen palauttamisesta, muiden asianmukaisten elinten kuin palautuksen täytäntöönpanosta vastaavien viranomaisten sallitaan tarjota apua, ottaen asianmukaisesti

huomioon lapsen edun”. Lisäksi vaaditaan varmistamaan, että alaikäinen palautetaan jollekin perheenjäsenelleen tai nimetylle holhoojalleen taikka että häntä varten on kohdevaltiossa järjestetty asianmukainen vastaanotto.

Yleensä lapsen etu toteutuu parhaiten, jos hän voi palata perheensä luo. Turvallisuusnäkökohdat, mukaan lukien ihmiskaupan uusiutumisen riski, saattavat kuitenkin voittaa **perheen yhdistämisen** hyödyt. Määriteltäessä, onko perheen yhdistäminen lapsen etu, on arvioitava ja punnittava erilaisia tekijöitä, joihin kuuluvat myös lapsen omat näkemykset. Punnittavat tekijät ovat samat kuin ne, jotka on lueteltu [luvussa 5](#) lapsen edun arvioimisen yhteydessä.

Kun asianmukaisen menettelyn tuloksena on todettu, että perheen yhdistäminen alkuperämaassa on lapsen etu, edunvalvojan on avustettava **vapaaehtoisen paluun** prosessissa. Lapsen suostumuksella edunvalvoja voi olla suoraan yhteydessä lapsen perheenjäseniin sekä asiaa käsitteleviin tahoihin niin vastaanottavassa maassa kuin alkuperämaassakin lapsen paluun valmistelemiseksi.

Vain muutama EU:n jäsenvaltio on määritellyt lainsäädännössään edunvalvojan roolin pysyvän ratkaisun hakemisessa. Useimmissa jäsenvaltioissa edunvalvojilla, jotka toimivat lapsen oikeudellisina edustajina, on kuitenkin oikeus valittaa palauttamispäätöksestä, jos se ei heidän mielestään ole lapsen edun mukainen.

Lähde: FRA, 2014, Child victims of trafficking: overview of guardianship systems in the European Union (ei vielä julkaistu)

Viranomaisten tulisi ottaa ensiksi yhteyttä edunvalvojaan, jos ne suunnittelevat **palauttamispäätöksen** tekemistä ilman huoltajaa olevasta lapsesta. Niiden olisi kuultava edunvalvojaa ja otettava asianmukaisesti huomioon hänen näkemyksensä siitä, mikä on lapsen etu. Jotta voitaisiin päätellä, onko palauttaminen lapsen edun mukaista, olisi lapsen etu hyvä määritellä edellä kuvatulla tavalla. Edunvalvoja voisi käynnistää menettelyn pyytämällä, että toimivaltaiset kansalliset viranomaiset hankkivat ja tutkivat tietoja lapsen kotimaasta.

On myös tärkeää varmistaa, että toimivaltaiset viranomaiset tekevät perhettä koskevan ja sosiaalisen arvioinnin, ennen kuin ne voivat tehdä tietoon pohjautuvan päätöksen siitä, onko palauttaminen ja perheen yhdistäminen lapsen edun mukaista.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia palauttamisen yhteydessä

- ✓ Pyydä palauttamispäätöksen tekeviä viranomaisia kuulemaan sinua.
- ✓ Kerro näkemyksesi siitä, onko palauttaminen lapsen edun mukaista, ja vaadi, että lapset näkemys asiasta otetaan asianmukaisesti huomioon.
- ✓ Suosittele lapsen palauttamista kotimaahansa ainoastaan silloin, kun se on lapsen edun mukaista.
- ✓ Pyri vapaaehtoiseen paluuseen pakkoon perustuvan paluun sijasta ja pyydä aikaa lapsen valmistamiseen, jos palauttamisen on katsottu olevan lapsen edun mukaista.
- ✓ Pyydä, ettei palauttamispäätöstä tehdä, ennen kuin edunvalvojan ja lapsen näkemykset on otettu huomioon.
- ✓ Jos viranomaiset tekevät palauttamispäätöksen edunvalvojan kannan vastaisesti, pyydä kirjallinen selitys siitä, miksi muut näkökohdat ovat painaneet lapsen etua enemmän.
- ✓ Pyydä [palauttamisdirektiivin](#) (2008/115/EY) 10 artiklan nojalla maastapoistamisen lykkäämistä, jos palauttamispäätöksen tekemiseen ei ole osallistunut muita kuin palautuksen täytäntöönpanosta vastaavia viranomaisia.
- ✓ Jos lapsi palautetaan muille kuin perheenjäsenille, yritä estää palauttaminen siihen saakka, kunnes huolenpito- ja huoltajuusvastuusta on sovittu selkeästi ja konkreettisesti.
- ✓ Valvo henkilökohtaisen kotouttamissuunnitelman laatimista ja seurantaan ennen palauttamista ja sen jälkeen.
- ✓ Anna lapselle tietoa siitä, millainen tilanne häntä odottaa paluun jälkeen kotimaassa, ja valmista lasta paluuseen.
- ✓ Saata lasta paluumatkalla, jos se katsotaan välttämättömäksi ja lapsi sitä toivoo, tai varmista, että joku toinen luotettava henkilö saattaa lapsen ja tapaa perheen määränpäässä.
- ✓ Edistä järjestelyä lapsen paluun jälkeisen tilanteen seurantaan ja palautteen antamista varten.
- ✓ Tee yhteistyötä kansainvälisten järjestöjen, kuten Kansainvälisen siirtolaisuusjärjestön tai muiden sellaisten elinten kanssa, jotka toteuttavat vapaaehtoisen paluun ja kotouttamisen ohjelmia.

9.2. Kotouttaminen vastaanottavaan maahan

Toinen vaihtoehto lapsen edun mukaiseksi pysyväksi ratkaisuksi voi olla hänen kotouttamisensa vastaanottavaan maahan, jossa hän ei ole alttiina kaltoinkohtelulle ja hyväksikäytölle.

Tällaiseen ratkaisuun on sisällyttävä turvallinen siirtyminen lapsuudesta aikuisuuteen. Jos kotouttaminen todetaan lapsen edun mukaiseksi, lapselle olisi annettava pitkäaikainen oleskelulupa. Kun lapsi täyttää 18 vuotta eikä siksi ole enää oikeutettu tukeen ja majoitukseen tai oleskeluun kohdevaltiossa, tämä lupa suojaa lasta pitkäaikaiselta säilöönoltalta, katoamiselta tai altistumiselta ihmiskauppaverkostoille.

Pelkkä maassa oleskelun salliminen lapselle siihen asti, kun hän täyttää 18 vuotta, ei ole järkevä eikä kestävä ratkaisu. Se ei auta täyttämään lapsen myöhempiä tarpeita eikä ole kauaskantoinen. Sillä ei varmisteta lapsen oikeuksille pitkäkestoista suojaa.

Jos kotouttaminen vastaanottavaan maahan on lapsen etu, edunvalvojan olisi vaadittava, että lapsen tarpeet pitkällä aikavälillä arvioidaan. Se edellyttää, että toimivaltaiset viranomaiset varmistavat, että lapsen oleskeluoikeudellinen asema sallii lapsen oleskella maassa laillisesti myös sen jälkeen, kun hän on saavuttanut täysikäisyyden.

Edunvalvojan olisi tuettava lasta siirtymisessä lapsuudesta aikuisuuteen ja valmistettava lasta itsenäiseen elämään (kaavio 13; ks. myös 4.2 kohta).

Edunvalvojan olisi annettava riittävästi ja rehellisesti tietoa ja kerrottava lapselle, miten tämän oleskeluoikeudellinen asema, oikeudet ja velvollisuudet sekä mahdollinen oikeus suojeluun tulevat muuttumaan.

Edunvalvojan olisi ohjattava lapsi tai nuori aikuinen sosiaalipalvelujen piiriin, luotava yhteyksiä yhteiskunnallisiin palveluihin ja yleisesti autettava lasta sellaisen tukiverkoston luomisessa, joka voi kannattaa häntä ja tukea häntä itsenäistymisessä.

Kaavio 13: Lapsen valmistaminen siirtymään lapsuudesta aikuisuuteen

Lähde: FRA, 2014

”Kun tulevaisuudensuunnitelmansa täytäntöönpanoon osallistuva alaikäinen saavuttaa täysikäisyyden, hänelle olisi annettava väliaikainen oleskelulupa siihen asti, kunnes hän on saattanut tulevaisuudensuunnitelmansa päätökseen, jos hän osoittaa vakavaa sitoutumista opiskeluun tai työhön ja päättäväisyyttä sopeutua vastaanottavaan maahan.”

Lähde: Euroopan neuvosto, ministerikomitea (2007), Recommendation CM/Rec(2007)9 of the Committee of Ministers to member states on life projects for unaccompanied migrant minors, 12. heinäkuuta 2007, 26 kohta, luettavissa osoitteessa: www.coe.int/t/dg3/migration/archives/Source/Recommendations/Recommendation%20CM%20R.ec_2007_9_en.pdf

Silloin kun kotouttaminen vastaanottavaan yhteiskuntaan on lapsen etu, edunvalvojan olisi tuettava tätä prosessia kaikin keinoin ja kiinnittäen erityistä huomiota muun muassa seuraaviin asioihin: koulutusmahdollisuudet, kieli- ja ammattikoulutuskurssit, terveydenhuolto- ja kuntoutuspalvelut, sosiaaliset yhteydet ja siteet paikalliseen yhteisöön.

Edunvalvojan olisi laadittava yhteistyössä lapsen kanssa yksilöllinen hoitosuunnitelma, joka tukisi lasta valmiuksien kehittämisessä ja auttaisi tätä

hankkimaan ja vahvistamaan taitoja, joita hän tarvitsee kasvaakseen itsenäiseksi, vastuuntuntoiseksi ja yhteiskunnallisesti aktiiviseksi. Euroopan neuvoston käyttöön ottama tulevaisuudensuunnitelman (“life project”) käsite voi olla hyödyllinen tässä

yhteydessä. Tulevaisuudensuunnitelmalla pyritään edistämään lapsen sopeutumista yhteiskuntaan, hänen henkilökohtaista ja kulttuurista kehitystään sekä hänen asumis-, terveydenhuolto-, koulutus- ja työllistymistarpeidensa täyttymistä.

Lapsiin kohdistuvan väkivallan ja lasten kaltoinkohtelun lyhyen ja pitkän aikavälin terveysvaikutuksia ei saisi aliarvioida. Ihmiskaupan ja muiden väkivallan ja hyväksikäytön muotojen lapsiuhrit ovat erityisen haavoittuvia. Tämä olisi otettava huomioon, ja edunvalvojen olisi varmistettava, että lapsille on tarjolla asianmukaisia tuki- ja kuntoutuspalveluja.

Edunvalvojan olisi annettava riittävästi ja rehellisesti tietoa ja tuettava lasta, kun tämä siirtyy pois huolenpidon piiristä. Tässä yhteydessä edunvalvojan olisi edistettävä nuorten aikuisten mahdollisuutta saada erityistä apua ja tukea tarpeen mukaan samoilla edellytyksillä kuin nuoret aikuiset, jotka ovat vastaanottavan maan kansalaisia.

10. Oikeudellinen edustus ja lapsen tukeminen oikeusmenettelyissä

Vanhempien huolenpitoa vailla olevat lapset voivat olla osallisina erilaisissa oikeusmenettelyissä. Tässä luvussa kuvaillaan niistä yleisimpiä (lukuun ottamatta palauttamismenettelyjä, joita käsitellään [9.1 kohdassa](#)). Edunvalvojalla on oma roolinsa näissä menettelyissä riippumatta siitä, onko lapselle nimetty erityinen oikeudellinen edustaja.

Yleisesti ottaen edunvalvojan tehtävänä on

- antaa lapselle tietoa lapsen oikeudesta oikeudelliseen neuvontaan ja edustukseen;
- varmistaa, että lapselle nimetään oikeudellinen edustaja ja annetaan ilmaista oikeudellista neuvontaa silloin, kun lapsi on oikeutettu niihin;
- seurata oikeudellista apua ja edustusta tarjoavien ammattilaisten työtä;
- helpottaa lapsen ja näiden ammattilaisten välistä viestintää, muun muassa auttamalla tarvittaessa järjestämään pätevän tulkin;
- olla tarvittaessa lapsen mukana ja osallistua aktiivisesti lapsen haastatteluihin ja kuulemisiin.

Näiden yleisluonteisten tehtävien lisäksi edunvalvojalla voi olla myös erityinen rooli menettelyn lajista ja lapsen tilanteesta riippuen. Seuraavissa kohdissa kuvaillaan edunvalvojan tehtäviä tietyissä hallinnollisissa sekä siviili- ja rikosoikeudellisissa menettelyissä (kaavio 14).

Kaavio 14: Oikeudellinen edustus, lapsen tukeminen oikeusmenettelyissä sekä oikeudellisen avun ja neuvonnan varmistaminen

Lähde: FRA, 2014

10.1. Iän määrittämisen menettelyt

Ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) **13 artiklan 2 kohdassa** vahvistetaan, että epävarmassa tilanteessa henkilö on katsottava lapseksi ja säädetään seuraavaa:

EASO toteaa, että ei ole vielä mitään menetelmää, jolla henkilön ikä voitaisiin määrittää täsmällisesti. Iän määrittämisen menetelmissä olisi kunnioitettava henkilöitä ja heidän ihmisarvoaan. Joidenkin menetelmien invasiivisuus herättää huolta ja tarkkuus on kyseenalainen. Iän määrittämisen seuraukset ovat vakavia, sillä se voi johtaa siihen, että lasta kohdellaan aikuisena tai aikuista lapseksi. EASO suosittelee, että henkilölle nimettäisiin edunvalvoja tai oikeudellinen edustaja ennen iän määrittämisen menettelyä.

Lähde: Euroopan turvapaikka-asioiden tukivirasto (2014), EASO age assessment practice in Europe, luettavissa osoitteessa: <https://easo.europa.eu/wp-content/uploads/EASO-Age-assessment-practice-in-Europe.pdf>

”Jäsenvaltioiden on varmistettava, että henkilö katsotaan lapseksi silloin, kun ihmiskaupan uhrin iästä ei ole varmuutta ja on syytä epäillä, että kyseessä on lapsi, jotta hän saisi välittömästi apua, tukea ja suojelua.”

Ihmiskauppiat ovat saattaneet antaa uhreilleen väärennetyjä asiakirjoja tai he ovat saattaneet neuvoa lapsiuhreille, että nämä väittäisivät olevansa aikuisia, tai päinvastoin aikuisille uhreille, että nämä väittäisivät olevansa lapsia. Maahanmuutto- tai oikeusviranomaiset

voivat vaatia, että henkilön ikä määritetään. Viranomaisten olisi käynnistettävä iän määrittämisen menettely silloin, kun ne kyseenalaistavat asianomaisen henkilön iän, ja myös silloin, kun niillä on syytä epäillä, että aikuisena esiintyvä henkilö saattaa olla lapsiuhri.

EU:n turvapaikkalainsäädännössä on tiettyjä säännöksiä, jotka liittyvät ilman huoltajaa olevien lasten iän määrittämiseen. **Turvapaikkamenettelydirektiivin 25 artiklan 5 kohdassa** säädetään, että epäselvissä tapauksissa asia olisi ratkaistava asianomaisen eduksi. Lapsen ja/tai hänen edustajansa on suostuttava iän määrittämisen menettelyyn (turvapaikkamenettelydirektiivin 25 artiklan 5 kohdan b alakohta).

Ennen kuin iän määrittämisen menettely aloitetaan, henkilölle, joka sanoo olevansa lapsi, olisi nimettävä joku hoitamaan edunvalvojan tehtäviä. Tämä henkilö voisi olosuhteista riippuen joko hoitaa tehtäviä vain väliaikaisesti tai olla pysyvämpi edunvalvoja. Hänen olisi valmistettava lasta iän määrittämiseen sekä oltava lapsen seurana ja tukena koko menettelyn ajan.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia iän määrittämisen yhteydessä

- ✓ Tarkasta, että iän määrittämiselle on laillinen peruste, ja pyydä, ettei määrittystä tehdä lapsille, jotka ovat selkeästi alaikäisiä.
- ✓ Varmista, että lapsi saa kaiken olennaisen tiedon iän määrittämisen menettelystä, mukaan lukien selkeän tiedon sen tarkoituksesta, menettelyn sisällöstä ja mahdollisista seurauksista; tiedot olisi annettava lapselle sopivalla tavalla lapsen ymmärtämällä kielellä.
- ✓ Huolehdi, että lapsi ja edunvalvoja ovat antaneet tietoon pohjautuvan suostumuksen iän määrittämiseen.
- ✓ Varmista, että iän määrittämisen toteuttavat riippumattomat ammattilaiset, joilla on tarvittava asiantuntemus ja jotka tuntevat lapsen etnisen ja kulttuurisen taustan, ja että iän määrittäminen tehdään turvallisesti, lapselle sopivalla tavalla, sukupuoleen liittyvät näkökohdat huomioiden ja lapsen ihmisarvoa kunnioittaen.
- ✓ Jos henkilön iästä ei saada varmuutta iän määrittämisen menettelyllä, vaadi, että henkilöä kohdellaan lapsena.
- ✓ Huolehdi, että menettelyn tulos selitetään lapselle sellaisella tavalla ja kielellä, jotka lapsi ymmärtää.
- ✓ Pyydä määrittämisen tulokset ja lisää ne lapsen asiakirja-aineistoon.

- ✓ Tarkastele lapsen kanssa mahdollisuutta valittaa iän määrittämistä koskevasta päätöksestä kansallisen lainsäädännön mukaisesti.
- ✓ Olen läsnä iän määrittämisen menettelyssä lapsen suostumuksella.

10.2. Oleskelulupia koskevat menettelyt

Kaikilla ihmiskaupan lapsiuhreilla, joilla ei ole oikeutta oleskella vastaanottavassa maassa, on ihmiskaupan uhreja (oleskelulupaa) koskevan direktiivin (2004/81/EY) **6 artiklan** ja Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen **13 artiklan** nojalla oikeus **harkinta-aikaan**, jonka kuluessa heitä ei saa poistaa maasta. Kaikilla ihmiskaupan uhreilla on oleskeluoikeudellisesta asemastaan riippumatta ehdoton oikeus harkinta-aikaan, jonka kuluessa he voivat toipua, päästä rikoksiin syyllistyneiden henkilöiden vaikutuspiiristä ja tehdä perusteltuja päätöksiä muun muassa yhteistyön tekemisestä niiden viranomaisten kanssa, joiden vastuulla on panna ihmiskauppiat syytteeseen (ks. myös ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) johdanto-osan 18 kappale).

Ihmiskaupan uhreja (oleskelulupaa) koskevaa direktiiviä (2004/81/EY) sovelletaan kaikkiin kolmansien maiden kansalaisiin, joskin sen soveltaminen voidaan rajoittaa aikuisiin, kuten muutama jäsenvaltio on tehnytkin. Kun jäsenvaltiot soveltavat direktiiviä lapsiin, niiden on kunnioitettava lapsen etua, ja kun kyseessä on kolmannen maan kansalainen, joka on ilman huoltajaa oleva lapsi, jäsenvaltioiden on muun muassa "toteutettava viipymättä tarvittavat toimenpiteet sen varmistamiseksi, että alaikäinen saa kansallisen lainsäädännön mukaisen oikeudellisen edustajan, tarvittaessa myös rikosoikeudellisia menettelyjä varten" (10 artiklan c alakohta).

Ihmiskaupan uhreja (oleskelulupaa) koskevan direktiivin (2004/81/EY) **8 artiklassa** säädetään, että jäsenvaltioiden on myönnettävä **oleskelulupa** ihmiskaupan uhreille, jotka tekevät yhteistyötä viranomaisten kanssa, jos tietyt edellytykset täyttyvät. Oleskeluluvan on oltava voimassa vähintään kuusi kuukautta ja se on voitava uusia. Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisen yleissopimuksen **14 artiklassa** määrätään, että toimivaltainen viranomainen voi myöntää uhreille uusittavan oleskeluluvan, jos se katsoo, että uhrien oleskelu maassa on välttämätöntä heidän henkilökohtaisen tilanteensa tai rikostutkinnan vuoksi. Lapsiuhrien osalta määrätään, että oleskelulupa on myönnettävä lapsen edun mukaisesti ja uusittava tarvittaessa samoin edellytyksin (14 artiklan 2 kohta). Kansallisessa lainsäädännössä voidaan säätää muitakin vaihtoehtoja oleskeluluvan myöntämiseksi ihmiskaupan lapsiuhreille.

Päätöksen harkinta-ajan tai oleskeluluvan myöntämisestä tekee yleensä maahanmuuttoviranomainen, joka usein kuulee oikeus- ja/tai sosiaaliviranomaisia ennen päätöksentekoa. Edunvalvojan olisi pyydettävä maahanmuuttoviranomaiselta oleskeluluvan myöntämistä kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja tuettava lasta asian käsittelyssä.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia oleskelulupien yhteydessä

- ✓ Anna lapselle tietoa hänen oleskeluoikeudellisesta asemastaan ja vaihtoehtoistaan oleskelun laillistamiseksi.
- ✓ Varmista, että lapsi on saanut hänelle sopivalla tavalla ja hänen ymmärtämällään kielellä riittävästi tietoa EU:n ja kansallisen lainsäädännön mukaisesta oikeudesta harkinta-aikaan ja mahdollisuudesta saada oleskelulupa uhrin aseman perusteella.
- ✓ Pyydä, että lapselle nimetään oikeudellinen edustaja neuvomaan ja tukemaan lasta ja edunvalvojaa oikeusmenettelyissä ja niihin liittyvissä asioissa sekä edustamaan lasta kansallisen lainsäädännön mukaisesti.
- ✓ Hae harkinta-aikaa ja/tai oleskelulupaa lapsen puolesta, tarvittaessa oikeudellisen edustajan avustuksella.
- ✓ Ole lapsen kanssa maahanmuuttoviranomaisten haastatteluisissa turvaamassa lapsen etu ja varmistamassa, että lapsen näkemyksiä kuullaan ja ne otetaan asianmukaisesti huomioon.
- ✓ Varmista, että lapsella on kaikissa menettelyn vaiheissa mahdollisuus saada asianmukaisia käänös- ja tulkkauksipalveluja.

10.3. Kansainvälistä suojelua koskevat menettelyt

Kaikki ihmiskaupan uhrin eivät välttämättä tarvitse kansainvälistä suojelua, mutta jotkut uhrin voivat olla oikeutettuja pakolaisasemaan tai toissijaiseen suojeluasemaan **aseman määrittelyä koskevan direktiivin** (2011/95/EU) nojalla.

EU:n turvapaikkasäännöstössä vaadittu oikeudellinen edustaja hoitaa yhden edunvalvojalle tässä käsikirjassa määritellyn tehtävän, joka on oikeudellinen edustus. Parasta olisi, jos tehtävän hoitaisi lapsen edunvalvoja, jos sellainen on nimetty, sillä edunvalvoja tuntee parhaiten lapsen tilanteen. Turvapaikkamenettelyt ovat sen verran monimutkaisia, että edunvalvojan olisi hyvä pyytää apua turvapaikkalainsäädäntöön erikoistuneelta asiantuntijalta sen mukaan, mitä kansallisessa lainsäädännössä on säädetty oikeusavusta turvapaikka-asioissa.

UNHCR on antanut **ohjeet** vuoden 1951 pakolaissopimuksen 1 artiklan A kohdan 2 alakohdan ja/tai yleissopimusta koskevan vuoden 1967 pöytäkirjan soveltamisesta pakolaisaseman myöntämiseen ihmiskaupan uhreille ja ihmiskaupalle alttiille henkilöille.

Lähde: UNHCR, Guidelines on International Protection No. 7: The application of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol relating to the status of refugees to victims of trafficking and persons at risk of being trafficked, 7. huhtikuuta 2006, HCR/GIP/06/07, luettavissa osoitteessa: www.refworld.org/docid/443679fa4.html

Turvapaikkamenettelydirektiivin (2013/32/EU) **25 artiklassa** edellytetään, että lapsella on oltava edustaja turvapaikkamenettelyissä, ja kuvaillaan yleisesti tällaisen edustajan tehtäviä.

Tarkistuslista: Edunvalvojan, tai sellaisen puuttuessa oikeudellisen edustajan, mahdollisia toimia turvapaikan hakemisen yhteydessä

- ✓ Anna lapselle tietoa hänen oikeudestaan hakea turvapaikkaa.
- ✓ Jätä turvapaikkahakemus lapsen puolesta tai auta lasta jättämään hakemus, jos se on lapsen edun mukaista.
- ✓ Pyydä apua turvapaikka-asioihin erikoistuneelta lakimieheltä (ellei sellaista ole jo osoitettu), ja seuraa tarvittaessa lakimiehen toimia.
- ✓ Edistä lapsen ja lakimiehen välistä yhteydenpitoa.
- ✓ Vaadi, että lapselle annetaan kaikki olennainen tieto turvapaikkamenettelystä ja hänen tehtävistään ja velvollisuuksistaan lapselle sopivalla ja hänen ikäänsä vastaavalla tavalla.
- ✓ Vaadi uhrille turvallisia vastaanottojärjestelyjä, joissa otetaan huomioon lapsen erityistarpeet, kuten majoitusta muualla kuin pakollisissa majoituspaikoissa silloin, kun lapsi ei olisi niissä turvassa.
- ✓ Ole mukana lapsen turvapaikkahaastatteluihinsa ja avusta tarvittaessa lakimiestä.
- ✓ Tue lasta ja valmista häntä emotionaalisesti ja psyykkisesti turvapaikkahaastatteluihin sekä hanki lapselle tarvittaessa lisää psyykkistä tukea haastattelun jälkeen.
- ✓ Varmista, että lapsi saa mahdollisuuden tulla kuulluksi ja että lapsen mielipiteet ja näkemykset otetaan asianmukaisesti huomioon, sekä edusta ja aja lapsen etua.
- ✓ Varmista, että lapselle tarjotaan asianmukaiset käännökset ja ilmaiset tulkkauspalvelut, jos hän tarvitsee niitä.
- ✓ Huolehdi, että kielteisestä turvapaikkapäätöksestä tehdään lakimiehen asiantuntija-avulla valitus, jos se on lapsen edun mukaista.
- ✓ Keskustele turvapaikkapäätöksestä lapsen kanssa, selitä sen merkitys lapsen tulevaisuudelle ja tarvittaessa tarkista sen mukaisesti lapsen yksilöllistä suunnitelmaa lasta kuullen. Huolehdi jatkuvuudesta sen jälkeen, kun lapsi on täyttänyt 18 vuotta.

Muita Dublin-menettelyihin liittyviä näkökulmia

EU:n turvapaikkasäännöstössä on vahvistettu mekanismi, jota kutsutaan yleisesti Dublin-menettelyksi, jolla määritellään, mikä EU:n jäsenvaltio vastaa kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä.

Dublin-asetuksen (asetus (EU) N:o 604/2013) **6 artiklassa**, jossa käsitellään lapsia, vaaditaan ottamaan ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Ilman huoltajaa olevilla lapsilla on oltava apunaan edustaja, jolla on riittävä pätevyys ja asiantuntemus lapsen edun ajamiseen kaikissa Dublin-menettelyn vaiheissa.

Tarkistuslista: Muita edunvalvojan, tai sellaisen puuttuessa oikeudellisen edustajan, mahdollisia lisätoimia Dublin-menettelyjen yhteydessä

- ✓ Tarkasta lapsen turvapaikkahakemukseen liittyvät asiakirjat.
- ✓ Varmista, että turvapaikkaviranomaiset noudattavat kaikkia suojatoimia, joilla Dublin-asetuksessa on haluttu suojella ilman huoltajaa olevia lapsia.
- ✓ Puolusta perheen yhtenäisyyden ja lapsen hyvinvoinnin, sosiaalisen kehityksen ja turvallisuuden sekä lapsen näkemysten huomioimista päätöksenteossa.
- ✓ Varmista, että lapselle annetaan riittävästi tietoa, ja helpota lapsen osallistumista.
- ✓ Edistä yhteydenpitoa perheeseen, jos lapsi pyytää sitä.
- ✓ Vastusta vapautusrajoituksia ja vaadi vastaanottojärjestelyjä, jotka ovat turvalliset ja vastaavat lapsen erityistarpeita.
- ✓ Vaadi, että siirrot toisiin EU:n jäsenvaltioihin toteutetaan lapselle soveltuvalla tavalla, ja olosuhteiden vaatiessa saataa lapsi. Kannata siirtoa vain, jos se on lapsen etu.

10.4. Korvaukset ja hyvitykset

Ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) **17 artiklassa** edellytetään, että ihmiskaupan uhrien on päästävä väkivaltarikosten uhreille maksettavia korvauksia koskevien järjestelmien piiriin. Saman direktiivin **15 artiklan 2 kohdassa** säädetään, että lapsiuhrien on saatava viipymättä maksutonta lainopillista neuvontaa ja maksuton oikeudellinen edustus, myös korvausten vaatimista varten. Lisäksi **uhridi-** **rekhtiivin** (2012/29/EU) **4 artiklan 1 kohdan e alakohdassa** säädetään, että alkaen ensimmäisestä yhteydenotosta toimivaltaiseen viranomaiseen uhreilla on oikeus

saada tietoja heidän oikeudestaan saada korvausta ja siitä, miten ja millä edellytyksin he voivat saada korvausta.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia korvausvaatimusten yhteydessä

- ✓ Anna lapselle tietoa tämän oikeudesta vaatia korvauksia.
- ✓ Varmista, että lapsi saa lainopillista neuvontaa ja tietoa mahdollisuudesta vaatia korvauksia sekä siihen liittyvistä kansallisen lainsäädännön mukaisista oikeudellisista menettelyistä.
- ✓ Jos lapsi vaatii korvauksia, avusta lasta menettelyssä, muun muassa kokoamalla tarvittavia asiakirjoja ja pyytämällä apua pätevältä lakimieheltä.
- ✓ Hallinnoi lapsen saamia korvauksia.
- ✓ Huolehdi menettelyjen jatkumisesta, jos lapsi täyttää niiden aikana 18 vuotta.

10.5. Siviilioikeudelliset menettelyt

Lasten kaltoinkohteluun ja hyväksikäyttöön, mukaan lukien ihmiskauppaan, liittyvissä asioissa voidaan käynnistää siviilioikeudellisia menettelyjä, jos vanhempien arvioinnissa tulee esiin, että jompikumpi vanhemmista tai molemmat vanhemmat ovat osallistuneet lapsen kaltoinkohteluun ja/tai ihmiskauppaan. Tällaisissa menettelyissä päätetään, onko vanhemmilta otettava pois vanhempainoikeudet ja onko lapselle nimettävä edunvalvoja.

Lisäksi jos lapsi joutuu eroon perheympäristöstään eikä palauttaminen tai perheen yhdistäminen ole mahdollista tai lapsen edun mukaista, lastensuojeluviranomaiset voivat käynnistää siviilioikeudellisia menettelyjä lapsen sijoittamiseksi sijaishuoltolaitokseen tai sijaisperheeseen kotouttamisen tukemiseksi tai riskien ehkäisemiseksi. Edunvalvojan olisi osallistuttava tällaisiin menettelyihin täysipainoisesti ja edustettava niissä lapsen etua varmistaen, että päätökset ovat lapsen edun mukaisia ja että lapsen näkemykset otetaan huomioon lapsen ikää ja kehitysastetta vastaavalla tavalla.

Tarkistuslista: Edunvalvojan ja/tai oikeudellisen edustajan mahdollisia toimia siviilioikeudellisten menettelyjen yhteydessä

- ✓ Anna lapselle tietoa menettelyistä ja päätöksentekoprosessista.
- ✓ Anna lapselle tietoa eri vaihtoehdoista ja selitä lapselle menettelyjen mahdollisia lopputuloksia.
- ✓ Varmista, että lapsella on mahdollisuus saada oikeudellista apua.
- ✓ Varmista, että lapselle annetaan mahdollisuus käyttää oikeuttaan tulla kuulluksi ja että lapsen näkemykset otetaan asianmukaisesti huomioon.
- ✓ Valmista lasta erilaisten viranomaisten oikeuskäsittelyihin ja haastatteluihin ja tue lasta menettelyn eri vaiheissa.
- ✓ Aja lapsen etua päätöksentekoprosessissa.
- ✓ Varmista aina, että lapsen etu on kaikissa menettelyissä tärkein huomioon otettava seikka ja että kaikkia menettelyllisiä takeita on noudatettu ja lapselta on pyydetty suostumusta.
- ✓ Osallistu sijoituspäätösten säännöllisiin arviointeihin.

10.6. Rikosoikeudelliset menettelyt

Uhridirektiivi (2012/29/EU) sisältää lukuisia säännöksiä, joilla on tarkoitus suojella rikosten uhreja (ks. erityisesti 24 artikla). Rikosoikeudellisiin menettelyihin osallistuvien lasten suojelemisesta säädetään myös lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston torjumisesta annetussa direktiivissä (2011/93/EU). Molemmat direktiivit vastaavat Euroopan neuvoston ohjeita lapsiystävällisestä oikeudenkäytöstä (2010).

Euroopan neuvosto hyväksyi vuonna 2010 lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevat ohjeet, joilla on tarkoitus parantaa lasten mahdollisuutta saada oikeutta ja lasten kohtelua oikeusjärjestelmässä. Ohjeissa käsitellään muun muassa tiedotusta, edustusta ja osallistumista koskevia oikeuksia, yksityisyyden suojelua, turvallisuutta, monialaista lähestymistapaa ja koulutusta, suojatoimia menettelyjen eri vaiheissa sekä vapauden rajoittamista.

Euroopan neuvoston ministerikomitea, Guidelines on child friendly justice, 17. marraskuuta 2010, luettavissa osoitteessa <http://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-justice>

Ihmiskauppa on vakava rikos. Siksi ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU) sisältääkin tiettyjä säännöksiä uhrien suojelemiseksi ennen rikosoikeudenkäyntejä, niiden aikana ja niiden jälkeen. Myös ihmiskaupan lapsiuhrit saattavat olla osallisina rikosoikeudenkäynneissä. Edunvalvojan on oltava varautunut tukemaan lasta niissä. Direktiivi sisältää erityisiä suojatoimia ihmiskaupan uhrien suojelemiseksi yleisesti rikostutkinnassa ja -oikeudenkäynnissä (12 artikla) ja erityisesti lapsiuhrien

suojelemiseksi (**15 artikla**). Lisäksi ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) **8 artiklassa** vahvistetaan uhrien rankaisematta jättämisen periaate:

”Jäsenvaltioiden on oikeusjärjestelmiensä peruseriaatteita noudattaen toteutettava tarvittavat toimenpiteet varmistaakseen, että toimivaltaisilla kansallisilla viranomaisilla on mahdollisuus jättää ihmiskaupan uhrit syyttämättä tai seuraamuksetta osallistumisesta rikolliseen toimintaan, johon heidät on pakotettu suorana seurauksena ihmiskaupan kohteeksi joutumisesta.”

Tällaiset säännökset ovat erityisen tärkeitä lapsiuhrille, joita on käytetty ihmiskaupan seurauksena rikollisessa toiminnassa.

Tavallisesti rikosoikeusjärjestelmissä lapselle nimetään lakimies, joka tarjoaa oikeudellista neuvontaa ja apua. Edunvalvojan tehtävänä on varmistaa, että lapsella on mahdollisuus saada oikeusapua kansallisten säännösten mukaisesti. Jos lapselle ei ole nimetty lakimiestä, edunvalvojan olisi pyydettävä toimivaltaisia viranomaisia nimeämään sellainen.

Edunvalvojan olisi tiiviisti yhteistyössä lapselle nimetyn lakimiehen kanssa puolustettava lapsen oikeutta hyötyä kaikista ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) ja/tai kansallisen lainsäädännön säännöksistä ja vaadittava, että lapsen oikeuksia uhrina ja ihmiskaupiaan vastaisen oikeudenkäynnin todistajana suojellaan.

Rikosoikeudellisissa menettelyissä edunvalvojan päätehtävänä on tukea lasta, sillä lakimies vastaa oikeudellisen avun antamisesta.

Tarkistuslista: Edunvalvojan mahdollisia toimia rikosoikeudellisten menettelyjen yhteydessä

- ✓ Huolehdi, että lapsi saa asianmukaista oikeusapua: lapselle nimetään ilman perusteettomia viivytyksiä pätevä lakimies antamaan oikeudellista neuvontaa ja edustamaan lasta kansallisessa lainsäädännössä edellytetyllä tavalla.
- ✓ Auta lasta tekemään tietoon pohjautuva päätös osallistumisesta rikosoikeudellisiin menettelyihin ja yhteistyön tekemisestä niissä: varmista, että lapsi on tietoinen turvallisuuteen liittyvistä näkökohdista ja riskeistä ja ymmärtää ne kunnolla ennen kuin hän tekee päätöksen siitä, osallistuuko hän rikosoikeudelliseen menettelyyn ja todistaako hän epäiltyjä ihmiskauppiaita vastaan.

- ✓ Varmista, että lapsi tietää, missä määrin apu ja suojelu riippuvat hänen valmiudestaan osallistua rikosoikeudellisiin menettelyihin ja että hänellä on oikeus muuttaa myöhemmin mieltään yhteistyön tekemisestä oikeuslaitoksen kanssa.
- ✓ Kannusta lapsiuhria hyödyntämään harkinta-aikaa ennen päätöksen tekemistä, jos se on lapsen edun mukaista.
- ✓ Auta lasta ymmärtämään tämän saamia viestejä, mukaan lukien viestejä oikeudelliselta edustajalta.
- ✓ Ole lapsen mukana ja osallistu kaikkiin lapsen kuulusteluihin ja kuulemisiin.
- ✓ Valmista lasta emotionaalisesti ja psyykkisesti ennen kuulusteluja ja kuulemisia sekä varmista, että lapsi ymmärtää oikein menettelyt ja niiden tulokset.
- ✓ Keskustele lapsen kanssa menettelyjen ja tuomioistuinten päätösten tuloksista sekä selitä niiden merkitys lapsen tilanteen kannalta ja erilaiset vaihtoehdot ja jatkotoimet.
- ✓ Varmista yhteistyössä oikeusapua lapselle tarjoavan henkilön kanssa, että lasta ei aseteta syytteeseen eikä lapselle määrätä seuraamuksia rikollisesta toiminnasta, joka on ollut seurausta lapsen hyväksikäytöstä, kuten ihmiskaupan vastaisen direktiivin (2011/36/EU) 8 artiklassa säädetään.

Edunvalvojan olisi yleisesti ottaen ajettava lapsen etua ensisijaisena näkökohtana kaikissa menettelyn vaiheissa ja suojeltava lapsen oikeuksia, jotta lapsi ei joutuisi uudelleen uhriksi. Tätä varten edunvalvojan olisi tehtävä yhteistyötä oikeudellisten edustajien kanssa ja varmistettava, että kaikkia menettelyllisiä takeita noudatetaan.

”Edunvalvojalla olisi oltava oikeus kieltäytyä todistamasta lapsesta, vaikka sitä häneltä pyydettäisiin. Edunvalvojien johtavana periaatteena tulisi olla, etteivät he saa aiheuttaa vastuullaan olevalle lapselle haittaa toimillaan tai päätöksillä, joiden tekemiseen he osallistuvat lapsen puolesta. Poliisien ja syyttäjien on tärkeää tuntea nämä vaatimukset ja ymmärtää, ettei heillä ole oikeutta painostaa edunvalvojaa toimiin, joita edunvalvoja pitää lapsen edun vastaisina.”

Lähde: UNICEF (2008), Reference guide on protecting the rights of the child victims of trafficking in Europe, Geneva, s. 54, luettavissa osoitteessa: www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf

10.7. Poliisitutkinta

Kaikenlaisissa tilanteissa ja aina silloin, kun lapsi on tekemisissä lain ja oikeusjärjestelmän kanssa, mukaan lukien poliisitutkinnan kanssa, EU:n jäsenvaltioiden olisi hyvä soveltaa *Euroopan neuvoston ministerikomitean lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevia ohjeita* (2010).

Poliisit eivät saisi toteuttaa lapsen liittyviä tutkintatoimia, kuten kuulusteluja, puhuttamisia tai etsintöjä, ennen kuin lapsella on (edes väliaikainen) edunvalvoja ja lakimies tai muu pätevä oikeusalan toimija (kun sellaisesta on säädetty laissa). Saman olisi koskettava oikeudellisia tutkintatoimia.

Liite 1: Oikeudelliset lähteet

EU:n välineet	
EU:n perusoikeuskirja	Euroopan unionin perusoikeuskirja, EYVL 2000 C 364, 43. vuosikerta, 18. joulukuuta 2000
Vastaanotto-olosuhteita koskeva direktiivi (2013/33/EU)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/33/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälistä suojelua hakevien henkilöiden vastaanottoa jäsenvaltioissa koskevista vaatimuksista, EUVL 2013 L 180, s. 96–116
Turvapaikkamenettely-direktiivi (2013/32/EU)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä, EUVL 2013 L 180, s. 60–95
Dublin-asetus (EU) N:o 604/2013	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 604/2013, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kolmannen maan kansalaisen tai kansalaisuudettoman henkilön johonkin jäsenvaltioon jättämän kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan jäsenvaltion määrittämisperusteiden ja -menettelyjen vahvistamisesta, EUVL L 180, 29.6.2013, s. 31–59
Uhridirektiivi (2012/29/EU)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU, annettu 25 päivänä lokakuuta 2012, rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäättökseen 2001/220/YOS korvaamisesta, EUVL 2012 L 315, s. 57–73
Aseman määrittelyä koskeva direktiivi (2011/95/EU)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/95/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, vaatimuksista kolmansien maiden kansalaisten ja kansalaisuudettomien henkilöiden määrittelemiseksi kansainvälistä suojelua saaviksi henkilöiksi, pakolaisten ja henkilöiden, jotka voivat saada toissijaista suojelua, yhdenmukaiselle asemalle sekä myönnetyn suojelun sisällölle, EUVL 2011 L 337, s. 9–26
Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston torjumisesta annettu direktiivi (2011/93/EU)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/93/EU, annettu 13 päivänä joulukuuta 2011, lasten seksuaalisen hyväksikäytön ja seksuaalisen riiston sekä lapsipornografian torjumisesta ja neuvoston puitepäättökseen 2004/68/YOS korvaamisesta, EUVL 2011 L 335, s. 1–14
Ihmiskaupan vastainen direktiivi (2011/36/EU)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2011/36/EU, annettu 5 päivänä huhtikuuta 2011, ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta ja neuvoston puitepäättökseen 2002/629/YOS korvaamisesta, EUVL 2011 L 101, s. 1–11
Palauttamisdirektiivi (2008/115/EY)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2008/115/EY, annettu 16 päivänä joulukuuta 2008, jäsenvaltioissa sovellettavista yhteisistä vaatimuksista ja menettelyistä laittomasti oleskelevien kolmansien maiden kansalaisten palauttamiseksi, EUVL 2008 L 348, s. 98–107
Bryssel II -asetus	Neuvoston asetus (EY) N:o 2116/2004, annettu 2 päivänä joulukuuta 2004, tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempainvastuuta koskevissa asioissa ja asetuksen (EY) N:o 1347/2000 kumoamisesta annetun asetuksen (EY) N:o 2201/2003 muuttamisesta Pyhän istuimen kanssa tehtyjen sopimusten osalta, EUVL 2004 L 367, 14.12.2004, s. 1–2
Ihmiskaupan uhrien oleskeluluvista annettu direktiivi (2004/81/EY)	Neuvoston direktiivi 2003/81/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, oleskeluluvasta, joka myönnetään yhteistyötä toimivaltaisten viranomaisten kanssa tekeville kolmansien maiden kansalaisille, jotka ovat ihmiskaupan uhreja tai jotka ovat joutuneet laittomassa maahantulossa avustamisen kohteiksi, EUVL 2004 L 261, s. 19–23

Vapaan liikkuvuuden direktiivi (2004/38/EY)	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/38/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, Euroopan unionin kansalaisten ja heidän perheenjäsentensä oikeudesta liikkua ja oleskella vapaasti jäsenvaltioiden alueella, asetuksen (ETY) N:o 1612/68 muuttamisesta ja direktiivien 64/221/ETY, 68/360/ETY, 72/194/ETY, 73/148/ETY, 75/34/ETY, 75/35/ETY, 90/364/ETY, 90/365/ETY ja 93/96/ETY kumoamisesta (ETA:n kannalta merkityksellinen teksti), EUVL 2004 L 158, s. 77–123
Kansainväliset välineet	
YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista	Yhdistyneiden kansakuntien yleissopimus lapsen oikeuksista, New York, 20. marraskuuta 1989, Sopimussarja, nide 1577, s. 3
Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta	Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta, Varsova, 2005
Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus	Vuoden 1951 pakolaissopimus, Yhdistyneet kansakunnat, Sopimussarja, nide 189, s. 137
Haagin vuoden 1993 yleissopimus	Lasten suojelusta sekä yhteistyöstä kansainvälisissä lapseksiottamisasioissa 29 päivänä toukokuuta 1993 tehty Haagin yleissopimus
Haagin vuoden 1996 yleissopimus	Toimivallasta, sovellettavasta lainsäädännöstä, tunnustamisesta, täytäntöönpanosta ja yhteistyöstä lasten huoltoon ja lastensuojelutoimenpiteitä koskevis- sa asioissa 19 päivänä lokakuuta 1996 tehty Haagin yleissopimus
Muut oikeudellisesti sitomattomat oikeudelliset lähteet	
UNCRC:n yleiskommentti nro 6	Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 6, Treatment of unaccompanied and separated children outside their country of origin (huoltajaa vailla olevien ja vanhemmistaan eroon joutuneiden lasten kohtelu heidän lähtömaansa ulkopuolella), 1. syyskuuta 2005, CRC/GC/2005/6
UNCRC:n yleiskommentti nro 12	Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 12, Lapsen oikeus tulla kuulluksi, 1. heinäkuuta 2009, CRC/C/GC/12
UNCRC:n yleiskommentti nro 13	Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 13, The right of the child to freedom from all forms of violence (lapsen oikeus suojeluun kaikilta väkivallan muodoilta), 18. huhtikuuta 2011, CRC/C/GC/13
UNCRC:n yleiskommentti nro 14	Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien komitea, yleiskommentti nro 14 (2013), Lapsen oikeus saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon, 29. toukokuuta 2013, CRC/C/GC/14
Päätöslauselma 64/142. Guidelines for the alternative care of children	Yleiskokous, päätöslauselma 64/142, Guidelines for the alternative care of children (lasten sijaishuoltoa koskevat ohjeet), 24. helmikuuta 2010, A/RES/64/142
Euroopan neuvosto, Guidelines on child-friendly justice	Euroopan neuvosto, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice (ministerikomitean lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä koskevat ohjeet), ministerikomitean hyväksymi ohjeet 17. marraskuuta 2010 pidetyssä ministerien edustajien 1098:nnessa kokouksessa –31. toukokuuta 2011 tarkistettu toisinto
Euroopan neuvosto, Life projects for unaccompanied migrant minors	Euroopan neuvoston ministerikomitea, ministerikomitean suositus CM/Rec(2007)9 jäsenvaltioille ilman huoltajaa olevien alaikäisten maahanmuuttajien hyväksi laadittavista tulevaisuudensuunnitelmista, 12. toukokuuta 2007

Liite 2: Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta

Defence for Children – ECPAT The Netherlands (2011), *Core standards for guardians of separated children in Europe*, Leiden, <http://www.corestandardsforguardians.eu/>.

EASO (Euroopan turvapaikka-asioiden tukivirasto) (2014), *EASO age assessment practice in Europe*, <http://easo.europa.eu/wp-content/uploads/EASO-Age-assessment-practice-in-Europe.pdf>.

ENGI (European Network for Guardianship Institutions) (2011), *Care for unaccompanied minors: Minimum standards, risk factors and recommendations for practitioners*, Guardianship in practice, final report, Utrecht, <http://engi.eu/about/documentation/>.

ETYJ (Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö) (2004), *National Referral Mechanisms – Joining Efforts to Protect the Rights of Trafficked Persons: A Practical Handbook*, Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR), <http://www.osce.org/odihr/13967>.

Euroopan komissio (2013), *Missing children in the European Union: Mapping, data collection and statistics*, Rotterdam, http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/files/missing_children_study_2013_en.pdf.

Euroopan komissio (2013), *The EU rights of victims of trafficking in human beings*, Luxembourg, Euroopan unionin julkaisutoimisto, http://ec.europa.eu/anti-trafficking/EU-Policy/EU_rights_victims.

Euroopan komissio (2010), *Komission tiedonanto Euroopan parlamentille ja neuvostolle – Ilman huoltajaa olevia alaikäisiä koskeva toimintasuunnitelma (2010–2014)*, 6. toukokuuta 2010, KOM(2010) 213/3, Bryssel, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0213:FIN:EN:PDF>.

Euroopan komissio (2012), *Komission tiedonanto neuvostolle ja Euroopan parlamentille, Välikertomus ilman huoltajaa olevia alaikäisiä koskevan toimintasuunnitelman täytäntöönpanosta*, Bryssel, 28. syyskuuta 2012, COM(2012) 554 final, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?qid=1434009864785&uri=CELEX:52012DC0554>.

Euroopan neuvosto (2009), *Council of Europe’s policy guidelines on integrated national strategies for the protection of children from violence*, Strasbourg, www.coe.int/t/dg3/children/News/Guidelines/Adoption_guidelines_en.asp.

Euroopan neuvosto (2011), parlamentaarinen yleiskokous, väestö-, siirtolais- ja pakolaisasiain komitea, *Migrant Children: What rights at 18?*, (Report|Doc. 13505|23. huhtikuuta 2014), <http://website-pace.net/documents/>

19863/168397/20140313-MigrantRights18-EN.pdf/ea190a6e-1794-4d30-b153-8c18dc95669f <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20589&lang=en>.

Euroopan neuvosto (2010), *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice and their explanatory memorandum*, jonka Euroopan neuvoston ministerikomitea hyväksyi 17. marraskuuta 2010, http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Guidelines%20on%20child-friendly%20justice%20and%20their%20explanatory%20memorandum%20_4_.pdf.

FRA (Euroopan unionin perusoikeusvirasto) (2009), *Child trafficking in the European Union: Challenges, perspectives and good practices*, Luxembourg, Julkaisutoimisto, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/529-Pub_Child_Trafficking_09_en.pdf.

FRA (2011), *Separated, asylum-seeking children in European Union Member States, Comparative report*, Luxembourg, Julkaisutoimisto, http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/1692-SEPAC-comparative-report_EN.pdf.

Kansainvälinen siirtolaisuusjärjestö (IOM) (2007), *The IOM handbook on Direct Assistance for Victims of Trafficking*, Geneve, Sveitsi, http://publications.iom.int/bookstore/free/IOM_Handbook_Assistance.pdf.

Punaisen Ristin kansainvälinen komitea (ICRC) (2004), *Inter-agency Guiding Principles on Unaccompanied and Separated Children*, Central Tracing Agency and Protection Division, Geneve, Sveitsi, http://www.unicef.org/violencestudy/pdf/IAG_UASCs.pdf.

UNHCR (2008), *UNHCR Guidelines on Determining the Best Interests of the Child*, toukokuu 2008, www.refworld.org/docid/48480c342.html.

UNHCR ja Euroopan neuvosto (2014), *Unaccompanied and separated asylum-seeking and refugee children turning eighteen: What to celebrate?*, Strasbourg, Ranska, www.refworld.org/DOCID/53281A864.HTML.

UNHCR ja International Rescue Committee (IMC) (2011), *Field handbook for the implementation of UNHCR BID Guidelines*, www.refworld.org/pdfid/4e4a57d02.pdf.

UNICEF (2008), *UNICEF Child Protection Strategy*, E/ICEF/2008/5/Rev.1, 20. toukokuuta 2008, www.unicef.org/protection/files/CP_Strategy_English.pdf.

UNICEF (2013), *Age assessment: a technical note* (Smith, T. ja Brownless, L.), New York, [http://www.unicef.org/protection/files/Age_Assessment_Note_final_version_\(English\).pdf](http://www.unicef.org/protection/files/Age_Assessment_Note_final_version_(English).pdf).

Yhdistyneet kansakunnat, ihmisoikeusvaltuutetun toimisto (OHCHR) (2008), *Recommended principles and guidelines on human rights and human trafficking: commentary*, http://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf.

Yhdistyneet kansakunnat (2011), *Joint UN Commentary on the EU Directive – A Human Rights-Based Approach, Prevent Combat Protect Human Trafficking*, https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2011/UN_Commentary_EU_Trafficking_Directive_2011.pdf.

YK:n lastenrahasto (Unicef) (2008), *Reference guide on protecting the rights of the child victims of trafficking in Europe*, Geneve, www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf.

YK:n pakolaisvaltuutetun toimisto (UNHCR) (2006), *Guidelines on international protection No. 7: The application of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees to Victims of Trafficking and Persons at Risk of Being Trafficked*, HCR/GIP/06/07, www.refworld.org/docid/443679fa4.html.

MISTÄ EU:N JULKAISUJA SAA?

Maksuttomat julkaisut:

- yksi kappale:
EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>)
- enemmän kuin yksi kappale tai julisteet/kartat:
Euroopan unionin edustustoista (http://ec.europa.eu/represent_fi.htm),
muissa kuin EU-maissa sijaitsevista lähetystöistä (http://eeas.europa.eu/delegations/index_fi.htm),
ottamalla yhteyttä Europe Direct -palveluun (http://europa.eu/europedirect/index_fi.htm)
tai soittamalla 00 800 6 7 8 9 10 11 (maksuton numero koko EU:n alueella) (*).

(*) Saat pyytämäsi tiedot maksutta. Myös useimmat puhelut ovat maksuttomia, joskin jotkin operaattorit, puhelin kioskit tai hotellit voivat periä puheluista maksun.

Maksulliset julkaisut:

- EU Bookshopista (<http://bookshop.europa.eu>).

Vanhempien huolenpitoa vailla olevien lasten edunvalvonnan tavoitteena on vahvistaa lasten suojelua ja auttaa täyttämään ihmiskaupan lapsiuhrien erityistarpeet. Ihmiskaupan hävittämiseen tähtäävässä EU:n strategiassa vuosiksi 2012–2016 on painotettu lapsethuomioivien kokonaisvaltaisten suojelujärjestelmien tärkeyttä. Ne edellyttävät vankkoja edunvalvontajärjestelmiä. Tehokas edunvalvontajärjestelmä auttaa ehkäisemään kaltoinkohtelua, laiminlyöntiä ja hyväksikäyttöä. Edunvalvojien rooleissa, pätevyyksissä ja taidoissa on kuitenkin eroja jäsenvaltioiden välillä. Tällä Euroopan komission ja Euroopan unionin perusoikeusviraston yhdessä julkaisemalla käsikirjalla on tarkoitus edistää edunvalvontakäytäntöjen yhtenäistämistä ja auttaa viranomaisia varmistamaan, että niillä on valmiudet käsitellä ihmiskaupan lapsiuhrien erityistarpeita. Käsikirjassa annetaan EU:n jäsenvaltioille ohjeita ja suosituksia edunvalvontajärjestelmien kehittämiseksi siinä esitettyjen ydinperiaatteiden, perusrakenteen ja hallintomallin pohjalta. Tavoitteena on parantaa edunvalvonnan piiriin kuuluvien lasten oloja ja heidän perusoikeuksiensa kunnioittamista edistämällä yhteistä näkemystä edunvalvontajärjestelmän tärkeimmistä piirteistä.

FRA-EUROOPAN UNIONIN PERUSOIKEUSVIRASTO

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Wien – Itävalta
P. +43 158030-0 – F. +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
facebook.com/fundamentalrights
linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency
twitter.com/EURightsAgency